

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

[૨૦૧૩] ૫ એસ. સી. આર. ૧૨૮

મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય

વિરુદ્ધ

કમલ અહેમદ મોહમ્મદ વકીલ અંસારી અને અન્ય.

(ક્રિમિનલ અપીલ નં. ૪૪૫/૨૦૧૩)

૧૪ માર્ચ, ૨૦૧૩

[માનનીય ન્યાયમૂર્તિશ્રીઓ પી. સદાશિવમ અને જગદીશ સિંહ ખેહર,

ન્યાયમૂર્તિઓ]

ઈન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટ, ૧૮૭૨ કલમો ૫ થી ૧૬, ૧૭ થી ૩૧, ૩૨ અને ૬૦ – પુરાવાની મૂલવણી – મુંબઈ સબર્બન રેલ્વેની લોકલ ટ્રેનોમાં ૨૦૦૬ના બોમ્બ વિસ્ફોટો સંબંધિત બે અલગ-અલગ કેસો – અલગ-અલગ ટ્રાયલ – બે

કેસોમાં અલગ-અલગ આરોપીઓ – પ્રથમ કેસમાં સામાવાળાઓ આરોપી હતા – બીજા કેસમાં આરોપી ત્રણ વ્યક્તિઓ, જેઓ પ્રથમ કેસમાં આરોપી/સહ-આરોપી ન હતા, તેમણે ડેપ્યુટી કમિશનર ઓફ પોલીસનો હોદ્દો ધરાવતા અધિકારીઓ સમક્ષ કબૂલાતનામા આપ્યા હતા જેઓ પ્રથમ કેસમાં સાક્ષીઓ હતા – સદર સાક્ષીઓને બચાવપક્ષના સાક્ષીઓ તરીકે સમન્સ મોકલવા સામાવાળાઓ દ્વારા કરવામાં આવેલ અરજ – ગ્રાહ્યતા – ઠેરવેલ: ગ્રાહ્ય નથી – બીજા કેસમાં ત્રણ આરોપીઓ દ્વારા આપવામાં આવેલ કબૂલાતનામાને પુરવાર કરવા માટે, સદર સાક્ષીઓને બચાવપક્ષના સાક્ષીઓ તરીકે સમન્સ મોકલવા માટે સામાવાળાઓને પરવાનગી આપી શકાય નહીં – સદર સાક્ષીઓ કબૂલાતનામાની સત્યતા કે અસત્યતાની ખાતરી આપી શકે નહીં – તેમનો પુરાવો "મુદ્દા પરના તથ્યો" અથવા "સંગત તથ્યો" ના સંદર્ભમાં ગ્રાહ્યતાના ક્ષેત્રમાં આવતો નથી – જ્યારે આરોપી-સામાવાળાઓ માટે બીજા કેસમાં ત્રણ આરોપીઓ દ્વારા આપવામાં આવેલ કબૂલાતનામા પર આધાર રાખવો પરવાનગીપાત્ર હતો, ત્યારે તેઓ માત્ર તે વ્યક્તિઓ મારફતે જ તેમ કરવા માટે સ્વતંત્ર હતા જેમણે સદર કબૂલાતનામા આપ્યા હતા – માત્ર બીજા કેસમાં કબૂલાતનામું આપનાર ત્રણ આરોપીઓ જ તેની ખાતરી આપી શકે છે અને આરોપી-સામાવાળાઓ દ્વારા બચાવપક્ષના સાક્ષીઓ તરીકે રજૂ કરી શકાય છે, કારણ કે તેમના નિવેદનો કલમ ૧૧ હેઠળ સુસંગતતાના ક્ષેત્રમાં આવે છે – અને જો સદર ત્રણ આરોપીઓ પ્રથમ કેસમાં બચાવપક્ષના સાક્ષી તરીકે ઉપસ્થિત થાય છે, તો કલમ ૧૩૨ હેઠળ સાક્ષીને ઉપલબ્ધ રક્ષણ, જો તેઓને બચાવપક્ષના સાક્ષી તરીકે ઉપસ્થિત રહેતી વખતે પૂછવામાં આવેલા પ્રશ્નોના જવાબ આપવા માટે મજબૂર

કરવામાં આવે તો, તેઓને પણ વિસ્તરશે - મહારાષ્ટ્ર કંટ્રોલ ઓફ ઓર્ગેનાઈઝ્ડ કાઈમ એક્ટ, ૧૯૯૯ (એમ.સી.ઓ.સી.એ.) - કલમો ૩(૧)(આઈ), ૩(૨), ૩(૩), ૩(૪), ૩(૫) - ઇન્ડિયન પીનલ કોડ - કલમો ૩૦૨, ૩૦૭, ૩૨૪, ૩૨૫, ૩૨૬, ૩૨૭, ૪૨૭, ૪૩૬, ૧૨૦બી, ૧૨૧-એ, ૧૨૨, ૧૨૩, ૧૨૪એ, ૨૦૧, ૨૧૨ - અનલોકુલ એક્ટિવિટીઝ (પ્રિવેન્શન) એક્ટ, ૧૯૬૭ - કલમો ૧૦, ૧૩, ૧૬, ૧૭, ૧૮, ૧૯, ૨૦, ૪૦ - એક્સપ્લોઝિવ્સ એક્ટ, ૧૮૮૪ - કલમો ૬, ૯બી - એક્સપ્લોઝિવ સબસ્ટન્સિસ એક્ટ, ૧૯૦૮ - કલમો ૩, ૪, ૫, ૬ - પ્રિવેન્શન ઓફ ડેમેજ ટુ પબ્લિક પ્રોપર્ટી એક્ટ, ૧૯૮૪ - કલમો ૩, ૪ - રેલ્વેઝ એક્ટ, ૧૯૮૯ - કલમો ૧૫૧, ૧૫૨, ૧૫૩, ૧૫૪.

ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટ, ૧૮૭૨ કલમો ૫ થી ૧૬ - ગ્રાહ્ય પુરાવો - ક્ષેત્ર/વિસ્તાર - ઠેરવેલ: કલમ ૫ માં સ્વીકારવામાં આવેલ છે - પુરાવો "મુદ્દા પરના દરેક તથ્યનો" અને અન્ય એવા તથ્યોનો આપી શકાય છે જે સ્પષ્ટપણે "સંગત હોવાનું જાહેર કરવામાં આવેલ છે", અને બીજા કોઈ તથ્યોનો નહીં - કલમો ૬ થી ૧૬ "સંગત તથ્યો" વ્યાખ્યાયિત કરે છે, જેના સંબંધમાં પુરાવો આપી શકાય છે.

ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટ, ૧૮૭૨ - કલમ ૬ - કલમ ૬ માં સમાવિષ્ટ "રેસ ગેસ્ટે" નો નિયમ - હેઠળ ગ્રાહ્યતા - નિર્ધારિત કરવાની કસોટી - મુંબઈ સબર્બન રેલ્વેની લોકલ ટ્રેનોમાં બોમ્બ વિસ્ફોટો અંગેનો કેસ - અન્ય કેસમાં આરોપીઓ દ્વારા કરવામાં આવેલી કબૂલાતોને પુરાવા તરીકે ગ્રાહ્ય રાખવા માટે માંગ

કરવામાં આવેલ – ઠેરવેલ: કબૂલાતો એ બોમ્બ વિસ્ફોટોમાંથી ઉદ્ભવેલી સ્વયંસ્ફૂરિત પ્રતિક્રિયાઓ ન હતી જે "મુદ્દા પરનું તથ્ય" હતું અને તેને બોમ્બ વિસ્ફોટોની સાથે સમકાલીન રીતે ઉદ્ભવેલી કહી શકાય નહીં, તેથી, રેસ ગેસ્ટેના નિયમ હેઠળ ગ્રાહ્ય ન હતી.

ઈન્ડિયન એપીડન્સ એક્ટ, ૧૮૭૨ – કલમ ૧૧ – હેઠળ સુસંગતતાનું ક્ષેત્ર – ઠેરવેલ: "મુદ્દા પરના તથ્યો" થી અસંગત તથ્યોનો સુસંગતતાના ક્ષેત્રમાં સમાવેશ થાય છે – તે જ રીતે, "મુદ્દા પરના તથ્ય" નું અસ્તિત્વ અથવા ગેરઅસ્તિત્વ અત્યંત સંભવિત અથવા અસંભવિત બનાવતા તથ્યોનો પણ સુસંગતતાના ક્ષેત્રમાં સમાવેશ થાય છે – કલમ ૧૧ હેઠળ સંગત બનવા માટે, આવું નિવેદન "તથ્યના અસ્તિત્વ વિશેનું નિવેદન" હોવું જોઈએ, અને "તેના અસ્તિત્વ અંગેનું નિવેદન" નહીં.

ઈન્ડિયન એપીડન્સ એક્ટ, ૧૮૭૨ કલમો ૧૭ થી ૩૧ સ્વીકૃતિઓ અને કબૂલાતો – ગ્રાહ્યતા અને અગ્રાહ્યતા – ઠેરવેલ: સ્વીકૃતિ અથવા કબૂલાત સંગત હોવા માટે "મુદ્દા પરના તથ્ય" અથવા "સંગત તથ્ય" સાથે સંબંધિત હોવી જોઈએ – તે અર્થમાં, કલમ ૫ (અને પરિણામે કલમો ૬ થી ૧૬) ગ્રાહ્ય સ્વીકૃતિઓ/કબૂલાતો સાથે અનિવાર્યપણે સંકળાયેલી છે – સ્વીકૃતિઓ/કબૂલાતોની ગ્રાહ્યતા, તે "મુદ્દા પરના તથ્યો" અથવા "સંગત તથ્યો" ના ક્ષેત્રમાં આવશે કે કેમ તેના પર નિર્ભર રહેશે – તે બદલામાં કલમો ૫ થી ૧૬ ના સંદર્ભમાં નક્કી કરવાનું રહેશે.

ઈન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટ, ૧૮૭૨ કલમો ૧૭ થી ૩૧ સ્વીકૃતિઓ અને કબૂલાતો – ઠેરવેલ: "સાંભળેલી વાત" (હિયરસે) ના નિયમના અપવાદો છે – ઈન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટ તેમને સુસંગતતાના ક્ષેત્રમાં મૂકે છે, સંભવતઃ એવા કારણોસર કે, તે કરનાર વ્યક્તિના હિત વિરુદ્ધની જાહેરાતો હોવાથી, તે બધી સંભાવનાઓમાં સાચી છે.

ઈન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટ, ૧૮૭૨ કલમો ૧૭ થી ૩૧ સ્વીકૃતિઓ અને કબૂલાતો – ગ્રાહ્યતા – ઠેરવેલ: જે વ્યક્તિએ સ્વીકૃતિ/કબૂલાત કરી હોય (અથવા જેના કહેવાથી, અથવા જેના વતી તે કરવામાં આવી હોય), તે કાર્યવાહીમાં એક પક્ષકાર હોવી જોઈએ કારણ કે તેની વિરુદ્ધ કબૂલાતનો ઉપયોગ કરવાની તે એકમાત્ર રીત છે.

ઈન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટ, ૧૮૭૨ કલમો ૧૭ થી ૩૧ સ્વીકૃતિઓ અને કબૂલાતો – ગ્રાહ્યતા – ઠેરવેલ: માત્ર એવી જ સ્વીકૃતિઓ/કબૂલાતો ગ્રાહ્ય છે જે કોઈ પણ બળજબરી, ધમકી અથવા વચન વિના કરવામાં આવી હોય.

ઈન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટ, ૧૮૭૨ – કલમો ૨૫ અને ૨૬ – પોલીસ અધિકારી સમક્ષ અથવા પોલીસ કસ્ટડીમાં હોવા દરમિયાન કરવામાં આવેલી

કબૂલાતો – શું ગ્રાહ્ય છે – ઠેરવેલ: કબૂલાત અપ્રભાવિત, સ્વૈચ્છિક અને ન્યાયી હોવી જોઈએ – અને વિનંતી કે, પોલીસ અધિકારી સમક્ષ, અથવા પોલીસ કસ્ટડીમાં હોવા દરમિયાન જો કરવામાં આવે તો, સ્વીકૃતિઓ/કબૂલાતો અપ્રભાવિત, સ્વૈચ્છિક અને ન્યાયી છે, એટલે કે બળજબરી, ધમકી અથવા વચન વિનાની છે, તેવું ધારણ કરવું શક્ય ન હોવાથી, તેને અગ્રાહ્ય ગણવામાં આવે છે.

ઈન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટ, ૧૮૭૨ – કલમ ૨૭ – હેઠળ ગ્રાહ્યતા – ઠેરવેલ: કલમો ૨૫ અને ૨૬ હેઠળ પરિકલ્પિત મનાઈનો વ્યાપ, કલમ ૨૭ માં નોંધાયેલા તેના પરંતુક દ્વારા આંશિક રીતે મર્યાદિત છે – તે હેઠળ, આવી કબૂલાતના આધારે "શોધી કાઢવામાં આવેલા" તથ્યોની હદ સુધી કબૂલાતને ગ્રાહ્ય બનાવવામાં આવી છે.

ઈન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટ, ૧૮૭૨ કલમ ૩૦ સાધારણ રીતે, કબૂલાતનું નિવેદન માત્ર તે કરનાર આરોપીની વિરુદ્ધ જ ગ્રાહ્ય છે – પરંતુ તેનો માત્ર એક જ અપવાદ છે – કલમ ૩૦ માં પૂરો પાડવામાં આવેલ અપવાદ કે જેના હેઠળ સહ-આરોપી વિરુદ્ધ પણ કબૂલાતના નિવેદનનો ઉપયોગ કરી શકાય છે – આવી ગ્રાહ્યતા માટે, કબૂલાત કરનાર વ્યક્તિએ પોતાને ફસાવવા ઉપરાંત, પોતાની સાથે સંયુક્ત રીતે ટ્રાયલ ચલાવવામાં આવતી અન્ય વ્યક્તિઓને પણ ફસાવવી જોઈએ – માત્ર તે જ પરિસ્થિતિમાં, આપું કબૂલાતનું નિવેદન ફસાવવામાં આવેલા અન્ય લોકો વિરુદ્ધ પણ સંગત બને છે.

ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટ, ૧૮૭૨ કલમ ૩૨ જ્યારે મુદ્દો વ્યક્તિના મૃત્યુના કારણ અથવા તેના મૃત્યુ પરિણામેલા વ્યવહારના સંજોગો સાથે સંબંધિત હોય ત્યારે ગૌણ પુરાવો પરવાનગીપાત્ર છે – પરંતુ આવી પરવાનગી, માત્ર કલમ ૩૨ માં સ્પષ્ટપણે ગણાવેલી તાકીદની પરિસ્થિતિઓ સુધી જ વિસ્તરશે.

ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટ, ૧૮૭૨ – કલમ ૬૦ – પ્રત્યક્ષ/પ્રાથમિક પુરાવો – તથ્યના સંબંધમાં મૌખિક પુરાવો પ્રાથમિક સ્વરૂપનો હોવો જોઈએ – જો તે કલમ ૬૦ માં "પ્રત્યક્ષ" તરીકે વર્ણવેલ તથ્યોની સ્થિતિને સંતોષે છે તો તે પ્રાથમિક સ્વરૂપનો પુરાવો બનશે – મૌખિક પુરાવો સાંભળેલી વાત હોઈ શકે નહીં, કારણ કે તે મુદ્દા પરના તથ્યનો (અથવા સંગત તથ્યનો) પરોક્ષ/ગૌણ પુરાવો બનશે.

મહારાષ્ટ્ર કંટ્રોલ ઓફ ઓર્ગેનાઇઝ્ડ ક્રાઇમ એક્ટ, ૧૯૯૯ – કલમ ૧૮ – પોલીસ અધિકારી (ડેપ્યુટી કમિશનર ઓફ પોલીસના હોદ્દાથી નીચેના ન હોય તેવા) સમક્ષ કરવામાં આવેલ કબૂલાત – ગ્રાહ્યતા – કલમ ૧૮ નો અર્થઘટન – ઓવરરાઇડિંગ અસર – ઠેરવેલ: એમ.સી.ઓ.સી.એ. ની કલમ ૧૮ ભલે નોન-ઓબ્સ્ટેન્ટે કલમ હોય, ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટની કલમો ૨૫ અને ૨૬ માં સમાવિષ્ટ જનાદેશને ઓવરરાઇડ કરે છે, જો પોલીસ અધિકારી (ડેપ્યુટી કમિશનર ઓફ પોલીસના હોદ્દાથી નીચેના ન હોય તેવા) સમક્ષ કરવામાં આવી હોય તો પણ

કબૂલાતને ગ્રાહ્ય ગણે છે – જો કે, એમ.સી.ઓ.સી.એ. ની કલમ ૧૮ આવા કબૂલાતના નિવેદનોને માત્ર "આવી વ્યક્તિ, અથવા સહ-આરોપી, મદદગારી કરનાર અથવા કાવતરાખોરની ટ્રાયલ" માટે જ ગ્રાહ્ય બનાવે છે – ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટ, ૧૮૭૨ – કલમો ૨૫ અને ૨૬.

મહારાષ્ટ્ર કંટ્રોલ ઓફ ઓર્ગેનાઈઝ્ડ ક્રાઈમ એક્ટ, ૧૯૯૯ – કલમ ૧૮ – નો અર્થઘટન – સખત અર્થઘટન – હેરવેલ: એમ.સી.ઓ.સી.એ. ની કલમ ૧૮ એ ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટની કલમો ૨૫ અને ૨૬ માં નિર્ધારિત નિયમનો અપવાદ હોવાથી, તેનું સખત અર્થઘટન કરવું પડશે, અને તે હેઠળ પરિકલ્પિત મર્યાદિત હેતુ માટે જ કરવું પડશે – ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટ, ૧૮૭૨ – કલમો ૨૫ અને ૨૬.

તારીખ ૧૧.૭.૨૦૦૬ ના રોજ, મુંબઈ સબર્બન રેલ્વેની લોકલ ટ્રેનોના સાત અલગ-અલગ ફર્સ્ટ ક્લાસ ડબ્બાઓમાં સાત બોમ્બ વિસ્ફોટો થયા હતા જેના પરિણામે ૧૮૭ વ્યક્તિઓના મોત થયા હતા અને ૮૨૯ વ્યક્તિઓને ગંભીર ઈજાઓ પહોંચી હતી. સદર બોમ્બ વિસ્ફોટોના સંબંધમાં, કલમ ૧૨(૧)(સી) પાસપોર્ટસ એક્ટ, ૧૯૬૭ સાથે વાંચતા, કલમ ૧૫૧, ૧૫૨, ૧૫૩, ૧૫૪ રેલ્વેઝ એક્ટ, ૧૯૮૯ સાથે વાંચતા, કલમ ૩, ૪ પ્રિવેન્શન ઓફ ડેમેજ ટુ પબ્લિક પ્રોપર્ટી એક્ટ, ૧૯૮૪ સાથે વાંચતા, કલમ ૩, ૪, ૫, ૬ એક્સપ્લોઝિવ સબસ્ટન્સિસ એક્ટ, ૧૯૦૮ સાથે વાંચતા, કલમ ૬, ૯બી એક્સપ્લોઝિવ્સ એક્ટ, ૧૮૮૪ સાથે વાંચતા, કલમ ૧૦, ૧૩, ૧૬, ૧૭, ૧૮, ૧૯, ૨૦, ૪૦ અનલોકુલ એક્ટિવિટીઝ

(પ્રિવેન્શન) એક્ટ, ૧૯૬૭ સાથે વાંચતા, કલમ ૩(૧)(આઈ), ૩(૨), ૩(૩), ૩(૪), ૩(૫) એમ.સી.ઓ.સી.એ. સાથે વાંચતા ઈન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૩૦૨, ૩૦૭, ૩૨૪, ૩૨૫, ૩૨૬, ૩૨૭, ૪૨૭, ૪૩૬, ૧૨૦બી, ૧૨૧-એ, ૧૨૨, ૧૨૩, ૧૨૪એ, ૨૦૧, ૨૧૨ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુનાઓ માટે આરોપી-સામાવાળાઓ સામે એમ.સી.ઓ.સી.એ. સ્પેશિયલ કેસ નં. ૨૧/૨૦૦૬ દાખલ કરવામાં આવ્યો હતો. ફરિયાદપક્ષના જણાવ્યા મુજબ, આરોપી-સામાવાળાઓ સ્ટુડન્ટ્સ ઈસ્લામિક મૂવમેન્ટ ઓફ ઈન્ડિયા (સિમી) ના સભ્યો હતા, જે એક આતંકવાદી સંગઠન છે અને ભારતમાં સિમી દ્વારા ચલાવવામાં આવતી આતંકવાદી પ્રવૃત્તિઓને આગળ વધારવા માટે ભય પેદા કરવા મુંબઈની લોકલ ટ્રેનોમાં બોમ્બ મૂકવાનું કાવતરું ઘડ્યું હતું.

સ્પેશિયલ કેસ નં. ૨૧/૨૦૦૬ માં સમાવિષ્ટ આરોપો સામે, અન્ય એમ.સી.ઓ.સી.એ. સ્પેશિયલ કેસ નં. ૪/૨૦૦૮ માં, ફરિયાદપક્ષ દ્વારા એવો આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો હતો કે તેમાં રહેલા આરોપીઓ ઈન્ડિયન મુજાહિદ્દીન ("આઈ.એમ.") ના સભ્યો હતા, જે પણ કથિત રીતે એક આતંકવાદી સંગઠન છે, અને વર્ષ ૨૦૦૫ થી મુંબઈમાં થયેલા તમામ બોમ્બ વિસ્ફોટો આઈ.એમ. દ્વારા કરવામાં આવ્યા હતા. સ્પેશિયલ કેસ નં. ૪/૨૦૦૮ માં તપાસ દરમિયાન, તેમાંના કેટલાક આરોપીઓએ સ્વિકાર્યું હતું કે તેઓએ આઈ.એમ. ના સભ્યો તરીકે, ૧૧.૭.૨૦૦૬ ના રોજ મુંબઈ સબર્બન ટ્રેનોમાં બોમ્બ વિસ્ફોટો કર્યા હતા. વાસ્તવમાં, સ્પેશિયલ કેસ નં. ૪/૨૦૦૮ માં 'આરોપી સાદિક ઈસરાર શેખ, આરીફ

બદરૂદ્દીન શેખ અને અંસાર અહમદ બાદશાહ' એ એમ.સી.ઓ.સી.એ. ની કલમ ૧૬ હેઠળ આ કબૂલાતનામા આપ્યા હતા, જે ઉચ્ચ કક્ષાના પોલીસ અધિકારીઓ દ્વારા રેકૉર્ડ કરવામાં આવ્યા હતા. સાદિક ઈસ્રાર શેખનું કબૂલાતનામું વિશ્વાસ નાંગરે પાટીલ, ડેપ્યુટી કમિશનર ઓફ પોલીસ (સ્પેશિયલ કેસ નં. ૨૧/૨૦૦૬ માં અનુક્રમ નં. ૬૪ પરના સાક્ષી) દ્વારા રેકૉર્ડ કરવામાં આવ્યું હતું. તે જ રીતે, આરીફ બદરૂદ્દીન શેખનું નિવેદન મિલિંદ ભારંબે, ડેપ્યુટી કમિશનર ઓફ પોલીસ (સ્પેશિયલ કેસ નં. ૨૧/૨૦૦૬ માં અનુક્રમ નં. ૬૫ પરના સાક્ષી) દ્વારા રેકૉર્ડ કરવામાં આવ્યું હતું. અને, અંસાર અહમદ બાદશાહનું નિવેદન દિલીપ સાવંત, ડેપ્યુટી કમિશનર ઓફ પોલીસ (સ્પેશિયલ કેસ નં. ૨૧/૨૦૦૬ માં અનુક્રમ નં. ૬૬ પરના સાક્ષી) દ્વારા રેકૉર્ડ કરવામાં આવ્યું હતું. ચિતકલા ઝુત્શી, તત્કાલીન અપર મુખ્ય સચિવ, ગૃહ વિભાગ (સ્પેશિયલ કેસ નં. ૨૧/૨૦૦૬ માં અનુક્રમ નં. ૬૩ પરના સાક્ષી) એ સાદિક ઈસ્રાર શેખ, આરીફ બદરૂદ્દીન શેખ અને અંસાર અહમદ બાદશાહ દ્વારા કરવામાં આવેલા કબૂલાતનામા પર અન્ય બાબતોની સાથે આધાર રાખીને તારીખ ૨૧.૨.૨૦૦૮ ના રોજ સ્પેશિયલ કેસ નં. ૪/૨૦૦૮ માં ઉપરોક્ત આરોપીઓ સામે કેસ ચલાવવાની મંજૂરી આપી હતી.

સ્પેશિયલ કેસ નં. ૪/૨૦૦૮ ના આરોપીઓ, સ્પેશિયલ કેસ નં. ૨૧/૨૦૦૬ ના આરોપીઓ કરતાં અલગ છે અને સ્પેશિયલ કેસ નં. ૪/૨૦૦૮ ની ટ્રાયલ, સ્પેશિયલ કેસ નં. ૨૧/૨૦૦૬ ની સાથે સંયુક્ત રીતે ચલાવવામાં આવી રહી નથી.

સ્પેશિયલ કેસ નં. ૨૧/૨૦૦૬ માં, ફરિયાદપક્ષે તેના પુરાવા પૂરા કર્યા પછી, આરોપી-સામાવાળાઓ દ્વારા બચાવપક્ષમાં સાક્ષીઓની તપાસ કરવામાં આવી હતી. પોતાની નિર્દોષતા સાબિત કરવા માટે, આરોપી-સામાવાળાઓએ સદર ત્રણ ડેપ્યુટી કમિશનર ઓફ પોલીસ એટલે કે વિશ્વાસ નાંગરે પાટીલ, મિલિંદ ભારંબે અને દિલીપ સાવંત (અનુક્રમ નં. ૬૩, ૬૪ અને ૬૫ પરના સાક્ષીઓ); અને ચિતકલા મુત્શી, તત્કાલીન અપર મુખ્ય સચિવ, ગૃહ વિભાગ (અનુક્રમ નં. ૬૬ પરના સાક્ષી) ને બચાવપક્ષના સાક્ષીઓ તરીકે સમન્સ મોકલવા માટે અરજી દાખલ કરી હતી. સ્પેશિયલ ટ્રાયલ કોર્ટે અનુક્રમ નં. ૬૩ થી ૬૬ પરના સાક્ષીઓને સમન્સ મોકલવા માટે આરોપી-સામાવાળાઓ દ્વારા કરવામાં આવેલ અરજને અસ્વીકાર કરી હતી. જો કે હાઈકોર્ટે ઠેરવ્યું હતું કે અપીલકર્તાઓ દ્વારા રજૂ કરવા માંગવામાં આવેલ પુરાવો સંગત અને ગ્રાહ્ય હતો; અને અપીલકર્તાઓ પ્રશ્ન હેઠળના સાક્ષીઓને સમન્સ મોકલવા અને બચાવપક્ષના સાક્ષીઓ તરીકે તેમની તપાસ કરવા માટે હકદાર હતા.

સ્પેશિયલ કેસ નં. ૨૧/૨૦૦૬ માંથી ઉદ્ભવતી હાલની અપીલમાં, નિર્ણય માટેનો પ્રથમ પ્રશ્ન એ હતો કે, શું અનુક્રમ નં. ૬૪ થી ૬૬ પરના સાક્ષીઓ સમક્ષ, સ્પેશિયલ કેસ નં. ૨૧/૨૦૦૬ માં આરોપી ન હોય તેવી વ્યક્તિઓ દ્વારા રેકૉર્ડ કરવામાં આવેલા કબૂલાતનામા, સ્પેશિયલ કેસ નં. ૨૧/૨૦૦૬ માં ગ્રાહ્ય બનશે. વિકલ્પરૂપે, જે પ્રશ્ન વિચારણા માટે જરૂરી હતો તે એ હતો કે શું સદર કબૂલાતનામા ઈન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટની કલમ ૬ અને ૧૧ હેઠળ કબૂલાતનામા તરીકે નહીં, પરંતુ "સંગત તથ્યો" તરીકે ગ્રાહ્ય હતા.

અપીલ ગ્રાહ્ય રાખતા, કોર્ટે ઠેરવેલ:

૧. જ્યારે ભારતીય અદાલત સમક્ષ પુરાવાની ગ્રાહ્યતા અંગેનો પ્રશ્ન ઊભો થાય છે, ત્યારે ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટની જોગવાઈઓના સંદર્ભમાં તેને નિર્ધારિત કરવો પડે છે. વિકલ્પરૂપે, પ્રશ્ન વિશેષ કાયદા હેઠળ નિર્ધારિત થઈ શકે છે, જે કાં તો આવા પુરાવાને ગ્રાહ્ય બનાવી શકે છે, અથવા તેને અગ્રાહ્ય બનાવી શકે છે. વર્તમાન વિવાદમાં જે વિશેષ કાયદા પર આધાર રાખવામાં આવ્યો છે તે એમ.સી.ઓ.સી.એ. છે. તેથી, વર્તમાન કેસમાં નિર્ણય માટે પૂછવામાં આવેલા પ્રશ્નોનો ચુકાદો ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટ અને/અથવા એમ.સી.ઓ.સી.એ. ની જોગવાઈઓના આધારે આપવો પડશે. [પેરા ૧૧] [૧૫૫-ડી-એફ]

૨.૧. સૌપ્રથમ ગ્રાહ્ય પુરાવાના ક્ષેત્ર/વિસ્તારનું વર્ણન કરવું સંગત છે. ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટની કલમ ૫ માં પણ આ જ સ્વીકારવામાં આવ્યું છે. ઉપર દર્શાવેલ કલમ ૫ હેઠળ, "મુદ્દા પરના દરેક તથ્યનો" અને બીજા એવા તથ્યોનો પુરાવો આપી શકાય છે જે સ્પષ્ટપણે "સંગત હોવાનું જાહેર કરવામાં આવેલ છે", અને બીજા કોઈ તથ્યોનો નહીં. વર્તમાન વિવાદ માટે, મુદ્દા પરના તથ્યો ૧૧.૭.૨૦૦૬ ના રોજ મુંબઈ સબર્બન રેલ્વેની લોકલ ટ્રેનોના સાત અલગ-અલગ ફર્સ્ટ ક્લાસ ડબ્બાઓમાં થયેલા સાત બોમ્બ વિસ્ફોટો છે. અત્યાર સુધી, કોઈ ગંભીર

વિવાદ નથી. પરંતુ તે પછી, ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટ હેઠળ "સંગત હોવાનું જાહેર કરવામાં આવેલ" તથ્યોનો પુરાવો પણ આપી શકાય છે. ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટ હેઠળ, કલમો ૬ થી ૧૬ "સંગત તથ્યો" ને વ્યાખ્યાયિત કરે છે, જેના સંબંધમાં પુરાવો આપી શકાય છે. તેથી, કલમો ૫ થી ૧૬ એ ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટ હેઠળની જોગવાઈઓ છે, જેના પર પુરાવાની ગ્રાહ્યતા નક્કી કરવા માટે એકમાત્ર આધાર રાખવો પડશે. [પેરા ૧૨] [૧૫૫-એફ-એચ; ૧૫૬-એ]

૨.૨. ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટની કલમો ૧૭ થી ૩૧ સ્વીકૃતિઓ અને કબૂલાતો સાથે સંબંધિત છે. કલમો ૧૭ થી ૩૧ સ્વીકૃતિઓ/કબૂલાતોને વ્યાખ્યાયિત કરે છે, અને સ્વીકૃતિઓ/કબૂલાતોની ગ્રાહ્યતા અને અગ્રાહ્યતાને પણ વ્યાખ્યાયિત કરે છે. ઉપરોક્ત જોગવાઈઓનું વિશ્લેષણ દર્શાવે છે કે, સ્વીકૃતિ અથવા કબૂલાત સંગત હોવા માટે "મુદ્દા પરના તથ્ય" અથવા "સંગત તથ્ય" સાથે સંબંધિત હોવી જોઈએ. તે અર્થમાં, ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટની કલમ ૫ (અને પરિણામે કલમો ૬ થી ૧૬) ગ્રાહ્ય સ્વીકૃતિઓ/કબૂલાતો સાથે અનિવાર્યપણે સંકળાયેલી છે. તેથી, સ્વીકૃતિઓ/કબૂલાતોની ગ્રાહ્યતા, તે "મુદ્દા પરના તથ્યો" અથવા "સંગત તથ્યો" ના ક્ષેત્રમાં આવશે કે કેમ તેના પર નિર્ભર રહેશે. તે બદલામાં ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટની કલમો ૫ થી ૧૬ ના સંદર્ભમાં નક્કી કરવાનું રહેશે. સ્વીકૃતિઓ/કબૂલાતોની ગ્રાહ્યતા માટે નક્કી કરાયેલા પરિમાણો, જો કે, ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટ હેઠળ અલગથી પૂરા પાડવામાં આવ્યા છે, અને જેમ કે, એક

(સ્વીકૃતિઓ/કબૂલાતો) ની ગ્રાહ્યતાનું નિર્ધારણ બીજા (મુદ્દા પરના તથ્યો/સંગત તથ્યો) થી સ્પષ્ટ રીતે અલગ પડે છે. [પેરા ૧૩] [૧૫૬-બી-ઈ]

૨.૩. સ્વીકૃતિઓ અને કબૂલાતો એ "સાંભળેલી વાત" ના નિયમના અપવાદો છે. ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટ તેમને સુસંગતતાના ક્ષેત્રમાં મૂકે છે, સંભવતઃ એવા કારણોસર કે, તે કરનાર વ્યક્તિના હિત વિરુદ્ધની જાહેરાતો હોવાથી, તે બધી સંભાવનાઓમાં સાચી છે. સ્વીકૃતિ અથવા કબૂલાતનું પ્રબળ મૂલ્ય બીજી વ્યક્તિને તેના સંચાર પર આધાર રાખતું નથી. પુરાવાના અન્ય કોઈ પણ ટુકડાની જેમ, સ્વીકૃતિઓ/કબૂલાતોને માત્ર સત્યનું અનુમાન દોરવા માટે જ પુરાવામાં ગ્રાહ્ય રાખી શકાય છે. તેથી, સ્વીકૃતિ અથવા કબૂલાતની સત્યતાનો પુરાવો, તે વ્યક્તિ મારફતે આપી શકાય નહીં જેને આવી સ્વીકૃતિ/કબૂલાત કરવામાં આવી હતી. જો કે, જો "મુદ્દા પરના તથ્ય" તરીકે અથવા "સંગત તથ્ય" તરીકે કલમો ૬ થી ૧૬ હેઠળ ગ્રાહ્યતા માંગવામાં આવે તો સ્થિતિ અલગ હોઈ શકે છે. [પેરા ૧૫] [૧૫૬-એચ; ૧૫૭-એ-સી]

એમ. મુનીર રચિત 'લો ઓફ એવિડન્સ' (પુરાવાનો કાયદો), પંદરમી આવૃત્તિ, યુનિવર્સલ લો પબ્લિશિંગ કંપની — સંદર્ભિત.

૨.૪. પુરાવાના કાયદા (ઇવિડન્સ એક્ટ) હેઠળ કબૂલાત/સ્વીકારકિત (સેક્શન ૧૭ થી ૩૧ માં દર્શાવ્યા મુજબ) ને લગતી જોગવાઈઓની યોજના/માળખું, કબૂલાત/સ્વીકારકિતને ગ્રાહ્ય (ગ્રાહ્ય હોવા છતાં તેનું ખંડન થઈ શકે છે) બનાવે છે, કારણ કે નિવેદન આપનાર વ્યક્તિ પોતે પોતાના પ્રતિકૂળ/ગેરફાયદામાં હોય તેવા તથ્યનો સ્વીકાર કરે છે. આ એ સાદા તર્ક પર આધારિત છે કે કોઈ પણ વ્યક્તિ, જો સાચું ન હોય તો, પોતાની જવાબદારી/દોષિતતાનો સ્વીકાર કરશે નહીં. [પેરા ૧૭] [૧૫૭-એફ-જી]

૨.૫. ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટની જોગવાઈઓની તપાસ દર્શાવે છે કે, માત્ર એવી જ સ્વીકૃતિઓ/કબૂલાતો ગ્રાહ્ય છે જે કોઈ પણ બળજબરી, ધમકી અથવા વચન વિના કરવામાં આવી હોય તેવું કહી શકાય. ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટની કલમ ૨૪ પૂરી પાડે છે કે, આરોપી વ્યક્તિ દ્વારા કરવામાં આવેલી કબૂલાત ફોજદારી કાર્યવાહીમાં અસંગત છે, જો આવી કબૂલાત લાલચ, ધમકી અથવા વચન દ્વારા કરાવવામાં આવી હોય. ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટની કલમો ૨૫ અને ૨૬ પોલીસ અધિકારી સમક્ષ અથવા પોલીસ કસ્ટડીમાં હોવા દરમિયાન કરવામાં આવેલી કબૂલાતોને ગ્રાહ્યતાના ક્ષેત્રમાંથી બાકાત રાખે છે. કલમો ૨૫ અને ૨૬ માં નિર્ધારિત નિયમમાં સમાવિષ્ટ તર્ક એ જ આધાર/સત્ય પર આધારિત છે જેમાંથી ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટની કલમ ૨૪ ઉદ્ભવે છે તેમાં કોઈ શંકા હોઈ શકે નહીં. કે કબૂલાત અપ્રભાવિત, સ્વૈચ્છિક અને ન્યાયી હોવી જોઈએ. અને વિનંતી કે, પોલીસ અધિકારી સમક્ષ, અથવા પોલીસ કસ્ટડીમાં હોવા દરમિયાન જો કરવામાં આવે તો,

સ્વીકૃતિઓ/કબૂલાતો અપ્રભાવિત, સ્વૈચ્છિક અને ન્યાયી છે, એટલે કે બળજબરી, ધમકી અથવા વચન વિનાની છે, તેવું ધારણ કરવું શક્ય ન હોવાથી, તેને અગ્રાહ્ય ગણવામાં આવે છે. તેથી, ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટ હેઠળ સ્વીકૃતિઓ/કબૂલાતોની ગ્રાહ્યતાની યોજનામાં એક સામાન્ય તાંતણો છે, નામે, સ્વીકૃતિ/કબૂલાત માત્ર તે વ્યક્તિ વિરુદ્ધ જ ગ્રાહ્ય છે જેણે આવી સ્વીકૃતિ/કબૂલાત કરી હતી. સ્વાભાવિક રીતે, બીજી વ્યક્તિ દ્વારા કરવામાં આવેલા નિવેદનના આધારે કોઈ વ્યક્તિને ફસાવવી અયોગ્ય ગણાશે. તેથી, આગળનું તાર્કિક તારણ એ છે કે, જે વ્યક્તિએ સ્વીકૃતિ/કબૂલાત કરી છે (અથવા જેના કહેવાથી, અથવા જેના વતી તે કરવામાં આવી છે), તે કાર્યવાહીમાં એક પક્ષકાર હોવી જોઈએ કારણ કે તેની વિરુદ્ધ કબૂલાતનો ઉપયોગ કરવાની તે એકમાત્ર રીત છે. ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટની કલમ ૨૪ આવા તારણ તરફ દોરી જાય છે. કલમ ૨૪ હેઠળ, "આરોપી વ્યક્તિ દ્વારા" કરવામાં આવેલી કબૂલાત, ઉપર સંદર્ભિત સંજોગોમાં, "આરોપી વ્યક્તિ વિરુદ્ધ" અસંગત બની જાય છે. તે જ રીતે, ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટની કલમ ૨૫ પરિકલ્પિત કરે છે કે, પોલીસ અધિકારી સમક્ષ કરવામાં આવેલી કબૂલાત "કોઈ પણ ગુનાના આરોપી વ્યક્તિ વિરુદ્ધ" પુરવાર કરી શકાતી નથી. આ અનુમાન તરફ દોરી જાય છે કે, કબૂલાત માત્ર તે વ્યક્તિ વિરુદ્ધ જ પરવાનગીપાત્ર/ગ્રાહ્ય છે જેણે તે કરી છે, સિવાય કે કોઈ સ્પષ્ટ જોગવાઈ હેઠળ તેને અગ્રાહ્ય બનાવવામાં આવી હોય. ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટની કલમ ૨૬ હેઠળ, પોલીસ કસ્ટડીમાં હોવા દરમિયાન વ્યક્તિ દ્વારા કરવામાં આવેલી કબૂલાત "આવી વ્યક્તિ વિરુદ્ધ પુરવાર કરી શકાતી નથી" (સિવાય કે તે સદર કલમ દ્વારા જ

પરિકલ્પિત અપવાદમાં આવતી હોય). ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટની કલમો ૨૫ અને ૨૬ હેઠળ પરિકલ્પિત મનાઈનો વ્યાપ, ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટની કલમ ૨૭ માં નોંધાયેલા તેના પરંતુક દ્વારા આંશિક રીતે મર્યાદિત છે. તે હેઠળ, આવી કબૂલાતના આધારે "શોધી કાઢવામાં આવેલા" તથ્યોની હદ સુધી કબૂલાતને ગ્રાહ્ય બનાવવામાં આવી છે (આ પાસું, વર્તમાન કેસ માટે સંગત નથી). સ્વીકૃતિઓ/કબૂલાતો સંબંધિત જોગવાઈઓની યોજના એક તરફ ટ્રાફિક દર્શાવે છે. આવા નિવેદનો માત્ર તેના લેખક વિરુદ્ધ જ ગ્રાહ્ય છે. [પેરા ૧૮] [૧૫૮-એ-બી, ઈ-જી; ૧૫૮-ડી-એચ; ૧૬૦-એ-બી]

૨.૬. તેથી, એ સ્પષ્ટ છે કે સ્વીકૃતિ/કબૂલાતનો ઉપયોગ માત્ર તે જ વ્યક્તિ વિરુદ્ધ કરી શકાય છે જેણે તે કરી છે. આરોપીઓ (સ્પેશિયલ કેસ નં. ૪/૨૦૦૯ માં સાદિક ઈસિરાર શેખ, આરીફ બદરુદ્દીન શેખ અને અંસાર અહમદ બાદશાહ) દ્વારા કરવામાં આવેલી કબૂલાતોની ગ્રાહ્યતા, જેઓ સ્પેશિયલ કેસ નં. ૨૧/૨૦૦૬ માં આરોપી નથી, તે સ્પષ્ટ તારણ તરફ દોરી જશે કે તેઓ ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટની જોગવાઈઓ હેઠળ સ્વીકૃતિઓ/કબૂલાતો તરીકે અગ્રાહ્ય છે. જો આ કબૂલાતો કરનાર વ્યક્તિઓ સ્પેશિયલ કેસ નં. ૨૧/૨૦૦૬ માં આરોપી હોત, તો ચોક્કસપણે અનુક્રમ નં. ૬૪ થી ૬૬ પરના સાક્ષીઓને તેને પુરવાર કરવા માટે રજૂ કરી શકાયા હોત (જે અન્યથા પરવાનગીપાત્ર હોવાને આધીન છે). તેથી, અમને કોઈ શંકા નથી કે, અનુક્રમ નં. ૬૪ થી ૬૬ પરના સાક્ષીઓ સમક્ષ રેકૉર્ડ કરાયેલા કબૂલાતનામાના

પુરાવા, ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટમાં સમાવિષ્ટ સ્વીકૃતિઓ/કબૂલાતોની યોજના હેઠળ અપરવાનગીપાત્ર રહેશે. [પેરા ૧૯] [૧૬૦-સી-એફ]

૨.૭. હાથ પરના મુદ્દાની તપાસ અન્ય દ્રષ્ટિકોણથી પણ કરી શકાય છે, જોકે એ જ તર્ક પર. સાધારણ રીતે, અગાઉ અહીં નોંધ્યા મુજબ, કબૂલાતનું નિવેદન માત્ર તે કરનાર આરોપી વિરુદ્ધ જ ગ્રાહ્ય છે. ઉપરોક્ત નિયમનો માત્ર એક જ અપવાદ છે, જેમાં કબૂલાત કરનાર વ્યક્તિ સિવાયની અન્ય વ્યક્તિ(ઓ) વિરુદ્ધ પણ કબૂલાતના નિવેદનનો ઉપયોગ કરવાની પરવાનગી છે. ઉપરોક્ત અપવાદ ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટની કલમ ૩૦ માં પૂરો પાડવામાં આવ્યો છે. કલમ ૩૦ ના અવલોકન પરથી સ્પષ્ટ થાય છે તેમ, સહ-આરોપી વિરુદ્ધ પણ કબૂલાતના નિવેદનનો ઉપયોગ કરી શકાય છે. આવી ગ્રાહ્યતા માટે એ અનિવાર્ય છે કે, કબૂલાત કરનાર વ્યક્તિએ પોતાને ફસાવવા ઉપરાંત, પોતાની સાથે સંયુક્ત રીતે ટ્રાયલ ચલાવવામાં આવતી અન્ય વ્યક્તિઓને પણ ફસાવવી જોઈએ. માત્ર તે જ પરિસ્થિતિમાં, આપું કબૂલાતનું નિવેદન ફસાવવામાં આવેલા અન્ય લોકો વિરુદ્ધ પણ સંગત બને છે. જ્યાં સુધી વર્તમાન વિવાદનો સંબંધ છે, ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટની કલમ ૩૦ ની પ્રત્યક્ષ જોગવાઈની સ્પષ્ટપણે કોઈ લાગુ પડવા યોગ્યતા નથી કારણ કે સાદિક ઈસરાર શેખ, આરીફ બદરુદ્દીન શેખ અને અંસાર અહમદ બાદશાહે આરોપી-સામાવાળાઓમાંથી કોઈને ફસાવ્યા નથી. જ્યાં સુધી વર્તમાન વિવાદનો સંબંધ છે, ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટની કલમ ૩૦ નું મહત્વ તે હેઠળના દ્રષ્ટાંત (બી) માંથી ઉદ્ભવે છે, જે કોઈ શંકા માટે સ્થાન છોડતું નથી કે, જ્યાં સુધી

કબૂલાતનું નિવેદન કરનાર વ્યક્તિ કેસમાં આરોપી ન હોય, ત્યાં સુધી તેના દ્વારા કરવામાં આવેલ કબૂલાતનું નિવેદન સંગત નથી. સ્પેશિયલ કેસ નં. ૪/૨૦૦૯ નો કોઈ પણ આરોપી સ્પેશિયલ કેસ નં. ૨૧/૨૦૦૬ માં આરોપી નથી. જેમ કે, ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટની કલમ ૩૦ હેઠળના ઢ્રષ્ટાંત (બી) ના સંદર્ભમાં, સ્પેશિયલ કેસ નં. ૪/૨૦૦૯ ના આરોપીઓ દ્વારા કરવામાં આવેલ કબૂલાતનું નિવેદન, સ્પેશિયલ કેસ નં. ૨૧/૨૦૦૬ માં કબૂલાતના નિવેદન તરીકે પુરવાર કરી શકાતું નથી. આ તારણ, સ્વીકૃત સ્થિતિ પર નોંધવામાં આવ્યું છે કે, સ્પેશિયલ કેસ નં. ૪/૨૦૦૯ ના આરોપીઓ સ્પેશિયલ કેસ નં. ૨૧/૨૦૦૬ ના આરોપીઓ કરતાં અલગ છે. અને વધુમાં કારણ કે, સ્પેશિયલ કેસ નં. ૪/૨૦૦૯ ની ટ્રાયલ સ્પેશિયલ કેસ નં. ૨૧/૨૦૦૬ ની સાથે સંયુક્ત રીતે ચલાવવામાં આવી રહી નથી. તેથી, કલમ ૩૦ સખત રીતે સંગત ન હોવા છતાં, જ્યાં સુધી વર્તમાન વિવાદનો સંબંધ છે, છતાં ગ્રાહ્યતાનો સિદ્ધાંત, જે ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટની કલમ ૩૦ હેઠળના ઢ્રષ્ટાંત (બી) માંથી નિર્ણાયક રીતે ઉદ્ભવે છે, આ કોર્ટને તે જ મૂળભૂત સામાન્ય તાંતણામાં ઉમેરવા માટે પ્રેરિત કરે છે, જે ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટની જોગવાઈઓમાં સ્થાન ધરાવે છે, જે સ્વીકૃતિઓ/કબૂલાતો સાથે સંબંધિત છે. કે, સ્વીકૃતિ/કબૂલાત માત્ર તે વ્યક્તિ વિરુદ્ધ જ ગ્રાહ્ય છે જેણે તે કરી છે. [પેરા ૨૦]

[૧૬૦-એફ-જી; ૧૬૧-ઈ-એચ; ૧૬૨-એ-ડી]

૨.૮. માનવ વર્તન પોતે જ વ્યક્તિને કોઈ પણ પ્રકારની જવાબદારી અથવા સંડોવણી સ્વીકારવાથી રોકે છે. જ્યારે આવી જવાબદારી અને/અથવા સંડોવણી

વ્યક્તિ દ્વારા પોતાની વિરુદ્ધ સ્વીકારવામાં આવે છે, ત્યારે ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટની જોગવાઈઓ આવા કબૂલાતના નિવેદનોને ગ્રાહ્ય બનાવે છે. વધુમાં, કબૂલાતનું નિવેદન મુખ્યત્વે તેને કરનાર વ્યક્તિ વિરુદ્ધ વાપરવાનું હોવાથી, કબૂલાત કરનારને ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટની કલમ ૩૧ હેઠળ તેનો વિરોધ કરવાની તક મળશે, માત્ર તેના માટે સ્વતંત્ર પુરાવા રજૂ કરીને જ નહીં, પરંતુ તે પણ કારણ કે તેને સદર કબૂલાતના નિવેદનને પુરવાર કરવા માટે રજૂ કરાયેલા સાક્ષીની અસરકારક રીતે ઉલટતપાસ કરીને તેની સત્યતાનો વિરોધ કરવાની તક મળશે. આવી તક અન્ય તમામ સહ-આરોપીઓને પણ ઉપલબ્ધ રહેશે જેમની સામે આરોપી દ્વારા કરવામાં આવેલા કબૂલાતના નિવેદનનો સામનો કરવામાં આવશે (જેમ કે ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટની કલમ ૩૦ માં છે), કારણ કે તેઓને પણ આરોપી દ્વારા કરવામાં આવેલા કબૂલાતના નિવેદનોનો વિરોધ કરવાની તક મળશે, જે રીતે કબૂલાતના લેખકને મળે છે. ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટની કલમ ૩૦ હેઠળનું ઢ્રષ્ટાંત (બી) એવી પરિસ્થિતિની પરિકલ્પના કરે છે જેમાં કબૂલાતના નિવેદનનો લેખક સહ-આરોપી નથી. ઢ્રષ્ટાંત (બી) આવા કબૂલાતના નિવેદનોને અગ્રાહ્ય બનાવે છે. સદર કબૂલાતના નિવેદનની સત્યતા ચકાસવા માટે કોઈ સ્થાન નથી, કાં તો તેને કરનાર વ્યક્તિના હાથમાં, અથવા જેની વિરુદ્ધ તે કરવામાં આવ્યું છે તે વ્યક્તિ દ્વારા. કલમ ૩૦ હેઠળનું ઢ્રષ્ટાંત (બી) આવા કબૂલાતના નિવેદનને માત્ર એ જ કારણસર અગ્રાહ્ય બનાવે છે કે, જે વ્યક્તિએ કબૂલાત કરી હતી, તે કેસમાં સહ-આરોપી નથી. ફરીથી, ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટની કલમ ૩૦ હેઠળ ઢ્રષ્ટાંત (બી) દ્વારા બહાર લાવવામાં આવેલ મૂળભૂત સિદ્ધાંત એ છે કે, કબૂલાતનું નિવેદન માત્ર

અને માત્ર તો જ સંગત છે જો કબૂલાતના નિવેદનનો લેખક પોતે તે કેસમાં આરોપી હોય, જ્યાં કબૂલાતનું નિવેદન પુરવાર કરવામાં આવી રહ્યું હોય. વર્તમાન વિવાદમાં, કબૂલાતના નિવેદનનો લેખકો (સાદિક ઈસરાર શેખ, આરીફ બદરુદ્દીન શેખ અને અંસાર અહમદ બાદશાહ) સ્પેશિયલ કેસ નં. ૨૧/૨૦૦૬ માં આરોપીઓમાં નથી. તેમના દ્વારા કરવામાં આવેલા કબૂલાતના નિવેદનો, તેથી વર્તમાન કેસમાં (સ્પેશિયલ કેસ નં. ૨૧/૨૦૦૬) માં (સ્વીકૃતિઓ/કબૂલાતો તરીકે) અગ્રાહ્ય રહેશે, કારણ કે વર્તમાન કેસમાં સ્થિતિ બિલકુલ એ જ છે જે ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટની કલમ ૩૦ હેઠળના દ્રષ્ટાંત (બી) દ્વારા સમજાવવા માટે પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે. [પેરા ૨૧] [૧૬૨-ડી-એચ; ૧૬૩-એ, સી-ઈ]

૨.૮. ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટની કલમો ૨૫ અને ૨૬ પર ફરીથી આધાર રાખીને અનુક્રમ નં. ૬૪ થી ૬૬ પરના સાક્ષીઓ સમક્ષ આરોપીઓ (સાદિક ઈસરાર શેખ, આરીફ બદરુદ્દીન શેખ અને અંસાર અહમદ બાદશાહ) ના નિવેદનોની ગ્રાહ્યતા નક્કી કરવી પણ શક્ય છે. કલમ ૨૫ પોલીસ અધિકારી સમક્ષ કરવામાં આવેલ કબૂલાતનું નિવેદન "કોઈ પણ ગુનાના આરોપી વ્યક્તિ" વિરુદ્ધ અગ્રાહ્ય બનાવે છે. તે જ રીતે, પોલીસ કસ્ટડીમાં હોવા દરમિયાન કરવામાં આવેલ કબૂલાતનું નિવેદન ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટની કલમ ૨૬ હેઠળ "આવી કબૂલાત કરનાર વ્યક્તિ" વિરુદ્ધ પુરવાર કરી શકાતું નથી. કોઈનો પણ એવો કેસ નથી કે, સ્પેશિયલ કેસ નં. ૪/૨૦૦૮ માં આરોપીઓ દ્વારા કરવામાં આવેલા આ કબૂલાતના નિવેદનો આવા કબૂલાતના નિવેદનોમાંથી ઉદ્ભવતા તથ્યોની "શોધ" ને પુરવાર કરવા માટે પુરવાર

કરવામાં આવી રહ્યા છે. ઉપરોક્ત બાબતોને ધ્યાનમાં રાખીને, ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટની કલમો ૨૫ અને ૨૬ નો અપવાદ, કલમ ૨૭ હેઠળ પરિકલ્પિત, તે પણ ધ્યાનમાં આવશે નહીં. કારણ કે સ્વીકૃતપણે કબૂલાતના નિવેદનો, જે આરોપી-સામાવાળાઓ વતી પુરવાર કરવા માટે માંગવામાં આવ્યા છે, તે સ્પેશિયલ કેસ નં. ૪/૨૦૦૯ ના આરોપીઓ (સાદિક ઈસરાર શેખ, આરીફ બદરુદ્દીન શેખ અને અંસાર અહમદ બાદશાહ) દ્વારા અલગ-અલગ "પોલીસ અધિકારીઓ" (તમામ ડેપ્યુટી કમિશનર ઓફ પોલીસનો હોદ્દો ધરાવતા) સમક્ષ કરવામાં આવ્યા હતા, તેથી સદર કબૂલાતના નિવેદનો ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટની કલમો ૨૫ અને ૨૬ હેઠળ અગ્રાહ્ય છે. [પેરા ૨૨] [૧૬૩-એફ-એચ; ૧૬૪-એ-સી]

૨.૧૦. અનુક્રમ નં. ૬૪ થી ૬૬ પરના સાક્ષીઓ સમક્ષ સાદિક ઈસરાર શેખ, આરીફ બદરુદ્દીન શેખ અને અંસાર અહમદ બાદશાહ દ્વારા કરવામાં આવેલા કબૂલાતના નિવેદનોની ગ્રાહ્યતાનો મુદ્દો, હજુ પણ અન્ય દ્રષ્ટિકોણથી તપાસવાની જરૂર છે. સ્ટેટ ઓફ ગુજરાત વિ. મોહમ્મદ આતિક ના કેસમાં સુપ્રિમ કોર્ટ દ્વારા દોરવામાં આવેલા તારણના આધારે, હાઈકોર્ટે સામાવાળાઓ દ્વારા કરવામાં આવેલી અરજને સ્વીકારી હતી કે, સ્પેશિયલ કેસ નં. ૪/૨૦૦૯ ના આરોપીઓ દ્વારા કરવામાં આવેલા કબૂલાતના નિવેદનો, સ્પેશિયલ કેસ નં. ૨૧/૨૦૦૬ માં ગ્રાહ્ય બનશે. સ્ટેટ ઓફ ગુજરાત વિ. મોહમ્મદ આતિક માં, એક કેસમાં કબૂલાતના નિવેદનની ગ્રાહ્યતાને બીજા કેસમાં પરવાનગીપાત્ર તરીકે સ્વીકારવામાં, આ કોર્ટ દ્વારા ટાડા ની કલમ ૧૫ પર આધાર રાખવામાં આવ્યો હતો. કબૂલાતના નિવેદનોની

ગ્રાહ્યતા ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટના સંદર્ભમાં નહીં, પરંતુ ટાડા ની કલમ ૧૫ હેઠળ નક્કી કરવામાં આવી હતી. એ સ્પષ્ટ છે કે, સ્ટેટ ઓફ ગુજરાત વિ. મોહમ્મદ આતિક માં ટાડા ની કલમ ૧૫ હેઠળ આરોપી દ્વારા કરવામાં આવેલ કબૂલાતનું નિવેદન એ શરતની પરિપૂર્તિ પર સંગત ઠેરવવામાં આવ્યું હતું કે, તે સદર એક્ટની જોગવાઈઓના અનુરૂપ રેકૉર્ડ કરવામાં આવ્યું હતું, તેમજ ટાડા ની કલમ ૧૫ ની ઉપ-કલમ (૧) હેઠળના પરંતુકમાં સમાવિષ્ટ ઘટકોનો સંતોષ, નામે, કબૂલાત કરનાર વ્યક્તિ અને ફસાવવામાં આવેલા અન્ય લોકો સંયુક્ત ટ્રાયલનો સામનો કરી રહ્યા હતા. સ્ટેટ ઓફ ગુજરાત વિ. મોહમ્મદ આતિક માં આ કોર્ટ દ્વારા આપવામાં આવેલા ચુકાદા પર હાથ પરના વિવાદમાં તારણો લાગુ કરતી વખતે ખોટી રીતે આધાર રાખવામાં આવ્યો છે, કારણ કે સાદિક ઇસરાર શેખ, આરીફ બદરુદ્દીન શેખ અને અંસાર અહમદ બાદશાહ દ્વારા કરવામાં આવેલા કબૂલાતના નિવેદનો સ્પેશિયલ કેસ નં. ૨૧/૨૦૦૬ માં આરોપી-સામાવાળાઓને ફસાવતા નથી, કે આરોપી-સામાવાળાઓની ટ્રાયલ કબૂલાતના નિવેદનો આપનાર વ્યક્તિઓ સાથે સંયુક્ત રીતે ચલાવવામાં આવી રહી નથી. આરોપી-સામાવાળાઓ દ્વારા, બચાવપક્ષના સાક્ષીઓ તરીકે અનુક્રમ નં. ૬૩ થી ૬૬ પરના સાક્ષીઓની ગ્રાહ્યતાનો દાવો કરવા માટે, એમ.સી.ઓ.સી.એ. હેઠળની કોઈ જોગવાઈ પર આધાર રાખવામાં આવ્યો નથી. કે આરોપી-સામાવાળાઓના કાઉન્સેલે અહીં લાગુ પડતા અન્ય કોઈ વિશેષ કાયદા તરફ ધ્યાન દોર્યું નથી, જે હેઠળ સામાવાળાઓ દ્વારા દાવો કરાયેલી રીતે આવી કાર્યવાહી ગ્રાહ્ય હોય. તેથી, હાથ પરના વિવાદને નક્કી કરતી વખતે સ્ટેટ ઓફ ગુજરાત વિ. મોહમ્મદ આતિક માં આ કોર્ટ દ્વારા આપવામાં આવેલા ચુકાદા પર

આધાર રાખવામાં હાઈકોર્ટે ભૂલ કરી હતી. [પેરા ૨૩, ૨૪] [૧૬૪-ડી; ૧૬૫-ડી, એચ; ૧૬૬-એ-ઈ]

સ્ટેટ ઓફ ગુજરાત વિ. મોહમ્મદ અતીક અને અન્ય એઆઈઆર ૧૯૯૮
એસસી ૧૬૮૬: ૧૯૯૮(૨) એસસીઆર ૬૬૪ - સમજૂતી

૩.૧. ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટની કલમ ૬ ના અવલોકન પરથી, એ સ્પષ્ટ થાય છે કે "રેસ ગેસ્ટે" ના નિયમ હેઠળ ગ્રાહ્યતા નક્કી કરવાની કસોટી "મુદ્દા પરના તથ્ય સાથે એટલી રીતે જોડાયેલા છે કે જેથી તે એક જ વ્યવહારનો ભાગ બને છે" એ શબ્દોમાં સમાવિષ્ટ છે: તેથી, "રેસ ગેસ્ટે" ની વિભાવનાનું વર્ણન કરવા માટે, વ્યક્તિએ તપાસ કરવાની જરૂર પડશે કે, શું તથ્ય એવું છે જે ઘટનામાંથી સમકાલીન રીતે ઉદ્ભવતા શબ્દો/વાક્યોના ઉપયોગ દ્વારા વર્ણવી શકાય, તથ્ય સાથે જીવંત કડી ધરાવતી ક્રિયાઓ, ઘટનાના ભાગ તરીકે સમજવામાં આવતા કૃત્યો, તથ્યમાંથી ઉદ્ભવતા ઉદ્ધારો (ઈજાના, મદદ માંગવાના, અવિશ્વાસના, ચેતવણી આપવાના અને તેના જેવા), તથ્ય સામેની સ્વયંસ્ફૂરિત પ્રતિક્રિયાઓ અને તેના જેવા. આ કોર્ટને સંતોષ છે કે, સ્પેશિયલ કેસ નં. ૪/૨૦૦૯ માં અનુક્રમ નં. ૬૩ થી ૬૬ પરના સાક્ષીઓ સમક્ષ આરોપીઓ (સાદિક ઈસરાર શેખ, આરીફ બદરુદ્દીન શેખ અને અંસાર અહમદ બાદશાહ) દ્વારા રેકૉર્ડ કરાયેલા કબૂલાતના નિવેદનો ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટની કલમ ૬ માં સમાવિષ્ટ "રેસ ગેસ્ટે" ના નિયમના ઘટકોને સંતોષતા નથી. આ એટલા માટે છે કારણ કે સાદિક ઈસરાર શેખ, આરીફ બદરુદ્દીન

શેખ અને અંસાર અહમદ બાદશાહ દ્વારા કરવામાં આવેલા નિવેદનો, ૧૧.૭.૨૦૦૬ ના બોમ્બ વિસ્ફોટોની સાથે સમકાલીન રીતે ઉદ્ભવેલા કહી શકાય નહીં, જે "મુદ્દા પરનું તથ્ય" છે. સાદિક ઈસ્રાર શેખ, આરીફ બદરુદ્દીન શેખ અને અંસાર અહમદ બાદશાહ દ્વારા કરવામાં આવેલા નિવેદનો ચોક્કસપણે ૧૧.૭.૨૦૦૬ ના બોમ્બ વિસ્ફોટોમાંથી ઉદ્ભવેલી સ્વયંસ્ફૂરિત પ્રતિક્રિયાઓ નથી. જો ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટની કલમ ૬ હેઠળ સમાવિષ્ટ વૈધાનિક દ્રષ્ટાંતો સાથે મળીને તપાસ કરવામાં આવે તો ઉપરોક્ત તારણો સંપૂર્ણપણે સાબિત થાય છે. [પેરા ૨૯] [૧૭૨-સી; ૧૭૩-એ-જી]

૩.૨. ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટની કલમ ૧૧ નું અવલોકન દર્શાવે છે કે, "મુદ્દા પરના તથ્યો" થી અસંગત તથ્યોનો સુસંગતતાના ક્ષેત્રમાં સમાવેશ થાય છે. તે જ રીતે, "મુદ્દા પરના તથ્ય" નું અસ્તિત્વ અથવા ગેરઅસ્તિત્વ અત્યંત સંભવિત અથવા અસંભવિત બનાવતા તથ્યોનો પણ સુસંગતતાના ક્ષેત્રમાં સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. સ્પેશિયલ કેસ નં. ૪/૨૦૦૯ માં આરોપીઓ (સાદિક ઈસ્રાર શેખ, આરીફ બદરુદ્દીન શેખ અને અંસાર અહમદ બાદશાહ) દ્વારા કરવામાં આવેલા કબૂલાતના નિવેદનોની સુસંગતતા વિશે ચોક્કસપણે કોઈ શંકા હોઈ શકે નહીં, કારણ કે તે સ્પેશિયલ કેસ નં. ૨૧/૨૦૦૬ માં આરોપી-સામાવાળાઓ સામે ફરિયાદપક્ષ દ્વારા ઉભા કરવામાં આવેલા કેસની અસંગતતા સ્પષ્ટપણે દર્શાવશે. આવી શક્યતામાં, ફરિયાદપક્ષનો કેસ અત્યંત અસંભવિત બની જશે તે વિશે પણ કોઈ શંકા રહેશે નહીં. [પેરા ૩૩, ૩૪] [૧૮૧-જી-એચ; ૧૮૨-એફ-જી]

૩.૩. જો કે, ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટ, ૧૮૭૨ ની કલમ ૬૦ નું અપલોકન કોઈ શંકા માટે સ્થાન છોડતું નથી કે, તથ્યના સંબંધમાં મૌખિક પુરાવો પ્રાથમિક સ્વરૂપનો હોવો જોઈએ. જો તે કલમ ૬૦ માં "પ્રત્યક્ષ" તરીકે વર્ણવેલ તથ્યોની સ્થિતિને સંતોષે છે તો તે પ્રાથમિક સ્વરૂપનો પુરાવો બનશે. પ્રત્યક્ષ/પ્રાથમિક પુરાવાના દ્રષ્ટાંતરૂપ કિસ્સાઓ, કલમ ૬૦ માં જ વ્યક્ત કરવામાં આવ્યા છે. જ્યારે તે જોઈ શકાય તેવા તથ્ય સાથે સંબંધિત હોય, ત્યારે તે વ્યક્તિનું નિવેદન હોવું જોઈએ જેણે પોતે તે જોયું હોય; જો જ્યારે તે સમજી શકાય તેવા તથ્યનો સંદર્ભ આપે છે, ત્યારે તે વ્યક્તિનું નિવેદન હોવું જોઈએ જેણે તેને સમજ્યું હોય; અને જ્યારે તે અભિપ્રાય (અથવા જેના આધારે તે અભિપ્રાય પર પહોંચ્યા હોય તે આધાર) સાથે સંબંધિત હોય, ત્યારે તે વ્યક્તિનું નિવેદન હોવું જોઈએ જે પોતે આવા અભિપ્રાય પર પહોંચી હોય. જુદી રીતે કહીએ તો, મૌખિક પુરાવો સાંભળેલી વાત હોઈ શકે નહીં, કારણ કે તે મુદ્દા પરના તથ્યનો (અથવા સંગત તથ્યનો) પરોક્ષ/ગૌણ પુરાવો બનશે. [પેરા ૩૪] [૧૮૩-એફ-એચ; ૧૮૪-એ]

૩.૪. આરોપી-સામાવાળાઓ દ્વારા જે કબૂલાતના નિવેદનો પર આધાર રાખવામાં આવી રહ્યો છે તેની સત્યતા નક્કી કરવા માટે, ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટની કલમ ૬૦ ના જનાદેશના સંદર્ભમાં એ અનિવાર્ય છે કે, સ્પેશિયલ કેસ નં. ૪/૨૦૦૯ ના આરોપીઓ (સાદિક ઈસરાર શેખ, આરીફ બદરુદ્દીન શેખ અને અંસાર અહમદ બાદશાહ), જેમણે સદર કબૂલાતના નિવેદનો આપ્યા હતા, તેમણે

ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટની કલમ ૧૧ હેઠળ તેની સુસંગતતાની પુષ્ટિ થયા પછી, અસરકારક આધાર માટે કોર્ટ સમક્ષ પોતે જુબાની આપવી જ જોઈએ. આ કોર્ટ આરોપી-સામાવાળાઓના કાઉન્સેલ દ્વારા દોરવામાં આવેલા સુંદર તફાવતની પુષ્ટિ કરે છે જેમાં તેઓએ ચીંધ્યું હતું કે સાદિક ઈસરાર શેખ, આરીફ બદરુદ્દીન શેખ અને અહમદ બાદશાહ દ્વારા કરવામાં આવેલા કબૂલાતના નિવેદનો માત્ર "આવા તથ્યના અસ્તિત્વ અંગેનું નિવેદન" બનશે. તે પ્રત્યક્ષ/પ્રાથમિક પુરાવો રહેશે નહીં. તે સ્પષ્ટપણે "સાંભળેલી વાતના નિયમ" ની મનાઈમાં આવશે. ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટની કલમ ૧૧ હેઠળ સંગત બનવા માટે, આવું નિવેદન "તથ્યના અસ્તિત્વ વિશેનું નિવેદન" હોવું જોઈએ, અને "તેના અસ્તિત્વ અંગેનું નિવેદન" નહીં. તેથી, જ્યારે આરોપી-સામાવાળાઓ માટે સાદિક ઈસરાર શેખ, આરીફ બદરુદ્દીન શેખ અને અંસાર અહમદ બાદશાહ દ્વારા કરવામાં આવેલા કબૂલાતના નિવેદનો પર આધાર રાખવો પરવાનગીપાત્ર છે, ત્યારે તેઓ માત્ર તે વ્યક્તિઓ મારફતે જ તેમ કરવા માટે સ્વતંત્ર છે જેમણે કબૂલાતના નિવેદનો આપ્યા હતા. ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટની કલમ ૬૦ માં સમાવિષ્ટ જનાદેશનું પાલન કરીને, ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટની કલમ ૬૦ માં સમાવિષ્ટ સ્પષ્ટ મનાઈને ધ્યાનમાં રાખીને, આરોપી-સામાવાળાઓ માટે અનુક્રમ નં. ૬૩ થી ૬૬ પરના સાક્ષીઓ મારફતે કબૂલાતના નિવેદનો પુરવાર કરવાનું ખુલ્લું નથી. ઉપરોક્ત બાબતોને ધ્યાનમાં રાખીને, આરોપી-સામાવાળાઓના કાઉન્સેલ વતી રજૂ કરાયેલી દલીલ સ્વીકારવી શક્ય નથી કે, તેઓને અનુક્રમ નં. ૬૩ થી ૬૬ પરના સાક્ષીઓ મારફતે કબૂલાતના નિવેદનો પુરવાર કરવા માટે પરવાનગી આપવી જોઈએ. [પેરા ૩૫] [૧૮૪-બી-જી]

૩.૫. અહીં ઉપર દોરવામાં આવેલા તારણના સંબંધમાં, ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટની કલમ ૩૨ ની કસોટી પર પણ, આરોપી-સામાવાળાઓના કાઉન્સેલ વતી રજૂ કરાયેલી રજૂઆત સાથે વ્યવહાર કરવો જરૂરી છે. કલમ ૩૨ નું અવલોકન દર્શાવે છે કે, વ્યક્તિના મૃત્યુના કારણ સાથે સંબંધિત અથવા તેના મૃત્યુ પરિણામેલા સંજોગો સાથે સંબંધિત પુરાવો રજૂ કરતી વખતે, જે વ્યક્તિ ત્યાર પછી મૃત્યુ પામી છે, અથવા જે વ્યક્તિઓ મળી શકતી નથી, અથવા જેઓ પુરાવો આપવા માટે અસમર્થ બની ગઈ છે, અથવા જેઓની ઉપસ્થિતિ વિલંબની માત્રા વિના મેળવી શકાતી નથી, તેમના દ્વારા કરવામાં આવેલા નિવેદનો, લેખિત અથવા મૌખિક, પુરાવામાં રજૂ કરવા પરવાનગીપાત્ર છે. એ સ્પષ્ટ છે કે, જ્યારે મુદ્દો વ્યક્તિના મૃત્યુના કારણ અથવા તેના મૃત્યુ પરિણામેલા વ્યવહારના સંજોગો સાથે સંબંધિત હોય ત્યારે ગૌણ પુરાવો પરવાનગીપાત્ર છે. પરંતુ આવી પરવાનગી, માત્ર ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટની કલમ ૩૨ માં સ્પષ્ટપણે ગણાવેલી તાકીદની પરિસ્થિતિઓ સુધી જ વિસ્તરશે. ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટની કલમ ૩૨ હેઠળ ગૌણ પુરાવો પરવાનગીપાત્ર હોય તેવી પરિસ્થિતિઓમાં ત્યાર પછી મૃત્યુ પામેલી વ્યક્તિઓ દ્વારા કરવામાં આવેલા નિવેદનો, અથવા મળી શકતી ન હોય તેવી વ્યક્તિઓ દ્વારા કરવામાં આવેલા નિવેદનો, અથવા પુરાવો આપવા માટે અસમર્થ બની ગઈ હોય તેવી વ્યક્તિઓ દ્વારા કરવામાં આવેલા નિવેદનો, અથવા વિલંબ કે ખર્ચની માત્રા વિના મેળવી શકાતી ન હોય તેવી વ્યક્તિઓ દ્વારા કરવામાં આવેલા નિવેદનોનો સમાવેશ થાય છે. જ્યાં સુધી વર્તમાન વિવાદનો સંબંધ છે આમાંથી એક પણ

તાકીદની પરિસ્થિતિ અસ્તિત્વમાં નથી. સ્પેશિયલ કેસ નં. ૪/૨૦૦૯ માં કબૂલાતના નિવેદનોના લેખકો (સાદિક ઈસરાર શેખ, આરીફ બદરુદ્દીન શેખ અને અંસાર અહમદ બાદશાહ) ખૂબ જ ઉપલબ્ધ છે અને તેમની ઉપસ્થિતિ આરોપી-સામાવાળાઓ દ્વારા તેમના વતી બચાવપક્ષના સાક્ષીઓ તરીકે રજૂ કરવા માટે મેળવી શકાય છે. ઉપરોક્ત બાબતોને ધ્યાનમાં રાખીને, એ સ્વીકારવું શક્ય નથી કે, અનુક્રમ નં. ૬૩ થી ૬૬ પરના સાક્ષીઓના નિવેદનોના પુરાવા નોંધાવીને, કબૂલાતના નિવેદનો (સાદિક ઈસરાર શેખ, આરીફ બદરુદ્દીન શેખ અને અંસાર અહમદ બાદશાહ દ્વારા કરાયેલા) ના સંબંધમાં પુરાવો રજૂ કરવા માટે, આરોપી-સામાવાળાઓ ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટની કલમ ૩૨ પર આધાર રાખી શકે છે. [પેરા ૩૬, ૩૭] [૧૮૪-એચ; ૧૮૫-એ; ૧૮૯-ડી-એચ; ૧૯૦-એ-બી]

૩.૬. સાદિક ઈસરાર શેખ, આરીફ બદરુદ્દીન શેખ અને અંસાર અહમદ બાદશાહ દ્વારા કરવામાં આવેલા કબૂલાતના નિવેદનોના બદલે, અનુક્રમ નં. ૬૩ થી ૬૬ પરના સાક્ષીઓના નિવેદનો નોંધવા માટે ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટની કલમ ૩૨ ને ગ્રાહ્ય બનાવવા માટે, આરોપી-સામાવાળાઓના કાઉન્સેલે ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૦ પર ભારપૂર્વક આધાર રાખ્યો હતો. અનુચ્છેદ ૨૦ ના ઉપ-અનુચ્છેદ (૩) પર આધાર રાખીને, આરોપી-સામાવાળાઓના કાઉન્સેલની એવી રજૂઆત હતી કે, કોઈ પણ આરોપીને પોતાની વિરુદ્ધ સાક્ષી બનવા માટે મજબૂર કરી શકાતો ન હોવાથી, સાદિક ઈસરાર શેખ, આરીફ બદરુદ્દીન શેખ અને અંસાર અહમદ બાદશાહને સમન્સ મોકલવા, અને તે રીતે તેઓને પોતાની વિરુદ્ધ

સાક્ષી બનવા માટે મજબૂર કરવા આરોપી-સામાવાળાઓ માટે ખુલ્લું રહેશે નહીં. ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટની કલમ ૧૩૨ હેઠળ આવી વિશિષ્ટ પરિસ્થિતિમાં પોતાને ફસાયેલા જોશે તેવા સાક્ષીને આપવામાં આવેલા રક્ષણને ધ્યાનમાં રાખીને રજૂ કરાયેલી દલીલ સ્પષ્ટપણે આરોપી-સામાવાળાઓ માટે ઉપલબ્ધ નથી. ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટની કલમ ૧૩૨, સાદિક ઈસરાર શેખ, આરીફ બદરુદ્દીન શેખ અને અંસાર અહમદ બાદશાહ દ્વારા કરવામાં આવેલા કબૂલાતના નિવેદનોને પુરવાર કરવા માટે ગોંણ પુરાવો આપવા માટે પરવાનગી આપવા માટે, આરોપી-સામાવાળાઓ દ્વારા અપનાવવામાં આવેલી રજૂઆતના આધારને સ્પષ્ટપણે નકારે છે. તદ્દન અનુસાર, એ પુનરાવર્તિત કરવામાં આવે છે કે સ્પેશિયલ કેસ નં. ૪/૨૦૦૯ માં આરોપીઓ (સાદિક ઈસરાર શેખ, આરીફ બદરુદ્દીન શેખ અને અંસાર અહમદ બાદશાહ) દ્વારા કરવામાં આવેલા કબૂલાતના નિવેદનો અનુક્રમ નં. ૬૩ થી ૬૬ પરના સાક્ષીઓના નિવેદનો મારફતે, પુરાવામાં પુરવાર કરી શકાતા નથી. કબૂલાતના નિવેદનોના લેખકો (સાદિક ઈસરાર શેખ, આરીફ બદરુદ્દીન શેખ અને અંસાર અહમદ બાદશાહ) આરોપી-સામાવાળાઓ દ્વારા બચાવપક્ષના સાક્ષીઓ તરીકે રજૂ કરી શકાય છે, કારણ કે તેમના નિવેદનો ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટની કલમ ૧૧ હેઠળ સુસંગતતાના ક્ષેત્રમાં આવશે. અને જો સાદિક ઈસરાર શેખ, આરીફ બદરુદ્દીન શેખ અને અંસાર અહમદ બાદશાહ સ્પેશિયલ કેસ નં. ૨૧/૨૦૦૬ માં બચાવપક્ષના સાક્ષીઓ તરીકે ઉપસ્થિત થાય છે, તો કલમ ૧૩૨ હેઠળ સાક્ષીને ઉપલબ્ધ રક્ષણ, સ્પેશિયલ કેસ નં. ૨૧/૨૦૦૬ માં બચાવપક્ષના સાક્ષીઓ તરીકે ઉપસ્થિત રહેતી વખતે જો તેઓને પૂછવામાં આવેલા પ્રશ્નોના જવાબ આપવા માટે

મજબૂર કરવામાં આવે તો, તેઓને પણ વિસ્તરશે. [પેરા ૩૮ અને ૩૯] [૧૯૦-સી-ડી, ૭-એચ; ૧૯૧-બી, એફ-એચ; ૧૯૨-એ-સી]

વેંકટેશન વિ. સ્ટેટ, ૧૯૯૭ ક્રિ.એલ.જે. ૩૮૫૪; ગેન્ટેલા વિજય વર્ધન રાવ વિ. સ્ટેટ ઓફ એ.પી. ૧૯૯૬ (૬) એસસીસી ૨૪૧; મુન્ના લાલ વિ. કામેશ્વરી એ.આઈ.આર. ૧૯૨૯ અયોધ્યા ૧૧૩; મુ. નર્મમા ખાતૂન વિ. બસંત સિંહ એ.આઈ.આર. ૧૯૩૪ અલ્હાબાદ ૪૦૬; એ.પી.એલ.એસ.વી.એલ. સેવુગન ચેટ્ટિયાર વિ. રાજા શ્રીમથુ મુથુ વિજય રઘુનાથ એ.આઈ.આર. ૧૯૪૦ મદ્રાસ ૨૭૩; આર.ડી. સેઠના વિ. મિર્ઝા મહોમદ શિરાઝી (નં. ૪) (૧૯૦૭) ૯ બોમ્બે લો રિપોર્ટર ૧૦૪૭; નીહાર બેરા વિ. કાદર બક્ષ મોહમ્મદ એ.આઈ.આર. ૧૯૨૩ કલકત્તા ૨૯૦ નો સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો.

૪.૧. એમ.સી.ઓ.સી.એ. ની જોગવાઈઓના સંદર્ભમાં પણ હાથ પરના મુદ્દાની તપાસ કરવી જરૂરી છે. નોન-ઓબ્સ્ટેન્ટ કલમ મારફતે એમ.સી.ઓ.સી.એ. ની કલમ ૧૮, જો પોલીસ અધિકારી (ડેપ્યુટી કમિશનર ઓફ પોલીસના હોદ્દાથી નીચેના ન હોય તેવા) સમક્ષ કરવામાં આવી હોય તો પણ કબૂલાતને ગ્રાહ્ય ગણીને, ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટની કલમો ૨૫ અને ૨૬ માં સમાવિષ્ટ જનાદેશને ઓવરરાઈડ કરે છે. તેથી, ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટની કલમો ૨૫ અને ૨૬ પોલીસ અધિકારી સમક્ષ, અથવા પોલીસ કસ્ટડીમાં હોવા દરમિયાન કરવામાં આવેલા કબૂલાતના નિવેદનોને અગ્રાહ્ય ગણતી હોવા છતાં, એમ.સી.ઓ.સી.એ. ની કલમ

૧૮ સદર જોગવાઈઓને ઓવરરાઈડ કરે છે અને આવા કબૂલાતના નિવેદનોને ગ્રાહ્યતા પ્રદાન કરે છે, જે એમ.સી.ઓ.સી.એ. ની કલમ ૧૮ ના ક્ષેત્રમાં આવશે. જો કે, એમ.સી.ઓ.સી.એ. ની કલમ ૧૮ આવા કબૂલાતના નિવેદનોને માત્ર "આવી વ્યક્તિ, અથવા સહ-આરોપી, મદદગારી કરનાર અથવા કાવતરાખોરની ટ્રાયલ" માટે જ ગ્રાહ્ય બનાવે છે. એમ.સી.ઓ.સી.એ. ની કલમ ૧૮ એ ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટની કલમો ૨૫ અને ૨૬ માં નિર્ધારિત નિયમનો અપવાદ હોવાથી, તેનું સખત અર્થઘટન કરવું પડશે, અને તે હેઠળ પરિકલ્પિત મર્યાદિત હેતુ માટે જ કરવું પડશે. કબૂલાતના નિવેદનની ગ્રાહ્યતા સ્પષ્ટપણે ગ્રાહ્યતાના હેતુઓ માટે ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટની કલમો ૨૫ અને ૨૬ ને ઓવરરાઈડ કરતી ગણાશે, પરંતુ તેને મંજૂર રીતે માત્ર આરોપી-કબૂલાત કરનાર પોતે, અને સહ-આરોપી (મદદગારી કરનાર અથવા કાવતરાખોર) સુધી જ મર્યાદિત રાખવી જોઈએ. આરોપી-સામાવાળાઓના કાઉન્સેલની એવી રજૂઆત નથી કે જે વ્યક્તિઓએ અનુક્રમ નં. ૬૪ થી ૬૬ પરના સાક્ષીઓ સમક્ષ કબૂલાત કરી હતી (સાદિક ઈસરાર શેખ, આરીફ બદરુદ્દીન શેખ અને અંસાર અહમદ બાદશાહ) તેઓ સ્પેશિયલ કેસ નં. ૨૧/૨૦૦૬ માં સહ-આરોપી (મદદગારી કરનાર અથવા કાવતરાખોર) સાથે પોતે પણ આરોપી છે. તેથી એ સ્પષ્ટ છે કે, એમ.સી.ઓ.સી.એ. ની કલમ ૧૮ હેઠળ કબૂલાતના નિવેદનને ગ્રાહ્ય બનાવતા ઘટકો વર્તમાન કેસના તથ્યોમાં સંતોષાતા નથી. એમ.સી.ઓ.સી.એ. ની કલમ ૧૮ એ સ્પેશિયલ કેસ નં. ૪/૨૦૦૮ માં આરોપીઓ (સાદિક ઈસરાર શેખ, આરીફ બદરુદ્દીન શેખ અને અંસાર અહમદ બાદશાહ) દ્વારા કરવામાં આવેલા કબૂલાતના નિવેદનોની હાથ પરના કેસ માટે સુસંગતતાનો આધાર

બની શકતી નથી. તેથી સ્પેશિયલ કેસ નં. ૨૧/૨૦૦૬ નો સંબંધ છે ત્યાં સુધી અનુક્રમ નં. ૬૩ થી ૬૬ પરના સાક્ષીઓની ગ્રાહ્યતા સ્વીકારવી શક્ય નથી. એમ.સી.ઓ.સી.એ. ની કલમ ૧૮ એ ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટની કલમો ૨૫ અને ૨૬ નો અપવાદ છે, માત્ર તે આરોપી (અથવા સહ-આરોપી – મદદગારી કરનાર અથવા કાવતરાખોર) વિરુદ્ધની ટ્રાયલમાં જ જેણે કબૂલાત કરી છે. સદર મુક્તિ અન્ય ટ્રાયલો સુધી વિસ્તૃત કરવામાં આવી નથી જેમાં કબૂલાત કરનાર વ્યક્તિ આરોપી નથી. [પેરા ૪૦, ૪૧] [૧૯૨-સી, એચ; ૧૯૩-એફ-એચ; ૧૯૪-એ-એફ; ૧૯૫-એફ]

૪.૨. આરોપી-સામાવાળાઓ વતી રજૂ કરાયેલી રજૂઆતો પરથી એ સ્પષ્ટપણે બહાર આવે છે કે, તેમનો ઉદ્દેશ્ય કબૂલાતનું નિવેદન રેકૉર્ડ કરવામાં આવ્યું હોવાના તથ્ય પર આધાર રાખવાનો નથી. ઉદ્દેશ્ય અનુક્રમ નં. ૬૩ થી ૬૬ પરના સાક્ષીઓ સમક્ષ કરાયેલા કબૂલાતના નિવેદનોની સત્યતાના આધારે દોષિતતામાંથી મુક્તિ મેળવવાનો છે. જો કે, આરોપી-સામાવાળાઓ દ્વારા તેમના બચાવમાં રજૂ કરવા માંગતા સાક્ષીઓ (અનુક્રમ નં. ૬૪ થી ૬૬ પરના સાક્ષીઓ), સાદિક ઇસ્રાર શેખ, આરીફ બદરુદ્દીન શેખ અને અંસાર અહમદ બાદશાહ દ્વારા કરવામાં આવેલા કબૂલાતના નિવેદનોની સત્યતા કે અસત્યતાની ખાતરી આપી શકતા નથી. વાસ્તવમાં જે વ્યક્તિઓએ આવી કબૂલાતો કરી હતી તે જ તેમ કરી શકે છે. અનુક્રમ નં. ૬૩ થી ૬૬ પરના સાક્ષીઓ સમક્ષ કરવામાં આવેલા કબૂલાતના નિવેદનોની સત્યતા જ પ્રાપ્ત કરવાનો વાસ્તવિક હેતુ હોવાથી, માત્ર તે જ લોકો

જેમણે કબૂલાતના નિવેદનો આપ્યા હતા (સાદિક ઈસરાર શેખ, આરીફ બદરુદ્દીન શેખ અને અંસાર અહમદ બાદશાહ) તેની ખાતરી આપી શકે છે. આ માત્ર ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટની જોગવાઈઓ હેઠળ જ થઈ શકે છે. તેના માટે આરોપી-સામાવાળાઓ, માત્ર તે વ્યક્તિઓ પર જ પોતાની આશાઓ રાખી શકે છે જેમણે કબૂલાતના નિવેદનો આપ્યા હતા. ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટની કલમ ૬૦ ના જનાદેશને ધ્યાનમાં રાખીને ઉપરોક્ત માર્ગમાંથી છટકી શકાય તેમ નથી. સાધ્ય કરવા માંગતા હેતુની પૃષ્ઠભૂમિમાં, એ સ્પષ્ટ છે કે, આ કેસના તથ્યો અને સંજોગોમાં કલમ ૩૫ અને ૮૦ આરોપી-સામાવાળાઓને કોઈ કામમાં આવશે નહીં, કારણ કે અનુક્રમ નં. ૬૩ થી ૬૬ પરના સાક્ષીઓને સમન્સ મોકલી શકાતા નથી, કારણ કે ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષ તેમનો પુરાવો "મુદ્દા પરના તથ્યો" અથવા "સંગત તથ્યો" ના સંદર્ભમાં ગ્રાહ્યતાના ક્ષેત્રમાં આવશે નહીં. [પેરા ૪૩] [૧૯૮-એ-એચ; ૧૯૯-એ]

૫. વિરોધી પક્ષકારો દ્વારા કરવામા આવેલી રજૂઆતોના આધારે તપાસાયેલ ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટ અને એમ.સી.ઓ.સી.એ. ની જોગવાઈઓ પર આધારિત અલગ-અલગ ખૂણાઓ અને દ્રષ્ટિકોણથી, એ તારણ કાઢવું અનિવાર્ય છે કે, આરોપી-સામાવાળાઓ દ્વારા સાધ્ય કરવા માંગતા ચોક્કસ ઉદ્દેશ્ય માટે, અનુક્રમ નં. ૬૩ થી ૬૬ પરના સાક્ષીઓને બચાવપક્ષના સાક્ષીઓ તરીકે સમન્સ મોકલવા માટે આરોપી-સામાવાળાઓને પરવાનગી આપી શકાય નહીં. સાદિક ઈસરાર શેખ, આરીફ બદરુદ્દીન શેખ અને અંસાર અહમદ બાદશાહ (સ્પેશિયલ કેસ નં. ૪/૨૦૦૯

ના આરોપીઓ), જેઓ સ્પેશિયલ કેસ નં. ૨૧/૨૦૦૬ માં આરોપી/સહ-આરોપી નથી (જેની કાર્યવાહીમાંથી હાલની અપીલ ઉદ્ભવી છે), તેમણે આપેલા કબૂલાતના નિવેદનોને પુરવાર કરવા માટે અનુક્રમ નં. ૬૩ થી ૬૬ પરના સાક્ષીઓને રજૂ કરવા માટે આરોપી-સામાવાળાઓ માટે ખુલ્લું નથી. [પેરા ૪૪ અને ૪૫] [૧૯૯-બી-૬]

કેસ લો રેકૉર્ડ્સ:

૧૯૯૮ (૨) એસ.સી.આર. ૬૬૪	સમજાવવામાં આવ્યું	પેરા ૨૩, ૨૪
૧૯૯૭ ક્રિ. એન. જે. ૩૮૫૪	સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો	પેરા ૨૮
૧૯૯૬ (૬) એસ.સી.સી. ૨૪૧	સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો	પેરા ૨૮
એ.આઈ.આર. ૧૯૨૯ અયોધ્યા ૧૧૩	સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો	પેરા ૨૮
એ.આઈ.આર. ૧૯૩૪ અલ્હાબાદ ૪૦૬	સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો	પેરા ૩૨
એ.આઈ.આર. ૧૯૪૦ મદ્રાસ ૨૭૩	સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો	પેરા ૩૨
(૧૯૦૭) ૯ બી.એલ.આર. ૧૦૪૭	સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો	પેરા ૩૨
એ.આઈ.આર. ૧૯૨૩ કલકત્તા ૨૯૦	સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો	પેરા ૩૨

સિવિલ એપેલેટ જ્યુરિસડિક્શન: ક્રિમિનલ અપીલ નં. ૪૪૫/૨૦૧૩.

ક્રિમિનલ અપીલ નં. ૯૭૨/૨૦૧૨ માં બોમ્બે સ્થિત હાઈકોર્ટ ઓફ જ્યુડિકેચરના તારીખ ૨૬.૧૧.૨૦૧૨ ના ચુકાદા અને હુકમમાંથી.

અપીલકર્તા તરફે શેખર નાફડે, સંજય વી. ખારડે, અપરાજિતા સિંહ, ચિન્મય ખલાડકર, આશા ગોપાલન નાયર.

સામાવાળાઓ તરફે અમરેન્દ્ર શરણ, ડૉ. યુગ મોહિત ચૌધરી, ખાન અબ્દુલ વહાબ, ઈઝહાર અહમદ સિદ્દીકી, અંસારી ફિરોઝ, શેખ નઈમા, ઋષિ મહેશ્વરી, અબુ જોન મેથ્યુ, પી.એસ. સુધીર.

કોર્ટનો ચુકાદો ન્યાયમૂર્તી જગદીશ સિંહ ખેહર દ્વારા આપવામાં આવેલ.

૧. તારીખ ૧૧.૭.૨૦૦૬ ના રોજ મુંબઈ સબર્બન રેલ્વેની લોકલ ટ્રેનોના સાત અલગ-અલગ ફર્સ્ટ ક્લાસ ડબ્બાઓમાં સાત બોમ્બ વિસ્ફોટો થયા હતા. આ બોમ્બ વિસ્ફોટોના પરિણામે ૧૮૭ વ્યક્તિઓના મોત થયા હતા. સદર બોમ્બ વિસ્ફોટોના કારણે ૮૨૯ વ્યક્તિઓને ગંભીર ઈજાઓ પહોંચી હતી. આ વિસ્ફોટોને કારણે નીચે મુજબના સાત ફોજદારી અહેવાલો નોંધવામાં આવ્યા હતા:

(૧) મુંબઈ સેન્ટ્રલ પોલીસ સ્ટેશન ખાતે સી.આર. નં. ૭૭/૨૦૦૬.

(૨) મુંબઈ સેન્ટ્રલ પોલીસ સ્ટેશન ખાતે સી.આર. નં. ૭૮/૨૦૦૬.

(૩) બાંદ્રા રેલ્વે પોલીસ સ્ટેશન ખાતે સી.આર. નં. ૮૬/૨૦૦૬.

(૪) બાંદ્રા રેલ્વે પોલીસ સ્ટેશન ખાતે સી.આર. નં. ૮૭/૨૦૦૬.

(૫) અંધેરી રેલ્વે પોલીસ સ્ટેશન ખાતે સી.આર. નં. ૪૧/૨૦૦૬.

(૬) વસઈ રોડ રેલ્વે પોલીસ સ્ટેશન ખાતે સી.આર. નં. ૫૯/૨૦૦૬.

(૭) બોરીવલી રેલ્વે પોલીસ સ્ટેશન ખાતે સી.આર. નં. ૧૫૬/૨૦૦૬.

આ તમામ કેસોમાં તપાસ એન્ટી ટેરરિસ્ટ સ્કવોડ, મુંબઈ (જે હવે પછી "એ.ટી.એસ." તરીકે ઉલ્લેખિત છે) ને સોંપવામાં આવી હતી, જેમાં કેસ સી.આર. નં. ૫/૨૦૦૬ તરીકે નોંધાયો હતો.

૨. ૧૧.૭.૨૦૦૬ ના બોમ્બ વિસ્ફોટોના સંબંધમાં કુલ ૧૩ આરોપીઓની અટકાયત કરવામાં આવી હતી. હાલના આરોપી-સામાવાળાઓ આ વિવાદમાં આરોપી છે. શરૂઆતમાં આરોપી-સામાવાળાઓ પર ઇન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૩૪ સાથે વાંચતા, ઇન્ડિયન પીનલ કોડ, ૧૮૬૦ ની કલમો ૩૦૨, ૩૦૭, ૩૨૬, ૪૨૭, ૪૩૬, ૨૦એ, ૧૨૦બી, ૧૨૩ અને ૧૨૪ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુનાઓનો આરોપ મૂકવામાં આવ્યો હતો. આરોપી-સામાવાળાઓ પર ઇન્ડિયન એક્સપ્લોઝિવ્સ એક્ટ, પ્રિવેન્શન ઓફ ડેમેજ ટુ પબ્લિક પ્રોપર્ટી એક્ટ હેઠળના ગુનાઓ, ઇન્ડિયન રેલ્વેઝ એક્ટ હેઠળના ગુનાઓ અને અનલોકુલ એક્ટિવિટીઝ

(પ્રિવેન્શન) એક્ટ, ૧૯૬૭ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુનાઓનો પણ આરોપ મૂકવામાં આવ્યો હતો. પાછળથી, મહારાષ્ટ્ર કંટ્રોલ ઓફ ઓર્ગેનાઇઝ્ડ ક્રાઇમ એક્ટ, ૧૯૯૯ (જે હવે પછી "એમ.સી.ઓ.સી.એ." તરીકે ઉલ્લેખિત છે) ની જોગવાઈઓ કેસને લાગુ કરવામાં આવી હતી. ત્યારબાદ, આરોપી-સામાવાળાઓ પર એમ.સી.ઓ.સી.એ. ની કલમો ૩(૧)(આઈ), ૩(૨) અને ૩(૪) હેઠળ આરોપ મૂકવામાં આવ્યો હતો. તારીખ ૩૦.૧૧.૨૦૦૬ ના રોજ સી.આર. નં. ૫/૨૦૦૬ માં ચાર્જશીટ, કલમ ૧૨(૧)(સી) પાસપોર્ટસ એક્ટ, ૧૯૬૭ સાથે વાંચતા, કલમ ૧૫૧, ૧૫૨, ૧૫૩, ૧૫૪ રેલ્વેઝ એક્ટ, ૧૯૮૯ સાથે વાંચતા, કલમ ૩, ૪ પ્રિવેન્શન ઓફ ડેમેજ ટુ પબ્લિક પ્રોપર્ટી એક્ટ, ૧૯૮૪ સાથે વાંચતા, કલમ ૩, ૪, ૫, ૬ એક્સપ્લોઝિવ સબસ્ટેન્સિસ એક્ટ, ૧૯૦૮ સાથે વાંચતા, કલમ ૬, ૯બી એક્સપ્લોઝિવ્સ એક્ટ, ૧૮૮૪ સાથે વાંચતા, કલમ ૧૦, ૧૩, ૧૬, ૧૭, ૧૮, ૧૯, ૨૦, ૪૦ અનલોકુલ એક્ટિવિટીઝ (પ્રિવેન્શન) એક્ટ, ૧૯૬૭ સાથે વાંચતા, કલમ ૩(૧)(આઈ), ૩(૨), ૩(૩), ૩(૪), ૩(૫) એમ.સી.ઓ.સી.એ. સાથે વાંચતા, ઈન્ડિયન પીનલ કોડ, ૧૮૬૦ ની કલમો ૩૦૨, ૩૦૭, ૩૨૪, ૩૨૫, ૩૨૬, ૩૨૭, ૪૨૭, ૪૩૬, ૧૨૦બી, ૧૨૧-એ, ૧૨૨, ૧૨૩, ૧૨૪એ, ૨૦૧, ૨૧૨ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુનાઓ માટે એમ.સી.ઓ.સી.એ. સ્પેશિયલ કેસ નં. ૨૧/૨૦૦૬ (જે હવે પછી સ્પેશિયલ કેસ નં. ૨૧/૨૦૦૬ તરીકે ઉલ્લેખિત છે) તરીકે દાખલ કરવામાં આવી હતી.

૩. ફરિયાદપક્ષનો કેસ (સ્પેશિયલ કેસ નં. ૨૧/૨૦૦૬ માં) ટૂંકમાં એવો છે કે, સ્ટુડન્ટ્સ ઈસ્લામિક મૂવમેન્ટ ઓફ ઈન્ડિયા (જે હવે પછી "સિમી" તરીકે ઉલ્લેખિત છે) દ્વારા ૧૧.૭.૨૦૦૬ ના રોજ મુંબઈ સબર્બન રેલ્વેની લોકલ ટ્રેનોના સાત અલગ-અલગ ફર્સ્ટ ક્લાસ ડબ્બાઓમાં બોમ્બ મૂકવામાં આવ્યા હતા. સિમી એક આતંકવાદી સંગઠન છે, આરોપી-સામાવાળાઓ કથિત રીતે તેના સભ્યો છે. ફરિયાદપક્ષના જણાવ્યા મુજબ, આરોપી-સામાવાળાઓએ ભારતમાં સિમી દ્વારા ચલાવવામાં આવતી આતંકવાદી પ્રવૃત્તિઓને આગળ વધારવા માટે ભય પેદા કરવા મુંબઈની લોકલ ટ્રેનોમાં બોમ્બ મૂકવાનું કાવતરું ઘડ્યું હતું.

૪. તેના સાક્ષીઓની તપાસ કર્યા પછી, અને સ્પેશિયલ કેસ નં. ૨૧/૨૦૦૬ ના રેકર્ડ પર જરૂરી આંક મૂક્યા પછી, ફરિયાદપક્ષે તારીખ ૪.૪.૨૦૧૨ ના રોજ તેના પુરાવા પૂરા કર્યા હતા. ત્યારબાદ, આરોપી-સામાવાળાઓ દ્વારા બચાવપક્ષમાં સાક્ષીઓની તપાસ કરવામાં આવી હતી. તારીખ ૧૮.૭.૨૦૧૨ ના રોજ, આરોપી નં. ૨, ૬, ૭ અને ૧૩ એ તેમાં દર્શાવેલ ૭૯ સાક્ષીઓને સમન્સ જારી કરવાની અરજ કરતી એક અરજી (આંક ૨૮૯૧ પર) દાખલ કરી હતી. તારીખ ૨૪.૭.૨૦૧૨ ના રોજ, આરોપી-સામાવાળાઓએ બચાવપક્ષના સાક્ષીને સમન્સ મોકલવા માટે ફરીથી બીજી અરજી (આંક ૨૯૧૪ પર) દાખલ કરી હતી. આરોપી-સામાવાળાઓ દ્વારા દાખલ કરાયેલી અરજીમાં, અન્ય બાબતોની સાથે, નીચેના સાક્ષીઓના નામોનો સમાવેશ થતો હતો:

(૧) અનુક્રમ નં. ૬૩ પરના સાક્ષી – ચિતકલા ઝુત્શી, અપર મુખ્ય સચિવ (ગૃહ વિભાગ)

(૨) અનુક્રમ નં. ૬૪ પરના સાક્ષી – વિશ્વાસ નાંગરે પાટીલ, ડેપ્યુટી કમિશનર ઓફ પોલીસ

(૩) અનુક્રમ નં. ૬૫ પરના સાક્ષી – મિલિંદ ભારંબે, ડેપ્યુટી કમિશનર ઓફ પોલીસ

(૪) અનુક્રમ નં. ૬૬ પરના સાક્ષી – દિલીપ સાવંત, ડેપ્યુટી કમિશનર ઓફ પોલીસ.

૫. અનુક્રમ નં. ૬૩ થી ૬૬ પરના સાક્ષીઓને સમન્સ મોકલવાનું કારણ સમજવા માટે, કેટલીક વધુ હકીકતોનો સંદર્ભ લેવો જરૂરી છે. ઉપર સંદર્ભિત સ્પેશિયલ કેસ નં. ૨૧/૨૦૦૬ માં સમાવિષ્ટ આરોપો સામે, અન્ય એમ.સી.ઓ.સી.એ. સ્પેશિયલ કેસ નં. ૪/૨૦૦૮ (જે હવે પછી 'સ્પેશિયલ કેસ નં. ૪/૨૦૦૮' તરીકે ઉલ્લેખિત છે) માં, ફરિયાદપક્ષ દ્વારા એવો આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો હતો કે તેમાંના આરોપીઓ ઈન્ડિયન મુજાહિદ્દીન (જે હવે પછી "આઈ.એમ." તરીકે ઉલ્લેખિત છે) ના સભ્યો હતા. આઈ.એમ. પણ કથિત રીતે એક આતંકવાદી સંગઠન છે, જે ભારતની પ્રાદેશિક અધિકારક્ષેત્રની અંદર આવી પ્રવૃત્તિઓ માટે દોષિત છે. તપાસ એજન્સી દાવો કરતી હતી કે, વર્ષ ૨૦૦૫ થી મુંબઈમાં થયેલા તમામ બોમ્બ વિસ્ફોટો આઈ.એમ. દ્વારા કરવામાં આવ્યા હતા. સ્પેશિયલ કેસ નં.

જ/૨૦૦૯ માં તપાસ દરમિયાન, તેમાંના કેટલાક આરોપીઓએ (સ્પેશિયલ કેસ નં. જ/૨૦૦૯ માં) સ્વીકાર્યું હતું કે તેઓએ આઈ.એમ. ના સભ્યો તરીકે ૧૧.૭.૨૦૦૬ ના રોજ મુંબઈ સબર્બન ટ્રેનોમાં બોમ્બ વિસ્ફોટો કર્યા હતા. વાસ્તવમાં, સ્પેશિયલ કેસ નં. જ/૨૦૦૯ માં 'આરોપી સાદિક ઇસરાર શેખ, આરીફ બદરુદ્દીન શેખ અને અંસાર અહમદ બાદશાહ' એ એમ.સી.ઓ.સી.એ. ની કલમ ૧૬ હેઠળ આ કબૂલાતનામા આપ્યા હતા. સાદિક ઇસરાર શેખનું કબૂલાતનામું વિશ્વાસ નાંગરે પાટીલ, ડેપ્યુટી કમિશનર ઓફ પોલીસ (અનુક્રમ નં. ૬૪ પરના સાક્ષી) દ્વારા રેકૉર્ડ કરવામાં આવ્યું હતું. તે જ રીતે, આરીફ બદરુદ્દીન શેખનું નિવેદન મિલિંદ ભારંબે, ડેપ્યુટી કમિશનર ઓફ પોલીસ (અનુક્રમ નં. ૬૫ પરના સાક્ષી) દ્વારા રેકૉર્ડ કરવામાં આવ્યું હતું. અને, અંસાર અહમદ બાદશાહનું નિવેદન દિલીપ સાવંત, ડેપ્યુટી કમિશનર ઓફ પોલીસ (અનુક્રમ નં. ૬૬ પરના સાક્ષી) દ્વારા રેકૉર્ડ કરવામાં આવ્યું હતું. ચિતકલા ઝુત્શી, તત્કાલીન અપર મુખ્ય સચિવ, ગૃહ વિભાગ (અનુક્રમ નં. ૬૩ પરના સાક્ષી) એ સાદિક ઇસરાર શેખ, આરીફ બદરુદ્દીન શેખ અને અંસાર અહમદ બાદશાહ દ્વારા કરવામાં આવેલા કબૂલાતનામા પર અન્ય બાબતોની સાથે આધાર રાખીને તારીખ ૨૧.૨.૨૦૦૯ ના રોજ સ્પેશિયલ કેસ નં. જ/૨૦૦૯ માં ઉપરોક્ત આરોપીઓ સામે કેસ ચલાવવાની મંજૂરી આપી હતી. આરોપીઓ (અહીં સામાવાળાઓ) પોતાની નિર્દોષતા સાબિત કરવા માટે અનુક્રમ નં. ૬૩ થી ૬૬ પરના સાક્ષીઓને રજૂ કરવા માંગે છે.

૬. ટ્રાયલ કોર્ટે તેના તારીખ ૧.૮.૨૦૧૨ ના હુકમ દ્વારા, અનુક્રમ નં. ૬૩ થી ૬૬ પરના સાક્ષીઓને સમન્સ મોકલવા માટે આરોપી-સામાવાળાઓ દ્વારા કરવામાં આવેલી અરજ અસ્વીકાર કરી હતી. તારીખ ૧.૮.૨૦૧૨ ના હુકમથી અસંતોષ અનુભવીને, આરોપી-સામાવાળાઓએ બોમ્બે સ્થિત હાઈકોર્ટ ઓફ જ્યુડિકેચર (જે હવે પછી 'હાઈકોર્ટ' તરીકે ઉલ્લેખિત છે) સમક્ષ ક્રિમિનલ અપીલ નં. ૯૭૨/૨૦૧૨ દાખલ કરી હતી. હાઈકોર્ટે તેના તારીખ ૨૬.૧૧.૨૦૧૨ ના હુકમ દ્વારા આરોપી-સામાવાળાઓ દ્વારા Preferred અપીલ ગ્રાહ્ય રાખી હતી. ઉપરોક્ત તારીખ ૨૬.૧૧.૨૦૧૨ ના હુકમનો નિર્ણાયક ભાગ નીચે મુજબ ટાંકવામાં આવે છે:

"૮૩. ઉપરોક્ત ચર્ચાના પરિણામે, એ સ્પષ્ટ છે કે અપીલકર્તાઓ દ્વારા રજૂ કરવા માંગવામાં આવેલ પુરાવો સંગત અને ગ્રાહ્ય છે. અપીલકર્તાઓને આવા પુરાવા રેકૉર્ડ પર લાવવાથી રોકી શકાય નહીં. વાદગ્રસ્ત હુકમ કાયદાથી વિપરીત છે, અને તેમાં હસ્તક્ષેપ કરવાની જરૂર છે.

૮૪. અપીલ ગ્રાહ્ય રાખવામાં આવે છે. વાદગ્રસ્ત હુકમ રદ કરવામાં આવે છે.

૮૫. અપીલકર્તાઓ પ્રશ્ન હેઠળના સાક્ષીઓને સમન્સ મોકલવા, અને બચાવપક્ષ માટેના સાક્ષીઓ તરીકે તેમની તપાસ કરવા માટે હકદાર રહેશે.

૮૬. અપીલનો તદ્દનુસાર નિકાલ કરવામાં આવે છે."

૭. ક્રિમિનલ અપીલ નં. ૯૭૨/૨૦૧૨ માં પસાર કરવામાં આવેલા તારીખ ૨૬.૧૧.૨૦૧૨ ના હુકમથી નારાજ થઈને, મહારાષ્ટ્ર રાજ્યએ હાલની સ્પેશિયલ લીવ પિટિશન (ક્રિ.) નં. ૯૭૦૭/૨૦૧૨ preferred કરેલ.

૮. પરવાનગી આપવામાં આવી.

૯. જે વિવાદનો ઉકેલ લાવવા માટે અમને કહેવામાં આવ્યું છે, સૌપ્રથમ તેની સરહદો નક્કી કરવી જરૂરી છે. આરોપી-સામાવાળાઓ અનુક્રમ નં. ૬૩ થી ૬૬ પરના સાક્ષીઓને બચાવપક્ષના સાક્ષીઓ તરીકે સમન્સ મોકલવા માટે દબાણ કરે છે. ઉપરોક્ત સાક્ષીઓને સમન્સ મોકલવાનો ઉદ્દેશ્ય એ છે કે, અનુક્રમ નં. ૬૪ થી ૬૬ પરના સાક્ષીઓએ સ્પેશિયલ કેસ નં. ૪/૨૦૦૯ માં તપાસ દરમિયાન સાદિક ઈસરાર શેખ, આરીફ બદરુદ્દીન શેખ અને અંસાર અહમદ બાદશાહના કબૂલાતનામા રેકૉર્ડ કર્યા હતા. અન્ય બાબતોની સાથે ઉપરોક્ત કબૂલાતનામાના આધારે, અનુક્રમ

નં. ૬૩ પરના સાક્ષીએ સ્પેશિયલ કેસ નં. ૪/૨૦૦૮ માં આરોપીઓ સામે કેસ ચલાવવાની મંજૂરી આપી હતી. આરોપી-સામાવાળાઓનો ઉદ્દેશ્ય (બચાવપક્ષમાં આ સાક્ષીઓને રજૂ કરવાનો) એ દર્શાવવાનો છે કે, જે કૃત્યો માટે આરોપી-સામાવાળાઓને દોષિત ઠેરવવામાં આવી રહ્યા છે તેના માટે અન્ય લોકો જવાબદાર છે. એ ચોક્કસપણે નોંધવું સંગત છે કે, ઉપરોક્ત કબૂલાતનામા એવી વ્યક્તિઓ દ્વારા કરવામાં આવ્યા ન હતા જેઓ સ્પેશિયલ કેસ નં. ૨૧/૨૦૦૬ માં આરોપી છે (એટલે કે તેઓ આરોપી-સામાવાળાઓ સાથે સહ-આરોપી નથી). તેથી નિર્ણય માટેનો પ્રથમ પ્રશ્ન એ હશે કે, શું અનુક્રમ નં. ૬૪ થી ૬૬ પરના સાક્ષીઓ સમક્ષ, સ્પેશિયલ કેસ નં. ૨૧/૨૦૦૬ માં આરોપી ન હોય તેવી વ્યક્તિઓ દ્વારા રેકૉર્ડ કરવામાં આવેલા કબૂલાતનામા, સ્પેશિયલ કેસ નં. ૨૧/૨૦૦૬ માં ગ્રાહ્ય બનશે. હાલના પ્રશ્નની તપાસ ઇન્ડિયન એવીડન્સ એક્ટ, ૧૮૭૨ (જે હવે પછી એવીડન્સ એક્ટ તરીકે ઉલ્લેખિત છે) અને એમ.સી.ઓ.સી.એ. ની જોગવાઈઓના સંદર્ભમાં કરવી પડશે. વિકલ્પરૂપે, જે પ્રશ્નનો જવાબ આપવાની જરૂર પડશે તે એ હશે કે, શું સદર કબૂલાતનામા એવીડન્સ એક્ટની કલમ ૬ અને ૧૧ હેઠળ કબૂલાતનામા તરીકે નહીં, પરંતુ "સંગત તથ્યો" તરીકે ગ્રાહ્ય છે. બે વૈકલ્પિક પ્રશ્નોના જવાબો તદ્દન અલગ પરિમાણો પર, અને અલગ વૈધાનિક જોગવાઈઓ હેઠળ નિર્ધારિત કરવા પડશે. તેથી બંને પ્રશ્નોની તપાસ અમારા દ્વારા નીચે મુજબ સ્વતંત્ર રીતે કરવામાં આવી રહી છે.

૧૦. અગાઉના પેરામાં સંદર્ભિત બે વૈકલ્પિક પ્રશ્નોમાં પ્રવેશતા પહેલા, કેટલીક મુખ્ય લાક્ષણિકતાઓ નક્કી કરવી જરૂરી છે જેના પર વિરોધી પક્ષકારો વચ્ચે કોઈ વિવાદ નથી. એ વિવાદની બાબત નથી કે, સ્પેશિયલ કેસ નં. ૪/૨૦૦૯ માં તપાસ દરમિયાન કબૂલાતનામા આપવામાં આવ્યા છે. ઉપરોક્ત કબૂલાતનામા અનુક્રમ નં. ૬૪ થી ૬૬ પરના સાક્ષીઓ સમક્ષ કરવામાં આવ્યા હતા. અનુક્રમ નં. ૬૪ થી ૬૬ પરના સાક્ષીઓ ત્યારે ડેપ્યુટી કમિશનર ઓફ પોલીસનો હોદ્દો ધરાવતા હતા (જ્યારે કબૂલાતનામા રેકૉર્ડ કરવામાં આવ્યા હતા). હાલની અપીલ એ સ્પેશિયલ કેસ નં. ૨૧/૨૦૦૬ માંથી ઉદ્ભવતી એક કાર્યવાહી છે. સ્પેશિયલ કેસ નં. ૪/૨૦૦૯ ના આરોપીઓ, સ્પેશિયલ કેસ નં. ૨૧/૨૦૦૬ ના આરોપીઓ કરતાં અલગ છે. મહત્વની વાત એ છે કે, સ્પેશિયલ કેસ નં. ૪/૨૦૦૯ ની ટ્રાયલ, સ્પેશિયલ કેસ નં. ૨૧/૨૦૦૬ ની સાથે સંયુક્ત રીતે ચલાવવામાં આવી રહી નથી. સ્પેશિયલ કેસ નં. ૪/૨૦૦૯ ના આરોપીઓ (જેમણે સંદર્ભિત કબૂલાતનામા આપ્યા હતા), ઉપલબ્ધ છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, જેઓ અનુક્રમ નં. ૬૪ થી ૬૬ પરના સાક્ષીઓ સમક્ષ (સ્પેશિયલ કેસ નં. ૨૧/૨૦૦૬ માં) આરોપી-સામાવાળાઓની પસંદગી અને માગણી પર, બચાવપક્ષના સાક્ષીઓ તરીકે, તેમના દ્વારા (અનુક્રમ નં. ૬૪ થી ૬૬ પરના સાક્ષીઓ સમક્ષ) કરવામાં આવેલા કબૂલાતનામાની ચોક્કસાઈની પુષ્ટિ કરવા કે ઇનકાર કરવા માટે સમન્સ મોકલીને રજૂ કરી શકાય છે. અપીલકર્તાના વિદ્વાન કાઉન્સેલના જણાવ્યા મુજબ, જેઓએ અનુક્રમ નં. ૬૪ થી ૬૬ પરના સાક્ષીઓ સમક્ષ કબૂલાતનામા આપ્યા હતા (સાદિક ઈસરાર શેખ, આરીફ બદરુદ્દીન શેખ અને અંસાર અહમદ બાદશાહ), તેઓએ

ત્યારથી તેમના કબૂલાતનામા પાછા ખેંચી લીધા છે. જ્યાં સુધી બાબતના આ પાછળના પાસાનો સંબંધ છે, તેનો આરોપી-સામાવાળાઓ વતી સ્વીકાર કે ઇનકાર કરવામાં આવ્યો નથી.

૧૧. જ્યારે ભારતીય અદાલત સમક્ષ પુરાવાની ગ્રાહ્યતા અંગેનો પ્રશ્ન ઊભો થાય છે, ત્યારે એવીડન્સ એક્ટની જોગવાઈઓના સંદર્ભમાં તેને નિર્ધારિત કરવો પડે છે. વિકલ્પરૂપે, પ્રશ્ન વિશેષ કાયદા હેઠળ નિર્ધારિત થઈ શકે છે, જે કાં તો આવા પુરાવાને ગ્રાહ્ય બનાવી શકે છે, અથવા તેને અગ્રાહ્ય બનાવી શકે છે. વર્તમાન વિવાદમાં જે વિશેષ કાયદા પર આધાર રાખવામાં આવ્યો છે તે એમ.સી.ઓ.સી.એ. છે. તેથી, વર્તમાન કેસમાં નિર્ણય માટે પૂછવામાં આવેલા પ્રશ્નોનો ચુકાદો એવીડન્સ એક્ટ અને/અથવા એમ.સી.ઓ.સી.એ. ની જોગવાઈઓના આધારે આપવો પડશે.

૧૨. સૌપ્રથમ ગ્રાહ્ય પુરાવાના ક્ષેત્ર/વિસ્તારનું વર્ણન કરવું સંગત છે. એવીડન્સ એક્ટની કલમ ૫ માં પણ આ જ સ્વીકારવામાં આવ્યું છે. ઉપર દર્શાવેલ કલમ ૫ હેઠળ, "મુદ્દા પરના દરેક તથ્યનો" અને બીજા એવા તથ્યોનો પુરાવો આપી શકાય છે જે સ્પષ્ટપણે "સંગત હોવાનું જાહેર કરવામાં આવેલ છે", અને બીજા કોઈ તથ્યોનો નહીં. વર્તમાન વિવાદ માટે, મુદ્દા પરના તથ્યો ૧૧.૭.૨૦૦૬ ના રોજ મુંબઈ સબર્બન રેલ્વેની લોકલ ટ્રેનોના સાત અલગ-અલગ ફર્સ્ટ ક્લાસ ડબ્બાઓમાં થયેલા સાત બોમ્બ વિસ્ફોટો છે. અત્યાર સુધી, કોઈ ગંભીર વિવાદ નથી. પરંતુ તે પછી, એવીડન્સ એક્ટ હેઠળ "સંગત હોવાનું જાહેર કરવામાં આવેલ" તથ્યોનો

પુરાવો પણ આપી શકાય છે. એવીડન્સ એક્ટ હેઠળ, કલમો ૬ થી ૧૬ "સંગત તથ્યો" ને વ્યાખ્યાયિત કરે છે, જેના સંબંધમાં પુરાવો આપી શકાય છે. તેથી, કલમો ૫ થી ૧૬ એ એવીડન્સ એક્ટ હેઠળની જોગવાઈઓ છે, જેના પર પુરાવાની ગ્રાહ્યતા નક્કી કરવા માટે એકમાત્ર આધાર રાખવો પડશે.

૧૩. એવીડન્સ એક્ટની કલમો ૧૭ થી ૩૧ સ્વીકૃતિઓ અને કબૂલાતો સાથે સંબંધિત છે. કલમો ૧૭ થી ૩૧ સ્વીકૃતિઓ/કબૂલાતોને વ્યાખ્યાયિત કરે છે, અને સ્વીકૃતિઓ/કબૂલાતોની ગ્રાહ્યતા અને અગ્રાહ્યતાને પણ વ્યાખ્યાયિત કરે છે. ઉપરોક્ત જોગવાઈઓનું વિશ્લેષણ દર્શાવે છે કે, સ્વીકૃતિ અથવા કબૂલાત સંગત હોવા માટે "મુદ્દા પરના તથ્ય" અથવા "સંગત તથ્ય" સાથે સંબંધિત હોવી જોઈએ. તે અર્થમાં, એવીડન્સ એક્ટની કલમ ૫ (અને પરિણામે કલમો ૬ થી ૧૬) ગ્રાહ્ય સ્વીકૃતિઓ/કબૂલાતો સાથે અનિવાર્યપણે સંકળાયેલી છે. તેથી, અહીં એ નોંધવું જરૂરી છે કે, સ્વીકૃતિઓ/કબૂલાતોની ગ્રાહ્યતા, તે "મુદ્દા પરના તથ્યો" અથવા "સંગત તથ્યો" ના ક્ષેત્રમાં આવશે કે કેમ તેના પર નિર્ભર રહેશે. તે બદલામાં એવીડન્સ એક્ટની કલમો ૫ થી ૧૬ ના સંદર્ભમાં નક્કી કરવાનું રહેશે. સ્વીકૃતિઓ/કબૂલાતોની ગ્રાહ્યતા માટે નક્કી કરાયેલા પરિમાણો, જો કે, એવીડન્સ એક્ટ હેઠળ અલગથી પૂરા પાડવામાં આવ્યા છે, અને જેમ કે, એક (સ્વીકૃતિઓ/કબૂલાતો) ની ગ્રાહ્યતાનું નિર્ધારણ બીજા (મુદ્દા પરના તથ્યો/સંગત તથ્યો) થી સ્પષ્ટ રીતે અલગ પડે છે.

૧૪. અમે હવે પ્રથમ પ્રશ્નમાં પ્રવેશવાનો પ્રયાસ કરીશું, નામે, શું સ્પેશિયલ કેસ નં. ૨૧/૨૦૦૬ ની ટ્રાયલમાં અનુક્રમ નં. ૬૪ થી ૬૬ પરના સાક્ષીઓ સમક્ષ ત્રણ આરોપીઓ (સ્પેશિયલ કેસ નં. ૪/૨૦૦૯ માં સાદિક ઈસરાર શેખ, આરીફ બદરુદ્દીન શેખ અને અંસાર અહમદ બાદશાહ) દ્વારા રેકૉર્ડ કરાયેલા કબૂલાતના નિવેદનો કબૂલાતો તરીકે ગ્રાહ્ય છે. વિરોધી પક્ષકારો વચ્ચે ગંભીર વિવાદ હોય તેવું જણાય છે કે, શું આ કબૂલાતના નિવેદનોના સંબંધમાં જુબાની, માત્ર તે વ્યક્તિને સાક્ષી તરીકે રજૂ કરીને જ આપી શકાય જેણે આવી સ્વીકૃતિ/કબૂલાત કરી હતી; અથવા વિકલ્પરૂપે, તેની જુબાની એવા વ્યક્તિઓ મારફતે પણ આપી શકાય જેમના સમક્ષ આવી કબૂલાતો કરવામાં આવી હતી.

૧૫. સ્વીકૃતિઓ અને કબૂલાતો એ "સાંભળેલી વાત" ના નિયમના અપવાદો છે. એવીડન્સ એક્ટ તેમને સુસંગતતાના ક્ષેત્રમાં મૂકે છે, સંભવતઃ એવા કારણોસર કે, તે કરનાર વ્યક્તિના હિત વિરુદ્ધની જાહેરાતો હોવાથી, તે બધી સંભાવનાઓમાં સાચી છે. સ્વીકૃતિ અથવા કબૂલાતનું પ્રબળ મૂલ્ય બીજી વ્યક્તિને તેના સંચાર પર આધાર રાખતું નથી. પુરાવાના અન્ય કોઈ પણ ટુકડાની જેમ, સ્વીકૃતિઓ/કબૂલાતોને માત્ર સત્યનું અનુમાન દોરવા માટે જ પુરાવામાં ગ્રાહ્ય રાખી શકાય છે (જુઓ કાયદો ઓફ એવીડન્સ, એમ. મોનીર દ્વારા, પંદરમી આવૃત્તિ, યુનિવર્સલ લો પબ્લિશિંગ કું.). તેથી, અમારા મનમાં બિલકુલ વિવાદ નથી કે, સ્વીકૃતિ અથવા કબૂલાતની સત્યતાનો પુરાવો, તે વ્યક્તિ મારફતે આપી શકાય નહીં જેને આવી સ્વીકૃતિ/કબૂલાત કરવામાં આવી હતી. જો કે, જો "મુદ્દા પરના તથ્ય"

તરીકે અથવા "સંગત તથ્ય" તરીકે કલમો ૬ થી ૧૬ હેઠળ ગ્રાહ્યતા માંગવામાં આવે તો સ્થિતિ અલગ હોઈ શકે છે (જે બીજો પ્રશ્ન છે જેની સાથે અમારે વ્યવહાર કરવાનો છે). વર્તમાન કેસમાં બીજો પ્રશ્ન, અમે સ્પષ્ટ કરી શકીએ છીએ કે, જો અમે પ્રથમ પ્રશ્નનો નકારાત્મક જવાબ આપીએ તો જ ઊભો થશે. કારણ કે તો જ, અમારે નક્કી કરવું પડશે કે આ કબૂલાતના નિવેદનો સ્વીકૃતિઓ/કબૂલાતો સિવાય પુરાવામાં ગ્રાહ્ય છે કે કેમ.

૧૬. તેથી તે હદ સુધી, કે કબૂલાતનું નિવેદન તે વ્યક્તિ મારફતે સાબિત કરી શકાય છે જેની સમક્ષ તે રેકૉર્ડ કરવામાં આવ્યું છે, તે હાઈકોર્ટ દ્વારા હકારાત્મક જવાબ આપીને યોગ્ય રીતે નક્કી કરવામાં આવ્યું છે. જો કે વધુ મહત્વનો પ્રશ્ન એ છે કે, શું સ્પેશિયલ કેસ નં. ૨૧/૨૦૦૬ માં અનુક્રમ નં. ૬૩ થી ૬૬ પરના સાક્ષીઓ મારફતે તે ગ્રાહ્ય બનશે. અમારું ઉપરોક્ત નિર્ધારણ, નીચેના પેરામાંથી શરૂ થાય છે.

૧૭. એવીડન્સ એક્ટ હેઠળ સ્વીકૃતિઓ/કબૂલાતો સંબંધિત જોગવાઈઓની યોજના (કલમો ૧૭ થી ૩૧ માં જણાવ્યા મુજબ) સ્વીકૃતિઓ/કબૂલાતોને ગ્રાહ્ય બનાવે છે (જોકે તે ખંડનપાત્ર છે) કારણ કે નિવેદનનો લેખક પોતાના નુકસાન માટે કોઈ તથ્યનો સ્વીકાર કરે છે. આ સરળ તર્ક પર આધારિત છે (ઉપર દર્શાવ્યા મુજબ), કે જ્યાં સુધી સત્ય ન હોય ત્યાં સુધી કોઈ પણ વ્યક્તિ તેની જવાબદારી/દોષિતતાનો સ્વીકાર કરશે નહીં. અમે પ્રથમ પ્રશ્નનો જવાબ એ આધારને ધ્યાનમાં રાખીને નક્કી કરીશું જેના પર સ્વીકૃતિઓ/કબૂલાતોની ગ્રાહ્યતા

સ્થાપિત થયેલી છે. અને એ પછી, શું આ કેસમાં કબૂલાતો (અનુક્રમ નં. ૬૪ થી ૬૬ પરના સાક્ષીઓ સમક્ષ કરવામાં આવેલી) એવીડન્સ એક્ટની જોગવાઈઓ દ્વારા સ્પષ્ટપણે અગ્રાહ્ય બનાવવામાં આવી છે, જેવું અપીલકર્તા દ્વારા કેસ રજૂ કરવામાં આવ્યો છે.

૧૮. એવીડન્સ એક્ટની જોગવાઈઓની તપાસ દર્શાવે છે કે, માત્ર એવી જ સ્વીકૃતિઓ/કબૂલાતો ગ્રાહ્ય છે જે કોઈપણ બળજબરી, ધમકી અથવા વચન વિના કરવામાં આવી હોય તેવું કહી શકાય. આ સંબંધમાં એવીડન્સ એક્ટની કલમ ૨૪ નો સંદર્ભ લઈ શકાય જે પૂરી પાડે છે કે, આરોપી વ્યક્તિ દ્વારા કરવામાં આવેલી કબૂલાત ફોજદારી કાર્યવાહીમાં અસંગત છે, જો આવી કબૂલાત લાલચ, ધમકી અથવા વચન દ્વારા કરાવવામાં આવી હોય. ઉપર દર્શાવેલ કલમ ૨૪ નીચે મુજબ પુનઃઉત્પાદિત કરવામાં આવે છે:—

"૨૪. ફોજદારી કાર્યવાહીમાં લાલચ, ધમકી અથવા વચન દ્વારા કરાયેલ કબૂલાત ક્યારે અસંગત બને છે – આરોપી વ્યક્તિ દ્વારા કરવામાં આવેલી કબૂલાત ફોજદારી કાર્યવાહીમાં અસંગત છે, જો કબૂલાત કરવાનું કોર્ટને આરોપી વ્યક્તિ વિરુદ્ધના આરોપના સંદર્ભમાં, સત્તા ધરાવતી વ્યક્તિ પાસેથી આવતી કોઈ લાલચ, ધમકી અથવા વચન દ્વારા થયેલું જણાય અને જે કોર્ટના અભિપ્રાયમાં, આરોપી વ્યક્તિને તેના વિરુદ્ધની કાર્યવાહીના સંદર્ભમાં કોઈ લાભ

મેળવવા અથવા કોઈ લૌકિક અનિષ્ટ ટાળવા માટે વ્યાજબી જણાતા
આધારો આપે છે."

એવીડન્સ એક્ટની કલમો ૨૫ અને ૨૬ પોલીસ અધિકારી સમક્ષ અથવા
પોલીસ કસ્ટડીમાં હોવા દરમિયાન કરવામાં આવેલી કબૂલાતોને ગ્રાહ્યતાના
ક્ષેત્રમાંથી બાકાત રાખે છે. કલમો ૨૫ અને ૨૬ માં નિર્ધારિત નિયમમાં સમાવિષ્ટ
તર્ક એ જ આધાર/સત્ય પર આધારિત છે જેમાંથી એવીડન્સ એક્ટની કલમ ૨૪
ઉદ્ભવે છે તેમાં કોઈ શંકા હોઈ શકે નહીં. કે કબૂલાત અપ્રભાવિત, સ્વૈચ્છિક અને
ન્યાયી હોવી જોઈએ. અને વિનંતી કે, પોલીસ અધિકારી સમક્ષ, અથવા પોલીસ
કસ્ટડીમાં હોવા દરમિયાન જો કરવામાં આવે તો, સ્વીકૃતિઓ/કબૂલાતો
અપ્રભાવિત, સ્વૈચ્છિક અને ન્યાયી છે, એટલે કે બળજબરી, ધમકી અથવા વચન
વિનાની છે, તેવું ધારણ કરવું શક્ય ન હોવાથી, તેને અગ્રાહ્ય ગણવામાં આવે છે.
ઉપર દર્શાવેલ કલમો ૨૫ અને ૨૬ નીચે મુજબ પુનઃઉત્પાદિત કરવામાં આવે છે:—

"૨૫. પોલીસ અધિકારી સમક્ષ કરેલી કબૂલાત પુરવાર કરવાની નથી
— પોલીસ અધિકારી સમક્ષ કરવામાં આવેલી કોઈ પણ કબૂલાત કોઈ
પણ ગુનાના આરોપી વ્યક્તિ વિરુદ્ધ પુરવાર કરી શકાશે નહીં.

૨૬. પોલીસ કસ્ટડીમાં હોવા દરમિયાન આરોપી દ્વારા કરવામાં આવેલી કબૂલાત તેની વિરુદ્ધ પુરવાર કરવાની નથી - પોલીસ અધિકારીની કસ્ટડીમાં હોવા દરમિયાન કોઈ પણ વ્યક્તિ દ્વારા કરવામાં આવેલી કોઈ પણ કબૂલાત, સિવાય કે તે મેજિસ્ટ્રેટની પ્રત્યક્ષ હાજરીમાં કરવામાં આવી હોય, આવી વ્યક્તિ વિરુદ્ધ પુરવાર કરી શકાશે નહીં.

સ્પષ્ટીકરણ - આ કલમમાં "મેજિસ્ટ્રેટ" માં ફોર્ટ સેન્ટ જોર્જ પ્રેસિડેન્સીમાં કે અન્યત્ર મેજિસ્ટ્રેટના કાર્યો બજાવતા ગામના મુખીનો સમાવેશ થતો નથી, સિવાય કે આવો મુખી કોડ ઓફ ક્રિમિનલ પ્રોસિજર, ૧૮૮૨ (૧૮૮૨ નો ૧૦) હેઠળ મેજિસ્ટ્રેટની સત્તાઓ ભોગવતો મેજિસ્ટ્રેટ હોય."

તેથી, એવીડન્સ એક્ટ હેઠળ સ્વીકૃતિઓ/કબૂલાતોની ગ્રાહ્યતાની યોજનામાં એક સામાન્ય તાંતણો છે, નામે, સ્વીકૃતિ/કબૂલાત માત્ર તે વ્યક્તિ વિરુદ્ધ જ ગ્રાહ્ય છે જેણે આવી સ્વીકૃતિ/કબૂલાત કરી હતી. સ્વાભાવિક રીતે, બીજી વ્યક્તિ દ્વારા કરવામાં આવેલા નિવેદનના આધારે કોઈ વ્યક્તિને ફસાવવી અયોગ્ય ગણાશે. તેથી, આગળનું તાર્કિક તારણ એ છે કે, જે વ્યક્તિએ સ્વીકૃતિ/કબૂલાત કરી છે (અથવા જેના કહેવાથી, અથવા જેના વતી તે કરવામાં આવી છે), તે કાર્યવાહીમાં એક પક્ષકાર હોવી જોઈએ કારણ કે તેની વિરુદ્ધ કબૂલાતનો ઉપયોગ કરવાની તે એકમાત્ર

રીત છે. એવીડન્સ એક્ટની કેટલીક જોગવાઈઓનો સંદર્ભ લઈ શકાય જે ઉપરોક્ત તારણોને સંપૂર્ણપણે સમર્થન આપે છે. એવીડન્સ એક્ટની કલમ ૨૪ આવા તારણ તરફ દોરી જાય છે. કલમ ૨૪ હેઠળ, "આરોપી વ્યક્તિ દ્વારા" કરવામાં આવેલી કબૂલાત, ઉપર સંદર્ભિત સંજોગોમાં, "આરોપી વ્યક્તિ વિરુદ્ધ" અસંગત બની જાય છે. તે જ રીતે, એવીડન્સ એક્ટની કલમ ૨૫ પરિકલ્પિત કરે છે કે, પોલીસ અધિકારી સમક્ષ કરવામાં આવેલી કબૂલાત "કોઈ પણ ગુનાના આરોપી વ્યક્તિ વિરુદ્ધ" પુરવાર કરી શકાતી નથી. આ અનુમાન તરફ દોરી જાય છે કે, કબૂલાત માત્ર તે વ્યક્તિ વિરુદ્ધ જ પરવાનગીપાત્ર/ગ્રાહ્ય છે જેણે તે કરી છે, સિવાય કે કોઈ સ્પષ્ટ જોગવાઈ હેઠળ તેને અગ્રાહ્ય બનાવવામાં આવી હોય. એવીડન્સ એક્ટની કલમ ૨૬ હેઠળ, પોલીસ કસ્ટડીમાં હોવા દરમિયાન વ્યક્તિ દ્વારા કરવામાં આવેલી કબૂલાત "આવી વ્યક્તિ વિરુદ્ધ પુરવાર કરી શકાતી નથી" (સિવાય કે તે સદર કલમ દ્વારા જ પરિકલ્પિત અપવાદમાં આવતી હોય). એવીડન્સ એક્ટની કલમો ૨૫ અને ૨૬ હેઠળ પરિકલ્પિત મનાઈનો વ્યાપ, જોકે, એવીડન્સ એક્ટની કલમ ૨૭ માં નોંધાયેલા તેના પરંતુક દ્વારા આંશિક રીતે મર્યાદિત છે. તે હેઠળ, આવી કબૂલાતના આધારે "શોધી કાઢવામાં આવેલા" તથ્યોની હદ સુધી કબૂલાતને ગ્રાહ્ય બનાવવામાં આવી છે (આ પાસું, વર્તમાન કેસ માટે સંગત નથી). સ્વીકૃતિઓ/કબૂલાતો સંબંધિત જોગવાઈઓની યોજના એક તરફી ટ્રાફિક દર્શાવે છે. આવા નિવેદનો માત્ર તેના લેખક વિરુદ્ધ જ ગ્રાહ્ય છે.

૧૯. તેથી, એ સ્પષ્ટ છે કે સ્વીકૃતિ/કબૂલાતનો ઉપયોગ માત્ર તે જ વ્યક્તિ વિરુદ્ધ કરી શકાય છે જેણે તે કરી છે. સાદિક ઈસરાર શેખ, આરીફ બદરુદ્દીન શેખ અને અંસાર અહમદ બાદશાહ દ્વારા કરવામાં આવેલા કબૂલાતનામાની ગ્રાહ્યતા ઉપર નોંધાયેલા વિચારોના સંદર્ભમાં જોવાની જરૂર છે. આરોપીઓ (સ્પેશિયલ કેસ નં. ૪/૨૦૦૯ માં સાદિક ઈસરાર શેખ, આરીફ બદરુદ્દીન શેખ અને અંસાર અહમદ બાદશાહ) દ્વારા કરવામાં આવેલી કબૂલાતોની ગ્રાહ્યતા, જેઓ સ્પેશિયલ કેસ નં. ૨૧/૨૦૦૬ માં આરોપી નથી, તે સ્પષ્ટ તારણ તરફ દોરી જશે કે તેઓ એવીડન્સ એક્ટની જોગવાઈઓ હેઠળ સ્વીકૃતિઓ/કબૂલાતો તરીકે અગ્રાહ્ય છે. જો આ કબૂલાતો કરનાર વ્યક્તિઓ સ્પેશિયલ કેસ નં. ૨૧/૨૦૦૬ માં આરોપી હોત, તો ચોક્કસપણે અનુક્રમ નં. ૬૪ થી ૬૬ પરના સાક્ષીઓને તેને પુરવાર કરવા માટે રજૂ કરી શકાયા હોત (જે અન્યથા પરવાનગીપાત્ર હોવાને આધીન છે). તેથી, અમને કોઈ શંકા નથી કે, અનુક્રમ નં. ૬૪ થી ૬૬ પરના સાક્ષીઓ સમક્ષ રેકૉર્ડ કરાયેલા કબૂલાતનામાના પુરાવા, એવીડન્સ એક્ટમાં સમાવિષ્ટ સ્વીકૃતિઓ/કબૂલાતોની યોજના હેઠળ અપરવાનગીપાત્ર રહેશે.

૨૦. હાથ પરના મુદ્દાની તપાસ અન્ય દ્રષ્ટિકોણથી પણ કરી શકાય છે, જોકે એ જ તર્ક પર. સાધારણ રીતે, અગાઉ અહીં નોંધ્યા મુજબ, કબૂલાતનું નિવેદન માત્ર તે કરનાર આરોપી વિરુદ્ધ જ ગ્રાહ્ય છે. ઉપરોક્ત નિયમનો માત્ર એક જ અપવાદ છે, જેમાં કબૂલાત કરનાર વ્યક્તિ સિવાયની અન્ય વ્યક્તિ(ઓ) વિરુદ્ધ પણ કબૂલાતના નિવેદનનો ઉપયોગ કરવાની પરવાનગી છે. ઉપરોક્ત અપવાદ

એવીડન્સ એક્ટની કલમ ૩૦ માં પૂરો પાડવામાં આવ્યો છે, જે નીચે મુજબ ટાંકવામાં આવે છે:—

"૩૦. સમાન ગુના માટે સંયુક્ત રીતે ટ્રાયલ હેઠળની વ્યક્તિ અને અન્ય લોકોને અસર કરતી સાબિત થયેલી કબૂલાતની વિચારણા —"

જ્યારે એક કરતાં વધુ વ્યક્તિઓ પર એક જ ગુના માટે સંયુક્ત રીતે મુકદ્દમો ચલાવવામાં આવી રહ્યો હોય, અને તેવી વ્યક્તિઓમાંથી એક વ્યક્તિ દ્વારા કરવામાં આવેલ કબૂલાત, જે પોતાની જાતને અને તેવી બીજી કેટલીક વ્યક્તિઓને અસર કરતી હોય તે સાબિત થાય, ત્યારે કોર્ટ તેવી બીજી વ્યક્તિ સામે અને તેવી કબૂલાત કરનાર વ્યક્તિ સામે પણ આવી કબૂલાત ધ્યાને લઈ શકશે.

દ્રષ્ટાંતો

(એ) સી ની હત્યા માટે એ અને બી પર સંયુક્ત રીતે મુકદ્દમો ચલાવવામાં આવે છે. એવું સાબિત થાય છે કે એ એ કહ્યું — "બી અને મેં સી ની હત્યા કરી". કોર્ટ બી સામે આ કબૂલાતની અસર ધ્યાનમાં લઈ શકશે.

(બી) સી ની હત્યા માટે એ પર મુકદ્દમો ચાલે છે. એવા પુરાવા છે જે દર્શાવે છે કે સી ની હત્યા એ અને બી દ્વારા કરવામાં આવી હતી, અને બી એ કહ્યું હતું કે, "એ અને મેં સી ની હત્યા કરી".

બી પર સંયુક્ત રીતે મુકદ્દમો ચલાવવામાં આવતો ન હોવાથી આ કથનને કોર્ટ દ્વારા એ ની સામે ધ્યાને લઈ શકાય નહીં.

ઉપર ઉદ્ધૃત કલમ ૩૦ ના અવલોકન પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે, કબૂલાતનામું સહ-આરોપી સામે પણ વાપરી શકાય છે. આવી ગ્રાહ્યતા માટે એ અનિવાર્ય છે કે, કબૂલાત કરનાર વ્યક્તિ પોતાની જાતને સંડોવવાની સાથે, તેની સાથે સંયુક્ત રીતે મુકદ્દમો ચલાવવામાં આવી રહ્યો હોય તેવી અન્ય વ્યક્તિઓને પણ સંડોવે છે. તે જ પરિસ્થિતિમાં, આવું કબૂલાતનામું સંડોવાયેલી અન્ય વ્યક્તિઓ સામે પણ સુસંગત બને છે. જ્યાં સુધી હાલના વિવાદનો સંબંધ છે, એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૩૦ ની પ્રમુખ જોગવાઈ સ્પષ્ટપણે લાગુ પડતી નથી કારણ કે સાદિક ઇસરાર શેખ, આરીફ બદરુદ્દીન શેખ અને અંસાર અહમદ બાદશાહે હાલના કોઈ પણ આરોપી-સામાવાળાઓને સંડોવ્યા નથી. જ્યાં સુધી હાલના વિવાદનો સંબંધ છે, એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૩૦ નું મહત્વ તેના હેઠળના ઢ્રષ્ટાંત (૨) પરથી ઉદ્ભવે છે, જે આપણા દ્વારા ઉપર દર્શાવવામાં આવેલા તારણોમાંથી એકને સંપૂર્ણપણે સમર્થન આપે છે. ઢ્રષ્ટાંત (૨) કોઈ શંકાને સ્થાન આપતું નથી કે, જે વ્યક્તિએ કબૂલાતનામું કર્યું છે તે કેસમાં આરોપી ન હોય ત્યાં સુધી, તેના દ્વારા કરવામાં આવેલ કબૂલાતનામું સુસંગત નથી. સ્પેશિયલ કેસ નં. ૪/૨૦૦૯ નો કોઈ પણ આરોપી

સ્પેશિયલ કેસ નં. ૨૧/૨૦૦૬ માં આરોપી નથી. આથી, એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૩૦ હેઠળના ઢ્રષ્ટાંત (૨) અનુસાર, અમારું એવું માનવું છે કે, સ્પેશિયલ કેસ નં. ૪/૨૦૦૬ ના આરોપી દ્વારા કરવામાં આવેલ કબૂલાતનામું, સ્પેશિયલ કેસ નં. ૨૧/૨૦૦૬ માં કબૂલાતનામા તરીકે સાબિત કરી શકાય નહીં. આ તારણ અમારા દ્વારા સ્વીકૃત સ્થિતિ પર નોંધવામાં આવ્યું છે કે, સ્પેશિયલ કેસ નં. ૪/૨૦૦૬ ના આરોપીઓ સ્પેશિયલ કેસ નં. ૨૧/૨૦૦૬ ના આરોપીઓથી અલગ છે. અને વધુમાં કારણ કે, સ્પેશિયલ કેસ નં. ૪/૨૦૦૬ નો મુકદ્દમો સ્પેશિયલ કેસ નં. ૨૧/૨૦૦૬ સાથે સંયુક્ત રીતે ચલાવવામાં આવી રહ્યો નથી. તેથી, ભલે કલમ ૩૦ ચુસ્તપણે સુસંગત ન હોય, જ્યાં સુધી હાલના વિવાદનો સંબંધ છે, તેમ છતાં એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૩૦ હેઠળના ઢ્રષ્ટાંત (૨) માંથી નિર્ણાયક રીતે ઉદ્ભવતો ગ્રાહ્યતાનો સિદ્ધાંત, આપણને તેને એ સામાન્ય સૂત્રમાં ઉમેરવા પ્રેરે છે, જે સ્વીકારો/કબૂલાતો સંબંધિત એવિડન્સ એક્ટની જોગવાઈઓમાં સ્થાન ધરાવે છે. કે, સ્વીકાર/કબૂલાત માત્ર તે કરનાર વ્યક્તિ સામે જ ગ્રાહ્ય છે.

૨૧. કબૂલાતનામાને ગ્રાહ્ય બનાવવા માટેનો આધાર અમે ઉપર પહેલાથી જ નોંધ્યો છે. એટલે કે, માનવ વર્તન પોતે જ વ્યક્તિને કોઈ પણ પ્રકારની જવાબદારી અથવા સંડોવણી સ્વીકારવાથી રોકે છે. જ્યારે આવી જવાબદારી અને/અને સંડોવણી વ્યક્તિ દ્વારા પોતાની સામે સ્વીકારવામાં આવે છે, ત્યારે એવિડન્સ એક્ટની જોગવાઈઓ આવા કબૂલાતનામાને ગ્રાહ્ય બનાવે છે. વધુમાં, કારણ કે કબૂલાતનામું મુખ્યત્વે તે કરનાર વ્યક્તિ સામે વાપરવાનું હોય છે, કબૂલાત કરનારને

એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૩૧ હેઠળ તેને પડકારવાની તક મળશે, માત્ર તેના માટે સ્વતંત્ર પુરાવા રજૂ કરીને જ નહીં, પરંતુ એટલા માટે પણ કે તેને સદર કબૂલાતનામાને સમર્થન આપવા માટે રજૂ કરાયેલા સાક્ષીની અસરોકારક રીતે ઉલટતપાસ કરીને સદર કબૂલાતનામાની સત્યતાને પડકારવાની તક મળશે. આવી તક અન્ય તમામ સહ-આરોપીઓને પણ ઉપલબ્ધ રહેશે જેમની સામે આરોપી દ્વારા કરાયેલા કબૂલાતનામાનો સામનો કરવામાં આવશે (જેમ કે એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૩૦ માં), કારણ કે તેમને પણ કબૂલાતનામાના લેખકની જેમ જ આરોપી દ્વારા કરાયેલા કબૂલાતનામાને પડકારવાની તક મળશે. એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૩૦ હેઠળનું દ્રષ્ટાંત (૨) એવી પરિસ્થિતિની કલ્પના કરે છે જેમાં કબૂલાતનામાનો લેખક સહ-આરોપી નથી. દ્રષ્ટાંત (૨) આવા કબૂલાતનામાને અગ્રાહ્ય ઠેરવે છે. ત્યાં, એ નોંધી શકાય કે, સદર કબૂલાતનામાની સત્યતા ચકાસવા માટે કોઈ અવકાશ નથી, કાં તો તે કરનાર વ્યક્તિના હાથે, અથવા જેની સામે તે કરવામાં આવ્યું છે તે વ્યક્તિ દ્વારા. ઉપર નોંધેલા તર્ક માટે કલમ ૩૦ હેઠળના દ્રષ્ટાંત (૨) ને અપનાવવા માટે, તેને નીચે મુજબ વાંચવામાં આવે:-

"... આ કથનને કોર્ટ દ્વારા એ (મુકદ્દમાનો સામનો કરી રહેલા આરોપી) સામે ધ્યાને લઈ શકાય નહીં, કારણ કે બી (જે વ્યક્તિએ કબૂલાત કરી હતી) પર સંયુક્ત રીતે મુકદ્દમો ચલાવવામાં આવતો નથી."

દ્રષ્ટાંત (૨) આવા કબૂલાતનામાને માત્ર એ કારણસર અગ્રાહ્ય બનાવે છે કે, જે વ્યક્તિએ કબૂલાત કરી હતી, તે કેસમાં સહ-આરોપી નથી. ફરીથી, એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૩૦ હેઠળના દ્રષ્ટાંત (૨) દ્વારા બહાર લાવવામાં આવેલો મૂળભૂત સિદ્ધાંત એ છે કે, કબૂલાતનામું માત્ર અને માત્ર ત્યારે જ સુસંગત છે, જો કબૂલાતનામાનો લેખક પોતે એવા કેસમાં આરોપી હોય, જ્યાં કબૂલાતનામું સાબિત કરવામાં આવી રહ્યું હોય. હાલના વિવાદમાં, કબૂલાતનામાના લેખકો (સાદિક ઈસરાર શેખ, આરીફ બદરુદ્દીન શેખ અને અંસાર અહમદ બાદશાહ) સ્પેશિયલ કેસ નં. ૨૧/૨૦૦૬ ના આરોપીઓમાં નથી. તેમના દ્વારા કરવામાં આવેલા કબૂલાતનામા, તેથી હાલના કેસમાં (સ્પેશિયલ કેસ નં. ૨૧/૨૦૦૬) (સ્વીકારો/કબૂલાતો તરીકે) અગ્રાહ્ય હશે, કારણ કે હાલના કેસની પરિસ્થિતિ બિલકુલ એવી જ છે જે એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૩૦ હેઠળના દ્રષ્ટાંત (૨) દ્વારા સમજાવવા માટે માંગવામાં આવી છે.

૨૨. અનુક્રમ નં. ૬૪ થી ૬૬ ના સાક્ષીઓ સમક્ષ આરોપીઓ (સાદિક ઈસરાર શેખ, આરીફ બદરુદ્દીન શેખ અને અંસાર અહમદ બાદશાહ) દ્વારા કરવામાં આવેલા કથનોની ગ્રાહ્યતા નક્કી કરવાનું પણ શક્ય છે, જે અગાઉના ફકરાઓમાં તારવવામાં આવેલા તારણોથી સ્વતંત્ર છે. હાલનું નિર્ધારણ અમારા દ્વારા ફરીથી એવિડન્સ એક્ટની કલમો ૨૫ અને ૨૬ પર આધાર રાખીને નોંધવામાં આવી રહ્યું છે. જેમ કે અગાઉથી જ અહીં નોંધવામાં આવ્યું છે, કલમ ૨૫ પોલીસ અધિકારી સમક્ષ કરાયેલા કબૂલાતનામાને "કોઈ ગુનાના આરોપી વ્યક્તિ" સામે અગ્રાહ્ય

બનાવે છે. તેવી જ રીતે, પોલીસ કસ્ટડીમાં હોવા દરમિયાન કરવામાં આવેલ કબૂલાતનામું એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૨૬ હેઠળ "આવી કબૂલાત કરનાર વ્યક્તિ" સામે સાબિત કરી શકાતું નથી. કોઈનો એવો કેસ નથી કે, સ્પેશિયલ કેસ નં. ૪/૨૦૦૯ ના આરોપીઓ દ્વારા કરવામાં આવેલા હાલના કબૂલાતનામા આવા કબૂલાતનામામાંથી ઉદ્ભવતા તથ્યોની "શોધ" ને સમર્થન આપવા માટે સાબિત કરવામાં આવી રહ્યા છે. બાબતના ઉપરોક્ત ઢ્રષ્ટિકોણને ધ્યાનમાં રાખીને, એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૨૭ હેઠળ કલ્પના કરાયેલ કલમો ૨૫ અને ૨૬ નો અપવાદ પણ લાગુ પડશે નહીં. કારણ કે સ્વીકાર્યપણે કબૂલાતનામા, જે આરોપી-સામાવાળાઓના કહેવાથી સાબિત કરવા માટે માંગવામાં આવ્યા છે, તે સ્પેશિયલ કેસ નં. ૪/૨૦૦૯ ના આરોપીઓ (સાદિક ઇસરાર શેખ, આરીફ બદરુદ્દીન શેખ અને અંસાર અહમદ બાદશાહ) દ્વારા વિવિધ "પોલીસ અધિકારીઓ" (તમામ ડેપ્યુટી કમિશનર ઓફ પોલીસનો હોદ્દો ધરાવતા) સમક્ષ કરવામાં આવ્યા હતા, અમે સંતુષ્ટ છીએ કે, સદર કબૂલાતનામા એવિડન્સ એક્ટની કલમો ૨૫ અને ૨૬ હેઠળ અગ્રાહ્ય છે.

૨૩. અનુક્રમ નં. ૬૪ થી ૬૬ ના સાક્ષીઓ સમક્ષ સાદિક ઇસરાર શેખ, આરીફ બદરુદ્દીન શેખ અને અંસાર અહમદ બાદશાહ દ્વારા કરવામાં આવેલા કબૂલાતનામાની ગ્રાહ્યતાના મુદ્દાને હજુ પણ અન્ય ઢ્રષ્ટિકોણથી તપાસવાની જરૂર છે. સામાવાળાઓના વિદ્વાન વકીલ હાઈકોર્ટને એ બાબતે મનાવવામાં સફળ રહ્યા હતા કે, એક કેસમાં આરોપી દ્વારા કરવામાં આવેલ કબૂલાતનામું બીજા કેસમાં પણ

વાપરી શકાય છે. આ સંબંધમાં, સામાવાળાઓએ આ કોર્ટ દ્વારા સ્ટેટ ઓફ ગુજરાત વિ. મોહમ્મદ અતિક, એ.આઈ.આર. ૧૯૯૮ એસ.સી. ૧૬૮૬ માં આપેલા ચુકાદા પર આધાર રાખ્યો હતો. ઉપરોક્ત વિવાદમાં, ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા ઘડવામાં આવેલ નીચેનો પ્રશ્ન, આ કોર્ટ સમક્ષ વિચારણા માટે આવ્યો હતો:—

"તેથી પ્રશ્ન એ છે કે શું ફરિયાદપક્ષને અન્ય ગુનામાં તે આરોપીના મુકદ્દમા દરમિયાન, અલગ તારીખે આચરવામાં આવેલા અન્ય ગુનાની તપાસ દરમિયાન કરવામાં આવેલ હોવાનું આક્ષેપિત આરોપીનું કબૂલાતનામું રજૂ કરવાની અને સાબિત કરવાની પરવાનગી આપી શકાય."

ઉપર ઉદ્ધૃત કરાયેલા પ્રશ્નનો જવાબ આપતી વખતે, આ કોર્ટે સૌપ્રથમ તપાસ કરી હતી કે જે કબૂલાત પર આધાર રાખવામાં આવ્યો હતો, તે ટેરરિસ્ટ એન્ડ ડિસ્ટ્રિબ્યુટિવ એક્ટિવિટીઝ (પ્રિવેન્શન) એક્ટ, ૧૯૮૭ (જે હવે પછી ટાડા તરીકે ઉલ્લેખિત છે) ની જોગવાઈઓ અનુસાર નોંધવામાં આવી હતી કે કેમ. પ્રશ્નાસ્પદ કબૂલાતનામું ટાડા હેઠળ માન્ય રીતે નોંધવામાં આવ્યું હતું તેવું પ્રથમ નક્કી કર્યા પછી, આ કોર્ટે ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા ઘડવામાં આવેલા પ્રશ્નના જવાબમાં નીચે મુજબનું તારણ નોંધ્યું:—

"તેથી, અમને બિલકુલ શંકા નથી કે ટાડાની કલમ ૧૫ હેઠળ વાપરી શકાય તેવી કબૂલાત, માત્ર કેસ અલગ છે અથવા ગુનો અલગ છે તેટલા માત્રથી અવાપરેલ બની જશે નહીં. જો કબૂલાત તે અલગ ગુનાને આવરી લેતી હોય તો તે તે કેસમાં પુરાવાની સુસંગત બાબત બનશે જેમાં તે ગુનો મુકદ્દમા હેઠળ છે અને પછી તે કેસમાં ગ્રાહ્ય બનશે."

સ્ટેટ ઓફ ગુજરાત વિ. મોહમ્મદ અતિક (ઉપર મુજબ) માં તારવવામાં આવેલા તારણના આધારે, હાઈકોર્ટે સામાવાળાઓ દ્વારા કરવામાં આવેલી અરજ સ્વીકારી હતી કે, સ્પેશિયલ કેસ નં. ૪/૨૦૦૯ ના આરોપીઓ દ્વારા કરવામાં આવેલા કબૂલાતનામા, સ્પેશિયલ કેસ નં. ૨૧/૨૦૦૬ માં ગ્રાહ્ય હશે. આરોપી-સામાવાળાઓનું પ્રતિનિધિત્વ કરતા વિદ્વાન વકીલ દ્વારા હાલની કાનૂની સ્થિતિ આપણી સમક્ષ પુનરાવર્તિત કરવા માટે માંગવામાં આવી છે.

૨૪. સ્ટેટ ઓફ ગુજરાત વિ. મોહમ્મદ અતિક (ઉપર મુજબ) ના ચુકાદાના આધારે હાઈકોર્ટ દ્વારા તારવવામાં આવેલા તારણો પર અમે અમારું વિચારપૂર્વકનું ધ્યાન આપ્યું છે. એક કે બીજા રસ્તે કોઈ તારણ કાઢતા પહેલા, એ નોંધવું સુસંગત રહેશે કે, એક કેસમાં કબૂલાતનામાની ગ્રાહ્યતાને બીજા કેસમાં સ્વીકાર્ય ગણવા માટે, આ કોર્ટ દ્વારા ટાડાની કલમ ૧૫ પર આધાર રાખવામાં આવ્યો હતો. ટાડાની કલમ ૧૫ ને નીચે મુજબ ઉદ્ધૃત કરવામાં આવે છે:—

"કલમ ૧૫- પોલીસ અધિકારીઓ સમક્ષ કરાયેલી કેટલીક કબૂલાતો
ધ્યાને લેવી-

(૧) કોડમાં અથવા ઇન્ડિયન એવિડન્સ એક્ટ, ૧૮૭૨ માં કંઈ પણ
હોય તેમ છતાં, પરંતુ આ કલમની જોગવાઈઓને આધીન રહીને,
સુપ્રિન્ટેન્ડેન્ટ ઓફ પોલીસથી નીચેના દરજ્જાના ન હોય તેવા પોલીસ
અધિકારી સમક્ષ કોઈ વ્યક્તિ દ્વારા કરવામાં આવેલી અને આવા
પોલીસ અધિકારી દ્વારા લેખિતમાં અથવા કાસેટ, ટેપ કે સાઉન્ડ ટ્રેક
જેવા કોઈ યાંત્રિક સાધન પર નોંધાયેલી કબૂલાત, જેમાંથી અવાજ કે
છબીઓ પુનઃઉત્પાદિત કરી શકાય છે, આ એક્ટ અથવા તેના હેઠળ
બનાવેલા નિયમો હેઠળના ગુના માટે આવી વ્યક્તિ અથવા સહ-
આરોપી, મદદગારી કરનાર અથવા કાવતરાખોરના મુકદ્દમામાં ગ્રાહ્ય
રહેશે:

શરતે કે સહ-આરોપી, મદદગારી કરનાર અથવા કાવતરાખોર પર
આરોપી સાથે એક જ કેસમાં સંયુક્ત રીતે આરોપ મૂકવામાં આવ્યો હોય
અને મુકદ્દમો ચલાવવામાં આવ્યો હોય.

(૨) પોલીસ અધિકારી, ઉપ-કલમ (૧) હેઠળ કોઈ પણ કબૂલાત નોંધતા પહેલા, તેને કરનાર વ્યક્તિને સમજાવશે કે તે કબૂલાત કરવા માટે બંધાયેલ નથી અને જો તે તેમ કરશે તો, તેનો ઉપયોગ તેની સામે પુરાવા તરીકે થઈ શકે છે અને જો આવી વ્યક્તિની પૂછપરછ કર્યા પછી, તેને માનવાને કારણ ન હોય કે તે સ્વેચ્છાએ કરવામાં આવી રહી છે તો આવો પોલીસ અધિકારી આવી કોઈ કબૂલાત નોંધશે નહીં."

એ બાબતે શંકાને કોઈ અવકાશ નથી કે, ટાડાની કલમ ૧૫ વ્યક્તિ દ્વારા કરવામાં આવેલા આવા કબૂલાતનામાને માત્ર તે કરનાર વ્યક્તિ સામે જ નહીં, પરંતુ તેમાં સંડોવાયેલા અન્ય લોકો સામે પણ ગ્રાહ્ય બનાવે છે, એ શરતને આધીન કે, જે વ્યક્તિએ કબૂલાત કરી છે, અને અન્ય સંડોવાયેલા (સહ-આરોપી - મદદગારી કરનાર અથવા કાવતરાખોર) "...એક જ કેસમાં સાથે મુકદ્દમો ચલાવવામાં આવી રહ્યા હોય...". તેથી, આપણા માટે સૌપ્રથમ વિશિષ્ટ રીતે એ રેખાંકિત કરવું જરૂરી છે કે, ઉપરોક્ત કબૂલાતનામાની ગ્રાહ્યતા એવિડન્સ એક્ટના સંદર્ભમાં નહીં, પરંતુ ટાડાની કલમ ૧૫ હેઠળ નક્કી કરવામાં આવી હતી. હાઈકોર્ટ, તેમજ આપણી સમક્ષના સામાવાળાઓ જે બાબત ચૂકી ગયા છે તે એ છે કે, ટાડાની કલમ ૧૫ ની ઉપ-કલમ (૧) હેઠળનો પરંતુ સ્પષ્ટપણે સ્વીકારે છે કે, આરોપી દ્વારા પોતાની સામે, તેમજ સહ-આરોપી (મદદગારી કરનાર અથવા કાવતરાખોર) સામે કરવામાં આવેલ કબૂલાતનામું ગ્રાહ્ય છે, એ શરતે કે, સહ-આરોપી (મદદગારી કરનાર અથવા કાવતરાખોર) પર કબૂલાત કરનાર આરોપી સાથે એક જ કેસમાં સંયુક્ત રીતે

મુકદ્દમો ચલાવવામાં આવી રહ્યો હોય. ટાડાની કલમ ૧૫ ની ઉપ-કલમ (૧) હેઠળનો પરંતુ એ જ સિદ્ધાંત પર આધારિત છે, જેનો અમે એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૩૦ નું વિશ્લેષણ કરતી વખતે ઉપર સંદર્ભ આપ્યો છે. ગ્રાહ્યતા નક્કી કરવા માટેની કડી કેસ-વિશિષ્ટ નથી. કબૂલાતનામું ગમે તેટલા કેસોમાં ગ્રાહ્ય હોઈ શકે છે. અથવા એક પણ નહીં. ગ્રાહ્યતા નક્કી કરવા માટેની કસોટી એ છે કે, કબૂલાતનામાનો લેખક આરોપી હોવો જોઈએ, કેસમાં (જેમાં કબૂલાતનામું ગ્રાહ્ય છે). અને જો તેનો ઉપયોગ કબૂલાતનામાના લેખક સિવાયની વ્યક્તિઓ સામે કરવાનો હોય તો, લેખક ઉપરાંત, આવી અન્ય તમામ વ્યક્તિઓ કેસમાં સહ-આરોપી હોવી જોઈએ. તેથી તે સ્પષ્ટ છે કે, સ્ટેટ ઓફ ગુજરાત વિ. મોહમ્મદ અતિક (ઉપર મુજબ) માં ટાડાની કલમ ૧૫ હેઠળ આરોપી દ્વારા કરવામાં આવેલ કબૂલાતનામું સદર એક્ટની જોગવાઈઓના પાલનમાં નોંધવામાં આવ્યું હતું તે શરત પરિપૂર્ણ થવા પર, તેમજ ટાડાની કલમ ૧૫ ની ઉપ-કલમ (૧) હેઠળના પરંતુમાં સમાવિષ્ટ ઘટકોના સંતોષ પર, એટલે કે કબૂલાત કરનાર વ્યક્તિ અને અન્ય સંડોવાયેલા લોકો સંયુક્ત મુકદ્દમાનો સામનો કરી રહ્યા હતા તેના પર સુસંગત ઠેરવવામાં આવ્યું હતું. આ કોર્ટ દ્વારા સ્ટેટ ઓફ ગુજરાત વિ. મોહમ્મદ અતિક (ઉપર મુજબ) માં આપવામાં આવેલા ચુકાદા પર હાથ પરના વિવાદમાં તેના તારણો લાગુ કરતી વખતે ખોટી રીતે આધાર રાખવામાં આવ્યો છે, કારણ કે સાદિક ઈસરાર શેખ, આરીફ બદરુદ્દીન શેખ અને અંસાર અહમદ બાદશાહ દ્વારા કરવામાં આવેલા કબૂલાતનામા સ્પેશિયલ કેસ નં. ૨૧/૨૦૦૬ માં આરોપી-સામાવાળાઓને સંડોવતા નથી, કે અહીંના આરોપી-સામાવાળાઓ પર કબૂલાતનામા કરનાર વ્યક્તિઓ સાથે સંયુક્ત રીતે મુકદ્દમો ચલાવવામાં આવી રહ્યો

નથી. આરોપી-સામાવાળાઓ દ્વારા MCOCAA હેઠળની કોઈ જોગવાઈ પર, અનુક્રમ નં. ૬૩ થી ૬૬ ના સાક્ષીઓની બચાવપક્ષના સાક્ષીઓ તરીકે ગ્રાહ્યતાનો દાવો કરવા માટે આધાર રાખવામાં આવ્યો નથી. કે આરોપી-સામાવાળાઓના વિદ્વાન વકીલે આને લાગુ પડતા અન્ય કોઈ ખાસ કાયદા તરફ અમારું ધ્યાન દોર્યું નથી, જેના હેઠળ સામાવાળાઓ દ્વારા દાવો કરવામાં આવેલી રીતે આવી કાર્યવાહી ગ્રાહ્ય હોય. તેથી, અમારું એવું માનવું છે કે, હાઈકોર્ટે હાથ પરના વિવાદનો નિર્ણય કરતી વખતે આ કોર્ટ દ્વારા સ્ટેટ ઓફ ગુજરાત વિ. મોહમ્મદ અતિક (ઉપર મુજબ) માં આપવામાં આવેલા ચુકાદા પર આધાર રાખવામાં ભૂલ કરી છે.

૨૫. અમે હવે બીજા પ્રશ્નમાં ઊંડા ઊતરવાનો પ્રયાસ કરીશું કે, શું ત્રણ આરોપીઓ (સાદિક ઇસરાર શેખ, આરીફ બદરુદ્દીન શેખ અને અંસાર અહમદ બાદશાહ) દ્વારા સ્પેશિયલ કેસ નં. ૪/૨૦૦૯ માં, અનુક્રમ નં. ૬૪ થી ૬૬ ના સાક્ષીઓ સમક્ષ નોંધાયેલા કબૂલાતનામા, જેમની સમક્ષ કબૂલાતનામા કરવામાં આવ્યા હતા તે વ્યક્તિઓને (અનુક્રમ નં. ૬૪ થી ૬૬ ના સાક્ષીઓ) બચાવપક્ષના સાક્ષીઓ તરીકે રજૂ કરીને, એવિડન્સ એક્ટ હેઠળ સ્પેશિયલ કેસ નં. ૨૧/૨૦૦૬ માં ગ્રાહ્ય છે. બાબતના હાલના પાસા પર, આરોપી-સામાવાળાઓની રજૂઆત એવી રહી છે કે, તેઓ એવિડન્સ એક્ટની કલમો ૬ અને ૧૧ હેઠળ "સુસંગત તથ્યો" હોવાની કસોટીને સંતોષે છે. અમે હવે ઉપરોક્ત દરેક જોગવાઈઓ માટે અલગથી અમારા તારણો નોંધીશું.

૨૬. શું સ્પેશિયલ કેસ નં. ૪/૨૦૦૯ માં આરોપીઓ (સાદિક ઇસરાર શેખ, આરીફ બદરુદ્દીન શેખ અને અંસાર અહમદ બાદશાહ) દ્વારા અનુક્રમ નં. ૬૪ થી ૬૬ ના સાક્ષીઓ સમક્ષ કરવામાં આવેલા કથનો, એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૬ હેઠળ "સુસંગત તથ્યો" તરીકે ગ્રાહ્ય છે? આરોપી-સામાવાળાઓ ભારપૂર્વક દાવો કરે છે કે તેઓ છે. અપીલકર્તાના વિજ્ઞાન વકીલની દલીલ, જોકે, એ છે કે ત્રણ પોલીસ અધિકારીઓ (તમામ ડેપ્યુટી કમિશનર ઓફ પોલીસનો હોદ્દો ધરાવતા) અને એડિશનલ ચીફ સેક્રેટરી (હોમ ડિપાર્ટમેન્ટ) ના સ્પેશિયલ કેસ નં. ૪/૨૦૦૯ ના આરોપીઓ દ્વારા કરવામાં આવેલી કબૂલાતો સંબંધિત પુરાવા "સાંભળેલી વાતોના નિયમ" થી પ્રભાવિત છે. આ સંબંધમાં એ દર્શાવવામાં આવ્યું છે કે, પ્રશ્નાસ્પદ ધમાકા ૧૧.૭.૨૦૦૬ ના રોજ થયા હતા જ્યારે કબૂલાતો ઓક્ટોબર, ૨૦૦૮ માં નોંધવામાં આવી હતી. તેથી એ દર્શાવવામાં આવ્યું છે કે, વિવાદિત તથ્ય બનવાના બે વર્ષ પછી કબૂલાતનામા નોંધવામાં આવ્યા હતા. વિજ્ઞાન વકીલના જણાવ્યા મુજબ, એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૬, "સાંભળેલી વાતોના નિયમ" પરનો પ્રતિબંધ આંશિક રીતે ઉઠાવી લે છે, જો જે પુરાવા રજૂ કરવા માટે માંગવામાં આવ્યા છે, તેને "વિવાદિત તથ્ય" સાથે એ રીતે જોડાયેલા કહી શકાય કે તેનો એક ભાગ બને. એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે, "વિવાદિત તથ્ય", મુંબઈ સબઅર્બન રેલ્વેની લોકલ ટ્રેનોમાં ૧૧.૭.૨૦૦૬ ના રોજ થયેલા બોમ્બ ધમાકા છે. બે વર્ષ પછી નોંધાયેલા કબૂલાતનામા સદર "વિવાદિત તથ્ય" નો ભાગ કહી શકાય નહીં, જે તેની સાથે એટલા જોડાયેલા હોય કે તેનો એક ભાગ બને. સ્પેશિયલ કેસ નં. ૪/૨૦૦૯ માં આરોપીઓ દ્વારા કરવામાં આવેલી કબૂલાતો વિશે પોલીસ અધિકારીઓના પુરાવા,

વિદ્વાન વકીલના જણાવ્યા મુજબ, "વિવાદિત તથ્યો" સંબંધિત પુરાવા નથી, પરંતુ "સાંયોગિક તથ્યો" ને સ્પર્શે છે. સાંયોગિક તથ્યનો આ પુરાવો, એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે, પુરાવા તરીકે માત્ર ત્યારે જ લાવી શકાય જો તે એવિડન્સ એક્ટની કોઈ જોગવાઈ હેઠળ "સુસંગત તથ્ય" હોય, ચોક્કસપણે તેની કલમ ૬ હેઠળ નહીં.

૨૭. આવો પુરાવો, વિદ્વાન વકીલના જણાવ્યા મુજબ, "સાંભળેલી વાતોના નિયમ" દ્વારા બાધિત છે. વિદ્વાન વકીલના જણાવ્યા મુજબ, સાંભળેલી વાતોના પુરાવા પરનો પ્રતિબંધ "રેસ જેસ્ટે" ના નિયમ સુધી લંબાતો નથી. જોકે એવું રજૂ કરવામાં આવે છે કે, હાલના કેસમાં "રેસ જેસ્ટે" નો નિયમ લાગુ પડતો નથી, કારણ કે ૧૧.૭.૨૦૦૬ ના રોજ બોમ્બ ધમાકા થવા અને તેના બે વર્ષ પછી કબૂલાતનામા નોંધવા વચ્ચે કોઈ જીવંત કડી નથી. જો આરોપી વ્યક્તિઓએ બોમ્બ ધમાકા થવા પછી તરત જ, બનાવની તાત્કાલિક નિકટતામાં કુદરતી પ્રતિક્રિયા તરીકે આવા કબૂલાતનામા કર્યા હોત, જેથી બનાવનો જ એક ભાગ બની જાય, તો ધમાકા અને કબૂલાતનામા વચ્ચે જીવંત કડી હોઈ શકત, અને આવા કબૂલાતનામા, તેનો જ એક ભાગ તરીકે સમજાયા હોત, અને તેથી, (આવી ઘટનામાં) એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૬ હેઠળ ગ્રાહ્ય બન્યા હોત. સ્પેશિયલ કેસ નં. ૪/૨૦૦૯ ના આરોપીનું કથન, વિદ્વાન વકીલના જણાવ્યા મુજબ, ઉપર જણાવેલા કારણોસર, ૧૧.૭.૨૦૦૬ ના બોમ્બ ધમાકાના વ્યવહાર તરીકે, એ જ વ્યવહારનો ભાગ ગણી શકાય નહીં.

૨૮. પોતાની ઉપરોક્ત દલીલને સમર્થન આપવા માટે, અપીલકર્તાના વિદ્વાન વકીલે વેંકટેશન વિ. સ્ટેટ, ૧૯૯૭ ક્રિ.એલ.જે. ૩૮૫૪ માં આપવામાં આવેલા નિર્ણય પર આધાર રાખ્યો હતો, જેમાં મદ્રાસ હાઈકોર્ટ ઠેરવેલ કે હત્યાના એક કેસમાં જ્યાં આરોપી કે જેણે મરનાર પર હુમલો કર્યો હતો, તેણે કૃત્યના અડધા કલાકની અંદર મરનારના ભાઈને હુમલા વિશે કથન કર્યું હતું, ભાઈના પુરાવાને "રેસ જેસ્ટે" ગણવામાં આવ્યો હતો, અને તેથી, એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૬ હેઠળ ગ્રાહ્ય ગણાયો હતો. એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે, માત્ર એવું જ તથ્ય જે "વિવાદિત તથ્ય" સાથે એટલું જોડાયેલું હોય, જેથી તેનો એક ભાગ ગણી શકાય, તે "રેસ જેસ્ટે" બનશે, અને "સાંભળેલી વાતોના નિયમ" દ્વારા બાકાત રાખી શકાશે નહીં. ઉપરોક્ત ચુકાદામાંથી સુસંગત અવલોકનો, જે અમારા ધ્યાન પર લાવવામાં આવ્યા હતા, નીચે મુજબ ઉદ્ઘૃત કરવામાં આવે છે:

"૧૭. કાયદાનું ઉપરોક્ત વિધાન એપેક્સ કોર્ટ દ્વારા સ્થાપિત કરવામાં આવ્યું છે અને અન્ય કોર્ટો દ્વારા તેનું પાલન કરવામાં આવ્યું છે. આપણે એ જોવું પડશે કે આરોપી દ્વારા કરવામાં આવેલા કૃત્ય અને સાક્ષીઓને આપેલા કથનના સમય વચ્ચે કોઈ સમયગાળો કે સમયનો તફાવત છે અને શું તે લાંબો હતો જેથી બનાવટ માટે સમય કે તક મળી શકે. હાલના કેસમાં બનાવ રાત્રે ૧૧.૩૦ વાગ્યે બન્યો હતો, અને અપીલકર્તા દ્વારા સાક્ષી નં. ૧ ને મધ્યરાત્રિએ ૧૨.૦૦ વાગ્યે એટલે કે અડધા કલાક પછી કથન કરવામાં આવ્યું હતું. આ કેસના તથ્યોના

પ્રકાશમાં, એવું કહી શકાય નહીં કે લાંબો સમયગાળો છે જેથી કોઈ પણ બનાવટ માટે તક મળે. બનાવ પૂરો થયા પછી, સાક્ષી નં. ૨ અને સાક્ષી નં. ૩ એ સાક્ષી નં. ૧ ને જાણ કરી અને માહિતી મળતાની સાથે જ અપીલકર્તાના ઘરે પહોંચી ગયા જ્યાં અપીલકર્તા ભોગ બનનાર પાસે ઉભેલો મળી આવ્યો હતો. તેથી, એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૬ ના ઢ્રષ્ટાંત (૧) મુજબ—

"બનાવના થોડા સમય પછી આરોપી દ્વારા સાક્ષીને જે કંઈ પણ કહેવામાં આવ્યું હતું તે પણ વ્યવહારનો એક ભાગ બનશે અને તેથી તેને કેસના સુસંગત તથ્યો અને સંજોગો ગણવા પડશે."

૧૮. તેથી અમે ઠેરવીએ છીએ કે અપીલકર્તા દ્વારા કોઈ પણ લાંબા સમયના તફાવત વગર બનાવ પછી તરત જ સાક્ષી નં. ૧ ને કરવામાં આવેલ કથન એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૬ હેઠળ ગ્રાહ્ય રહેશે."

જેન્ટેલા વિજયા વર્ધન રાવ વિ. સ્ટેટ ઓફ એ.પી., ૧૯૯૬ (૬) એસ.સી.સી. ૨૪૧ માં આપવામાં આવેલા નિર્ણય પર પણ આધાર રાખવામાં આવ્યો હતો, જેમાં આ કોર્ટે ઠેરવેલ કે, એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૬ માં સમાવિષ્ટ કાયદાનો સિદ્ધાંત "રેસ જેસ્ટે" તરીકે વ્યક્ત થાય છે. "રેસ જેસ્ટે" નો નિયમ, એવું

ઠેરવવામાં આવ્યું હતું કે, સામાન્ય નિયમનો અપવાદ છે કે સાંભળેલી વાતોના પુરાવા ગ્રાહ્ય નથી. એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૬ હેઠળ કેટલાક કથનો કે તથ્યોને ગ્રાહ્ય બનાવવાનો તર્ક, એવું દર્શાવવામાં આવ્યું હતું કે, "વિવાદિત તથ્ય" ના સંદર્ભમાં આવા કથન કે તથ્યની સ્વયંસ્ફૂર્તતા અને તાત્કાલિકતાના કારણે હતો. અને ત્યારબાદ, આવા તથ્યો કે કથનોને એ જ વ્યવહારના ભાગ તરીકે ગણવામાં આવે છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૬ હેઠળ સુસંગત બનવા માટે, આવું કથન ગુનો બનતા કૃત્યોની સમકાલીન રીતે અથવા ઓછામાં ઓછું તેના પછી તરત જ, અને તેના જોડાણમાં કરવામાં આવ્યું હોવું જોઈએ. જો વિવાદિત તથ્ય, અને સાબિત કરવા માટે માંગવામાં આવેલા તથ્ય વચ્ચે સમયગાળો હોય, ભલે તે ગમે તેટલો નાનો હોય, જે બનાવટ માટે પૂરતો હોય તો તે કથન રેસ જેસ્ટે ડ્રજિકોણમાં આવતું નથી. ઉપરોક્ત ચુકાદામાંથી નીચેના અવલોકનો પર આધાર રાખવામાં આવ્યો હતો:

"૧૫. એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૬ માં સમાવિષ્ટ કાયદાનો સિદ્ધાંત સામાન્ય રીતે ઇંગ્લિશ લો માં માન્યતા પ્રાપ્ત રેસ જેસ્ટેના નિયમ તરીકે જાણીતો છે. સિદ્ધાંતનો સાર એ છે કે તથ્ય જે, ભલે વિવાદમાં ન હોય, પરંતુ વિવાદિત તથ્ય સાથે એટલું જોડાયેલું છે "જેથી એ જ વ્યવહારનો ભાગ બને" તે પોતે જ સુસંગત બને છે. આ નિયમ, મોટા પ્રમાણમાં કહીએ તો, એ સામાન્ય નિયમનો અપવાદ છે કે સાંભળેલી વાતોના પુરાવા ગ્રાહ્ય નથી. એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૬ હેઠળ અમુક કથન કે

તથ્યને ગ્રાહ્ય બનાવવાનો તર્ક વિવાદિત તથ્યના સંદર્ભમાં આવા કથન કે તથ્યની સ્વયંસ્ફૂર્તતા અને તાત્કાલિકતાના કારણે છે. પરંતુ એ જરૂરી છે કે આવું તથ્ય કે કથન એ જ વ્યવહારનો ભાગ હોવું જોઈએ. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, આવું કથન ગુનો બનતા કૃત્યોની સમકાલીન રીતે અથવા ઓછામાં ઓછું તેના પછી તરત જ કરવામાં આવ્યું હોવું જોઈએ. પરંતુ જો સમયગાળો હતો, ભલે તે ગમે તેટલો નાનો હોય, જે બનાવટ માટે પૂરતો હતો તો કથન રેસ જેસ્ટેનો ભાગ નથી. આર. વિ. લિલીમેન (૧૮૯૬) ૨ ક્યુ.બી. ૧૬૭ માં બળાત્કારના કૃત્ય અને કથન કરવા વચ્ચે સમયનો કઈક સમયગાળો વીતી જવાના કારણે બળાત્કાર પીડિત સ્ત્રી દ્વારા બળાત્કાર પછી કરવામાં આવેલા કથનને રેસ જેસ્ટેનો ભાગ ન હોવાનું ઠેરવવામાં આવ્યું હતું. પ્રિવી કાઉન્સિલે રેસ જેસ્ટેના આ નિયમને સાંભળેલી વાતોના પુરાવા સામેના પ્રતિબંધમાંથી મુક્તિ તરીકે કઈ હદ સુધી મંજૂર કરી શકાય તે વિષે વિચારણા કરતી વખતે, ટેપર વિ. આર. (૧૯૫૨) ૨ ઓલ ઈ.આર. ૪૪૭ માં, આ મુજબ અવલોકન કર્યું છે:

"ક્રિમિનલ મુકદ્દમામાં સાંભળેલી વાતોના પુરાવા ગ્રાહ્ય છે જો તે રેસ જેસ્ટેનો ભાગ બનતા હોય તે એ સુત્રો પર આધારિત છે કે માનવ ઉચ્ચારણ એ તથ્ય અને સંદેશાવ્યવહારનું સાધન બંને છે અને માનવ ક્રિયા શબ્દો સાથે એટલી વણાયેલી હોઈ શકે છે કે સહસંબંધિત શબ્દો

વિના ક્રિયાનું મહત્વ સમજી શકાય નહીં અને ક્રિયામાંથી શબ્દોનું અભિનિષ્ઠ હોવું સત્યની શોધમાં બાધા ઉત્પન્ન કરશે. એ આવશ્યક છે કે સાંભળેલી વાતો દ્વારા સાબિત કરવા માટે માંગવામાં આવેલા શબ્દો, જો ક્રિયા કે ઘટના સાથે બિલકુલ સમકાલીન ન હોય, તો ઓછામાં ઓછા તેની સાથે એટલી સ્પષ્ટ રીતે જોડાયેલા હોવા જોઈએ કે તેઓ થઈ રહેલી બાબતનો એક ભાગ હોય, અને તેથી વાસ્તવિક પુરાવાનો એક મુદ્દો કે ભાગ હોય અને માત્ર અહેવાલ થયેલ કથન ન હોય."

ઉપર દર્શાવેલ સાચી કાનૂની સ્થિતિને વધુ સ્પષ્ટતાની જરૂર નથી."

૨૯. અમે અનુક્રમ નં. ૬૩ થી ૬૬ ના સાક્ષીઓને બચાવપક્ષના સાક્ષીઓ તરીકે સમન્સ પાઠવવાની ઈચ્છા ધરાવવાના કારણના સંદર્ભમાં તેમની જુબાનીની ગ્રાહ્યતાના મુદ્દાની તપાસ કરી છે. અમે પહેલા એવિંડન્સ એક્ટની કલમ ૬ અહીં ઉદ્ધૃત કરી શકીએ છીએ:

"૬. એ જ વ્યવહારનો ભાગ બનતા તથ્યોની સુસંગતતા – તથ્યો જે, ભલે વિવાદમાં ન હોય, પરંતુ વિવાદિત તથ્ય સાથે એ રીતે જોડાયેલા હોય જેથી એ જ વ્યવહારનો ભાગ બને, તે સુસંગત છે, પછી ભલે તે એક જ સમયે અને સ્થળે અથવા અલગ અલગ સમયે અને સ્થળે બન્યા હોય.

દ્રષ્ટાંતો

(૧) એ પર બી ને મારીને તેની હત્યા કરવાનો આરોપ છે. માર મારતી વખતે, અથવા તે પહેલાં કે પછી તરત જ એ અથવા બી અથવા આજુબાજુ ઊભેલા લોકો દ્વારા જે કંઈ કહેવામાં આવ્યું કે કરવામાં આવ્યું હતું જેથી વ્યવહારનો ભાગ બને, તે સુસંગત તથ્ય છે.

(૨) એ પર સશસ્ત્ર બળવામાં ભાગ લઈને ભારત સરકાર સામે યુદ્ધ છેડવાનો આરોપ છે જેમાં મિલકતનો નાશ કરવામાં આવે છે, લશ્કર પર હુમલો કરવામાં આવે છે અને જેલો તોડીને ખોલવામાં આવે છે. આ તથ્યોનું બનવું સુસંગત છે, સામાન્ય વ્યવહારના ભાગ તરીકે, ભલે એ તે તમામ સ્થળે હાજર ન હોય.

(૩) એ પત્રવ્યવહારનો ભાગ બનતા પત્રમાં સમાવિષ્ટ આક્ષેપ માટે બી સામે દાવો માંડે છે. પક્ષકારો વચ્ચેના પત્રો જે વિષય સંબંધિત છે જેમાંથી આક્ષેપ ઉદ્ભવ્યો છે, અને પત્રવ્યવહારનો ભાગ બને છે જેમાં તે સમાવિષ્ટ છે, તે સુસંગત તથ્યો છે, ભલે તેમાં પોતે આક્ષેપ ન હોય.

(૪) પ્રશ્ન એ છે કે શું બી પાસેથી ઓર્ડર કરાયેલ અમુક માલ એ ને પહોંચાડવામાં આવ્યો હતો. માલ ક્રમશઃ અનેક મધ્યસ્થી વ્યક્તિઓને પહોંચાડવામાં આવ્યો હતો: દરેક ડિલિવરી એ સુસંગત તથ્ય છે."

અમારા વિચારપૂર્વકના મત મુજબ, "રેસ જેસ્ટે" ના નિયમ હેઠળ ગ્રાહ્યતા નક્કી કરવાની કસોટી "એવા વિવાદિત તથ્ય સાથે જોડાયેલા છે જેથી એ જ વ્યવહારનો ભાગ બને" શબ્દોમાં સમાવિષ્ટ છે. તેથી, "રેસ જેસ્ટે" ની વિભાવનાનું વર્ણન કરવા માટે, વ્યક્તિએ તપાસ કરવાની જરૂર પડશે કે, શું તથ્ય એવું છે જેનું વર્ણન શબ્દો/વાક્યપ્રયોગોના ઉપયોગ દ્વારા કરી શકાય છે જેમ કે, બનાવમાંથી સમકાલીન રીતે ઉદ્ભવતું, તથ્ય સાથે જીવંત કડી ધરાવતી ક્રિયાઓ, બનાવના ભાગ તરીકે સમજાયેલા કૃત્યો, તથ્યમાંથી ઉદ્ભવતા ઉદ્ધારો (ઈજાના, મદદ માંગવાના, અશ્રદ્ધાના, ચેતવણી આપવાના અને તેના જેવા), તથ્ય પ્રત્યેની સ્વયંસ્ફૂર્ત પ્રતિક્રિયાઓ અને તેના જેવા. આપણા માટે એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૬ હેઠળના ઢ્રષ્ટાંત (૧) નું વર્ણન કરવું મુશ્કેલ છે, ખાસ કરીને "એવા વિવાદિત તથ્ય સાથે જોડાયેલા છે જેથી એ જ વ્યવહારનો ભાગ બને" શબ્દોના જોડાણમાં, ઉપર દર્શાવેલ અભિગમથી અલગ રીતે. અમે સંતુષ્ટ છીએ કે, સ્પેશિયલ કેસ નં. ૪/૨૦૦૯ માં અનુક્રમ નં. ૬૩ થી ૬૬ ના સાક્ષીઓ સમક્ષ આરોપીઓ (સાદિક ઇસરાર શેખ, આરીફ બદરુદ્દીન શેખ અને અંસાર અહમદ બાદશાહ) દ્વારા નોંધાયેલા કબૂલાતનામા એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૬ માં સમાવિષ્ટ "રેસ જેસ્ટે" ના નિયમના ઘટકોને સંતોષતા નથી. આ એટલા માટે છે કારણ કે સાદિક ઇસરાર શેખ, આરીફ

બદરૂદ્દીન શેખ અને અંસાર અહમદ બાદશાહ દ્વારા કરવામાં આવેલા કથનો, ૧૧.૭.૨૦૦૬ ના બોમ્બ ધમાકા સાથે સમકાલીન રીતે ઉદ્ભવ્યા છે તેમ કહી શકાય નહીં, જે "વિવાદિત તથ્ય" છે. સ્પેશિયલ કેસ નં. ૪/૨૦૦૮ ના આરોપીઓ (સાદિક ઇસરાર શેખ, આરીફ બદરૂદ્દીન શેખ અને અંસાર અહમદ બાદશાહ) ના કબૂલાતનામા સદર "વિવાદિત તથ્ય" નો ભાગ હોવાનું સમજી શકાય નહીં. સાદિક ઇસરાર શેખ, આરીફ બદરૂદ્દીન શેખ અને અંસાર અહમદ બાદશાહ દ્વારા કરવામાં આવેલા કથનો ચોક્કસપણે ૧૧.૭.૨૦૦૬ ના બોમ્બ ધમાકામાંથી ઉદ્ભવતી સ્વયંસ્ફૂર્ત પ્રતિક્રિયાઓ નથી. અંડર સંદર્ભ કથનો ઉપર નિર્દેશિત પ્રકારની પ્રતિક્રિયાઓ નથી. અમારા ઉપરોક્ત અનુમાનો સંપૂર્ણપણે સમર્થિત થાય છે, જે એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૬ હેઠળ સમાવિષ્ટ વૈધાનિક દ્રષ્ટાંતોના જોડાણમાં તપાસ કરવામાં આવે.

૩૦. હાલના વિવાદ સાથે કામ કરતી વખતે, આપેલ તાકીદની સ્થિતિમાં, બનાવનું કબૂલાતનામું "રેસ જેસ્ટે" ના નિયમના ક્ષેત્ર/વિસ્તારમાં આવી શકે/આવશે કે કેમ તેની વધુ તપાસ કરવી અમારા માટે જરૂરી નથી. તેથી અમે તેના પર કોઈ તારણો નોંધવાથી દૂર રહીએ છીએ, હાલના વિવાદ સાથે કામ કરતી વખતે, કારણ કે આવો મુદ્દો અહીં ઉદ્ભવતો નથી.

૩૧. અમે હવે એ નક્કી કરવાનો પ્રયાસ કરીશું કે, શું સ્પેશિયલ કેસ નં. ૪/૨૦૦૮ માં આરોપીઓ (સાદિક ઇસરાર શેખ, આરીફ બદરૂદ્દીન શેખ અને અંસાર

અહમદ બાદશાહ) દ્વારા અનુક્રમ નં. ૬૪ થી ૬૬ ના સાક્ષીઓ સમક્ષ કરવામાં આવેલા કથનો, સદર સાક્ષીઓ (અનુક્રમ નં. ૬૪ થી ૬૬ પર) મારફતે એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૧૧ હેઠળ ગ્રાહ્ય છે. અપીલકર્તાનું પ્રતિનિધિત્વ કરતા વિદ્વાન વકીલ દ્વારા એ દર્શાવવામાં આવ્યું છે કે, કાયદામાં "તથ્યનું અસ્તિત્વ" અને "તેના અસ્તિત્વ વિષેનું કથન" વચ્ચે સ્પષ્ટ તફાવત છે. સ્પેશિયલ કેસ નં. ૪/૨૦૦૯ ના આરોપીઓના કોર્ટ સમક્ષ પોતાના વાંકનો સ્વીકાર કરતા પુરાવા, વિદ્વાન વકીલના જણાવ્યા મુજબ, "તથ્યના અસ્તિત્વ" એટલે કે, ૧૧.૭.૨૦૦૬ ના બોમ્બ ધમાકા માટે તેમની દોષિતતા અને/અથવા જવાબદારી વિષેના પુરાવા હશે. પોલીસ અધિકારીઓનો પુરાવો, એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે, આવા તથ્યના અસ્તિત્વ વિષે નથી, પરંતુ "તેના અસ્તિત્વ વિષેના કથન" નોંધવા વિષે છે. તેથી તે સ્પષ્ટ છે કે, વિદ્વાન વકીલના જણાવ્યા મુજબ, પોલીસ અધિકારીઓનો પુરાવો એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૧૧ હેઠળ ગ્રાહ્ય રહેશે નહીં, કારણ કે અનુક્રમ નં. ૬૩ થી ૬૬ ના સાક્ષીઓનો પુરાવો "તથ્યના અસ્તિત્વ વિષેના કથન" ની દ્વિતીય શ્રેણીમાં આવે છે. વધુમાં, એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે, તે સ્પષ્ટપણે "સાંભળેલી વાતોના નિયમ" થી પ્રભાવિત થશે.

૩૨. અરજદારના વિદ્વાન વકીલ વતી રજૂ કરવામાં આવેલી બીજી દલીલ એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૧૧ ના સંદર્ભમાં, અનુક્રમ નં. ૬૩ થી ૬૬ ના સાક્ષીઓની સુસંગતતા નક્કી કરવા તરફ લક્ષ્ય રાખતી હતી. અપીલકર્તાના વિદ્વાન વકીલના જણાવ્યા મુજબ, કલમ ૧૧ "તથ્યોના અસ્તિત્વ" ને સુસંગત અને ગ્રાહ્ય બનાવે છે,

નહીં કે "આવા અસ્તિત્વ વિષેના કથન" ને. આના માટે અપીલકર્તાના વિદ્વાન વકીલે મુન્ના લાલ વિ. કામેશ્વરી, એ.આઈ.આર. ૧૯૨૯ અવાધ ૧૧૩ પર આધાર રાખ્યો હતો. આ કેસમાં પ્રશ્ન એ હતો કે, વિવાદિત ગીરો દસ્તાવેજ નિષ્પાદિત કરતી વખતે પ્રતિવાદી નં. ૩ પુખ્ત વયનો હતો કે કેમ. આપવા માટે માંગવામાં આવેલા પુરાવામાં બે દસ્તાવેજો એટલે કે, આંક એ-૧૦ અને એ-૧૧ નો સમાવેશ થતો હતો. ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા આ દસ્તાવેજોને અગ્રાહ્ય ઠેરવવામાં આવ્યા હતા. આંક એ-૧૦ એ ૧૬.૨.૧૯૨૫ ના રોજ રેવન્યુ કોર્ટમાં પ્રતિવાદી નં. ૩ દ્વારા કરવામાં આવેલા કથનની પ્રમાણિત નકલ હતી; અને આંક એ-૧૧ એ જ દિવસે, રેવન્યુ કોર્ટ સમક્ષ પ્રતિવાદી નં. ૩ ની માતાનું કથન હતું. બંને કથનોમાં પ્રતિવાદી નં. ૩ ની ઉંમર કથનો કરતી વખતે ૨૧ વર્ષ દર્શાવવામાં આવી હતી. હાઈકોર્ટે ઠેરવેલ કે, આ કથનોને સ્વીકારી શકાય નહીં, કારણ કે તે જીવંત વ્યક્તિઓ Hist ના કથનો હતા, જેઓની કેસમાં સાક્ષીઓ તરીકે તપાસ કરવામાં આવી ન હતી. જો તેમની તપાસ કરવામાં આવી હોત, તો તેમના કથનો એવિડન્સ એક્ટ હેઠળ ગ્રાહ્ય બન્યા હોત (કોર્ટમાં સાક્ષી તરીકે કરવામાં આવેલા કથનના સમર્થનમાં, અથવા તેનાથી વિપરીત). પ્રતિવાદી નં. ૩, કે પ્રતિવાદી નં. ૩ ની માતા બંનેમાંથી કોઈની સાક્ષી તરીકે તપાસ કરવામાં આવી ન હોવાથી, તેથી, કથનો ગ્રાહ્ય નહીં હોવાનું ગણવામાં આવ્યું હતું. હાઈકોર્ટે જોકે વધુમાં ઠેરવેલ કે, બંને વ્યક્તિઓ જીવંત વ્યક્તિઓ હોવાથી, અગાઉ (૧૬.૨.૧૯૨૫ ના રોજ) નોંધાયેલા તેમના કથનોને એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૩૨(૫) હેઠળ ગ્રાહ્ય ગણી શકાયા ન હોત. હાઈકોર્ટે ઉપરોક્ત કથનો એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૧૧ હેઠળ ગ્રાહ્ય હોવાની દલીલને પણ ફગાવી દીધી હતી.

કોર્ટે ઠેરવેલ કે, જો સદર કથનો કલમ ૩૨ હેઠળ પણ સ્વીકારી શકાય તેમ ન હોય, તો તેને કલમ ૧૧ હેઠળ પણ સ્વીકારી શકાય નહીં. અપીલકર્તાના વિદ્વાન વકીલે, ચુકાદામાં નોંધાયેલા નીચેના અવલોકનો પર આધાર રાખ્યો હતો:

"એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે બે દસ્તાવેજો જે આંક એ-૧૦ અને એ-૧૧ છે તે પુરાવામાં ગ્રાહ્ય છે અને વિદ્વાન એડિશનલ ડિસ્ટ્રિક્ટ જજ દ્વારા અસુસંગત અને પુરાવામાં અગ્રાહ્ય તરીકે ફગાવી દેવા જોઈએ નહીં. આંક એ-૧૦ એ ૧૬ મી ફેબ્રુઆરી ૧૯૨૫ ના રોજ રેવન્યુ કોર્ટમાં વાદી-સામાવાળાના પિતા, પ્રતિવાદી ૩ દ્વારા કરવામાં આવેલા કથનની પ્રમાણિત નકલ છે. આંક એ-૧૧ એ જ તારીખે એટલે કે ૧૬ મી ફેબ્રુઆરી, ૧૯૨૫ ના રોજ રેવન્યુ કોર્ટમાં કરવામાં આવેલ પ્રતિવાદી ૩ ની માતાનું કથન છે. આ બંને કથનોમાં પ્રતિવાદી ૩ ની ઉંમર કથનોના સમયે ૨૧ વર્ષ હોવાનું જણાવવામાં આવ્યું છે. અમે જોઈ શકતા નથી કે આમાંના કોઈ પણ કથનને પુરાવામાં કેવી રીતે સ્વીકારી શકાય કારણ કે અમારો એવો મત છે કે તે જીવંત વ્યક્તિઓના કથનો છે જેઓની કેસમાં સાક્ષીઓ તરીકે તપાસ કરવામાં આવી નથી. જો તેઓની તપાસ કરવામાં આવી હોત તો તે કથનો એવિડન્સ એક્ટ હેઠળ કોર્ટમાં સાક્ષી તરીકે તેમના દ્વારા કરવામાં આવેલા કથનના સમર્થનમાં અથવા સદર કથનોથી વિપરીત ગ્રાહ્ય બન્યા હોત. અમે, જોકે, જણાએ છીએ કે પ્રતિવાદી ૩ ને સાક્ષીના

કટેડામાં મૂકવામાં આવ્યો ન હતો, કે પ્રતિવાદી ૩ ની માતાની કેસમાં સાક્ષી તરીકે તપાસ કરવામાં આવી ન હતી. એ પણ સ્વીકારવામાં આવ્યું હતું કે બંને વ્યક્તિઓ જીવંત વ્યક્તિઓ હોવાથી તેમના કથનો એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૩૨, કલમ (૫) હેઠળ ગ્રાહ્ય ગણાયા ન હોત. અપીલકર્તાના વિદ્વાન વકીલ દ્વારા, જોકે, એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે આ કથનો એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૧૧ હેઠળ ગ્રાહ્ય હતા. અમારો એવો મત છે કે એક્ટની કલમ ૧૧ હેઠળ તથ્યને સુસંગત ગણવામાં આવે તે પહેલાં તે ગ્રાહ્ય છે તેમ દર્શાવવું આવશ્યક છે. એવું ઠેરવવું અસંગત બનશે કે દરેક તથ્ય, જે અગ્રાહ્ય અને અસુસંગત હોય તો પણ, કલમ ૧૧ હેઠળ ગ્રાહ્ય બનશે. અલ્હાબાદ હાઈકોર્ટના ન્યાયમૂર્તિઓ દ્વારા બાલા રામ વિ. મહાબીર સિંહ, (૧૯૧૨) ૩૪ અલ્હાબાદ ૩૪૧ માં કરવામાં આવેલા અવલોકનો દ્વારા અમને આ વલણમાં સમર્થન મળે છે. તે કેસમાં એવો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો હતો, જેમ આ કેસમાં કરવામાં આવ્યો છે, એવા વ્યક્તિ દ્વારા આપવામાં આવેલી જુબાનીને પુરાવામાં સ્વીકારવાનો જે મરણજનાર હોવા છતાં, એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૩૨ ની જોગવાઈઓમાં આવતો ન હતો, એવા આધારે કે એક્ટની કલમ ૧૧ ની જોગવાઈઓ આવા પુરાવાને ગ્રાહ્ય બનાવશે. ન્યાયમૂર્તિઓ દ્વારા એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે આ દલીલ સ્વીકારી શકાય નહીં કારણ કે જો કોઈ ચોક્કસ જુબાની એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૩૨ ની

જોગવાઈઓ હેઠળ સ્વીકારી શકાતી ન હોય, તો તેને સદર એક્ટની કલમ ૧૧ હેઠળ ગ્રાહ્ય ઠેરવી શકાય નહીં. તેથી અમારો એવો મત છે કે વિદ્વાન એડિશનલ ડિસ્ટ્રિક્ટ જજ એવું ઠેરવવામાં સાચા હતા કે આંક એ-૧૦ અને એ-૧૧ જે જીવંત વ્યક્તિઓના કથનો છે જેઓની આ કેસમાં સાક્ષીઓ તરીકે તપાસ કરવામાં આવી નથી તે પુરાવામાં અગ્રાહ્ય છે અને પ્રતિવાદી ૩ દસ્તાવેજ નિષ્પાદિત કરતી વખતે પુખ્ત વયનો હતો તેવા પ્રતિવાદીઓ અપીલકર્તાઓના આક્ષેપોની સાબિતીમાં તેના પર આધાર રાખી શકાય નહીં."

એ જ દલીલને સમર્થન આપવા માટે, શ્રીમતી નાઈમા ખાતૂન વિ. બસંત સિંહ, એ.આઈ.આર. ૧૯૩૪ અલ્હાબાદ ૪૦૬ માં અલ્હાબાદ હાઈકોર્ટ દ્વારા આપવામાં આવેલા નિર્ણય પર પણ આધાર રાખવામાં આવ્યો હતો. એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે, હાઈકોર્ટે ઉપરોક્ત ચુકાદામાં એવું તારણ કાઢ્યું હતું કે, જે કથન એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૩૨ હેઠળ ગ્રાહ્ય નથી, તે કલમ ૧૧ હેઠળ પણ ગ્રાહ્ય રહેશે નહીં. અને વધુમાં, કલમ ૧૧ "તથ્યના અસ્તિત્વ" ને ગ્રાહ્ય બનાવે છે, નહીં કે "તેના અસ્તિત્વ વિષેના કથન" ને. આધાર રાખવામાં આવેલા ચુકાદામાં નોંધાયેલા નીચેના અવલોકનો તરફ અમારું ધ્યાન દોરવામાં આવ્યું હતું:

"દત્તક વિધાન દસ્તાવેજ પ્રતિવાદીની દત્તક માતા, રાણી બિશેન કુર દ્વારા નિષ્પાદિત કરવામાં આવ્યો હતો, અને ગુરુમુખીમાં તેની સહી

ધરાવે છે. સબ-રજિસ્ટ્રારનું સમર્થન કહે છે કે તે પડદાનશીન સ્ત્રી હતી અને લાકડાના બારણાના પડદા પાછળથી દસ્તાવેજ નિષ્પાદિત કરવાની અને પૂર્ણ કરવાની કબૂલાત કરી હતી. આ દસ્તાવેજમાં તે છોકરાને દત્તક લીધાના તથ્યનો સંદર્ભ આપે છે, અને તે તેના પતિના ઓરસ પુત્રની જેમ તેના પતિની સંપૂર્ણ મિલકતનો માલિક બનશે. તે એમ પણ જણાવે છે કે તેણે તેના પતિના પરિવારમાં પ્રચલિત રિવાજ મુજબ દત્તક વિધિઓ કરી હતી, અને વધુમાં જણાવે છે કે "હાલમાં ઉપરોક્ત બસંત સિંહ આશરે દોઢ વર્ષનો છે." સ્ત્રી મરણ પામી છે અને હવે તેને બોલાવી શકાય નહીં. કલમ ૩૨, એવિડન્સ એક્ટના પ્રારંભિક ભાગમાં જરૂરી શરત, જે ગ્રાહ્યતાના હેતુઓ માટે એકલી આધારભૂત છે, તેથી પરિપૂર્ણ થાય છે. સામાવાળા માટે વિજ્ઞાન એડવોકેટ ભારપૂર્વક દલીલ કરે છે કે આ દસ્તાવેજ કલમ ૩૨ ની ઉપ-કલમ ૫ ની અંદર આવે છે, અને તે કથન, જ્યાં સુધી તે લોહીના અને દત્તક વિધાનના સંબંધના અસ્તિત્વને સ્પર્શે છે, ખાસ જ્ઞાનના સાધનો ધરાવતી વ્યક્તિ દ્વારા અને એવા સમયે જ્યારે વિવાદમાં કોઈ પ્રશ્ન ઉભો થયો ન હતો ત્યારે કરવામાં આવ્યું હોવાથી, પુરાવામાં ગ્રાહ્ય હતું. એમાં કોઈ શંકા હોઈ શકે નહીં કે ઇંગ્લિશ લો નો નિયમ ખાસ કરીને સખત છે, અને વંશાવળીના કેસોમાં સાંભળેલી વાતોના પુરાવાની સ્વીકૃતિ વંશાવળીની સાબિતી સુધી મર્યાદિત છે અને વંશાવળી બનાવતા તથ્યોની સાબિતીને લાગુ પડતી નથી, જેમ કે જન્મ, મરણ

અને લગ્ન, જ્યારે તેને અન્ય હેતુઓ માટે સાબિત કરવા પડે છે. હેન્સ વિ. ગથરી (૧૮૮૩) ૧૩ ક્યુ.બી.ડી. ૮૧૮ માં વાદી પક્ષકાર ન હતો તેવા દવામાં પ્રતિવાદીના પિતા દ્વારા પ્રતિવાદીના જન્મની તારીખ દર્શાવતું એક્ઝિડેવિટ તેના બચાવના સમર્થનમાં પ્રતિવાદીની ઉંમરના પુરાવા તરીકે અગ્રાહ્ય ઠેરવવામાં આવ્યું હતું. ભારતમાં આપણી પાસે એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૩૨ છે, જે આટલી સખત હોય તેમ લાગતું નથી. જોકે એ સ્પષ્ટ છે કે જો કથન કલમ ૩૨ ની અંદર આવતું નથી, તો તે એક્ટની કલમ ૧૧ હેઠળ ગ્રાહ્ય બની શકે નહીં: બેલા રામ વિ. મહાબીર સિંહ (૧૯૧૨) ૩૪ અલ્હાબાદ ૩૪૧ અને મુન્ના લાલ વિ. કામેશ્વરી દત્ત એ.આઈ.આર. ૧૯૨૯ અવાધ ૧૧૩. સ્પષ્ટપણે તથ્યના અસ્તિત્વ અને તેના અસ્તિત્વ વિષેના કથન વચ્ચે તફાવત છે. કલમ ૧૧ તથ્યોના અસ્તિત્વને ગ્રાહ્ય બનાવે છે, અને આવા અસ્તિત્વ વિષેના કથનોને નહીં, સિવાય કે અલબત્ત તે કથન કરવાનું તથ્ય પોતે જ વિવાદિત બાબત હોય."

અપીલકર્તાના વિદ્વાન વકીલે એ.પી.એલ.એસ.વી.એલ. સેવુગન ચેટ્ટીયાર વિ. રાજા શ્રીમથુ મુથુ વિજયા રઘુનાથ, એ.આઈ.આર. ૧૯૪૦ મદ્રાસ ૨૭૩ પર પણ આધાર રાખ્યો હતો, જેમાં એવું ઠેરવવામાં આવ્યું છે કે, કલમ ૧૧ ને એક્ટની અન્ય જોગવાઈઓને આધીન રહીને વાંચવી જોઈએ, અને એ કે, કલમ ૩૨ માં દર્શાવેલી શરતોને સંતોષતું ન હોય તેવું કથન કલમ ૧૧ હેઠળ માત્ર એ આધારે સ્વીકારી શકાય

નહીં કે, જો સ્વીકારવામાં આવે તો તે વિવાદિત તથ્ય અથવા સુસંગત તથ્યને સંભવિત કે અસંભવિત બનાવી શકે છે. તેમાં નોંધાયેલા નીચેના અવલોકનોનો સંદર્ભ આપવામાં આવ્યો હતો:

"૧૧. અમે અહીં પ્રતિવાદીઓ દ્વારા આધાર રાખવામાં આવેલા દસ્તાવેજોના એક અન્ય જૂથનો સંદર્ભ આપી શકીએ છીએ જે જો ગ્રાહ્ય હોય, તો પ્રતિવાદીઓના કેસના સમર્થનમાં ખૂબ મજબૂત પુરાવા બનશે. આંક ૧, ૧-એ, ૪, ૫ અને ૬ એ આંક એલ માં જે-૧ ચિહ્નિત બિંદુની પશ્ચિમે નીરાનીકુટ્ટાઈ ચિહ્નિત તળાવની નજીકના પ્લોટ સંબંધિત દસ્તાવેજોનું એક જૂથ છે. હાલના વિવાદ પર આ દસ્તાવેજોનું વલણ એ છે કે તે તમામમાં વ્યવહાર કરાયેલી મિલકત ઇલુપ્પાક્કુડીમાં આવેલી હોવાનું વર્ણવવામાં આવ્યું છે. જો તેઓ ગ્રાહ્ય છે, તો તેઓ સ્પષ્ટપણે દર્શાવશે કે ઇલુપ્પાક્કુડીની સીમાઓ એપેલેટ સર્વે ઓફિસર દ્વારા નક્કી કરાયેલી લાઇનથી દક્ષિણે પણ વિસ્તરેલી હતી. વિદ્વાન સબઓર્ડિનેટ જજે આ દસ્તાવેજોને અસુસંગત તરીકે ફગાવી દીધા છે. શ્રી રાજા અચ્ચરે નીચલી કોર્ટના આ દ્રષ્ટિકોણનો સખત વિરોધ કર્યો છે. તેમણે મક્કમપણે જણાવ્યું હતું કે તેઓને એવિડન્સ એક્ટની કલમો ૧૧ અને ૧૩ હેઠળ ગ્રાહ્ય ગણવા જ જોઈએ. ટેલર ઓન એવિડન્સના પેરા ૬૧૩ માં સંદર્ભિત નિર્ણયો એ દ્રષ્ટિકોણને સમર્થન આપશે કે તેઓ જાહેર અથવા સામાન્ય રસની

બાબત સંબંધિત કથનો તરીકે, એટલે કે ગામની સીમાઓ તરીકે, એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૩૨ ના કલમ ૪ હેઠળ પણ ગ્રાહ્ય હોઈ શકે છે. પરંતુ આ કલમના કાર્યક્ષેત્ર વિષે સુબ્રમણ્ય સોમાયાજુલુ વિ. સેટ્ટેય્યા (૧૯૨૩) ૧૦ એ.આઈ.આર. મદ્રાસ ૧ માં જ્યુડિશિયલ કમિટીના ન્યાયમૂર્તિઓના અવલોકનોને ધ્યાનમાં રાખીને, અમે ઇંગ્લિશ કેસોનું પાલન કરવા માટે મુક્ત અનુભવતા નથી. શ્રી રાજા અચ્ચરે દલીલ કરી હતી કે દસ્તાવેજો કલમ ૩૨ ના કલમ ૩ હેઠળ આવી શકે છે. અમે આ દલીલ સ્વીકારવામાં અસમર્થ છીએ. કલમ ૧૧ ના સંબંધમાં, અમને એવું લાગે છે કે કલમ ૧૧ ને એક્ટની અન્ય જોગવાઈઓને આધીન રહીને વાંચવી જોઈએ અને કલમ ૩૨ માં દર્શાવેલી શરતોને સંતોષતું ન હોય તેવું કથન માત્ર એ આધારે સ્વીકારી શકાય નહીં કે, જો સ્વીકારવામાં આવે તો, તે વિવાદિત તથ્ય અથવા સુસંગત તથ્યને સંભવિત કે અસંભવિત બનાવી શકે છે."

અમારું ધ્યાન બોમ્બે હાઈકોર્ટ દ્વારા આર.ડી. સેઠના વિ. મિર્ઝા મહંમદ શિરાઝી (નં. ૪), (૧૯૦૭) ૯ બોમ્બે લો રિપોર્ટર ૧૦૪૭ માં આપવામાં આવેલા નિર્ણય તરફ પણ દોરવામાં આવ્યું હતું, જેમાં નીચે મુજબ ઠેરવવામાં આવ્યું હતું:

"..... એક કસોટી છે, એક સરળ અને પૂરતી કસોટી છે, જે વ્યાજબી રીતે લાગુ કરવામાં આવે ત્યારે સુસંગત અને સમજી શકાય તેવા

પરિણામો આપે છે. કલમ ૩૨ એવા વ્યક્તિઓ દ્વારા કરવામાં આવેલા કથનોની ગ્રાહ્યતા પર નિયંત્રણો લાદે છે જેમને પોતાના પુરાવા આપવા માટે કોર્ટ સમક્ષ લાવી શકાતા નથી. તે નિયંત્રણોનો હેતુ અને તેમના માટેનું કારણ સ્પષ્ટ છે. કાનૂની પુરાવાનો મૂળભૂત સિદ્ધાંત એ છે કે કોર્ટ પાસે હંમેશા શ્રેષ્ઠ પુરાવો હોવો જોઈએ, તેથી તે અનુસરે છે કે જ્યાં વ્યક્તિઓને લાવી શકાય છે, ત્યાં તેઓ જે પ્રથમ હાથે જાણે છે તે કહેવા માટે તેઓને કોર્ટ સમક્ષ લાવવા જ જોઈએ. તેમની સત્યતા પછી ઉલટતપાસની કળા દ્વારા શ્રેષ્ઠ રીતે ચકાસી શકાય છે. જ્યાં જોકે સાક્ષીઓને કોર્ટ સમક્ષ લાવી શકાતા નથી, તેમના અગાઉના કથનો એવા પ્રકારના પરોક્ષ પુરાવા છે જે કોર્ટ, જરૂરિયાત સિવાય, બિલકુલ સ્વીકારશે નહીં. શરતો જે જરૂરિયાત દ્વારા આ પુરાવા અથવા કંઈ નહીં લેવા માટે મજબૂર થાય ત્યારે, તેની ગ્રાહ્યતા પર લાદવામાં આવે છે તે સ્પષ્ટપણે તેની સત્યતાની કેટલીક ગેરંટી આપવાનું લક્ષ્ય રાખે છે. કારણ કે માણસને ઉલટતપાસ દ્વારા ચકાસવાની કોઈ તક મળવાની નથી તેથી તેનું કથન સ્વીકારવામાં આવશે નહીં સિવાય કે તે એવી શરતો હેઠળ કરવામાં આવ્યું હોય જે, માનવ બાબતોના સામાન્યક્રમને જોતાં, ખૂબ મજબૂત અનુમાનો ઉભા કરે છે કે તે સાચું કથન હતું. આ રીતે કલમ ૩૨ નો આખો વ્યાપ અને હેતુ કથન માટે સંજોગોમાં શક્ય તેટલી સર્વોચ્ચ ડિગ્રીની સત્યતા સુરક્ષિત કરવા પર કેન્દ્રિત છે. અને તે અનુસરે છે કે જ્યાં આપું કથન રજૂ કરનાર વ્યક્તિ તેની સત્યતા કે

અસત્યતા પ્રત્યે ઉદાત્ત પૂર્વક હોય ત્યાં તે કલમ ચાલુ કરવા માટે કંઈ નથી. ટૂંકમાં કસોટી એ છે કે જે વ્યક્તિ મરણ પામી છે અથવા જે મળી શકતી નથી તેનું કથન કલમ ૧૧ હેઠળ સુસંગત છે કે કેમ અને તે કલમ હેઠળ ગ્રાહ્ય છે કે કેમ, (અલબત્ત એવું અનુમાન કરીને કે તે અન્ય બાબતોમાં કલમના ઈશદાની અંદર છે) ભલે તે કલમ ૩૨ હેઠળ ગ્રાહ્ય ન હોય તે આ છે. તે કલમ ૧૧ હેઠળ ગ્રાહ્ય છે જ્યારે મરણજનારે જે કહ્યું તે સાચું હતું કે ખોટું તે બિલકુલ નિર્થક હોય, પરંતુ ખૂબ જ મહત્વપૂર્ણ હોય કે તેણે તે કહ્યું હતું. આ સંજોગોમાં ઉલટતપાસની કોઈપણ માત્રા તથ્યને બદલી શકશે નહીં, જો તે તથ્ય હોય કે તેણે તે બાબત કહી હતી અને જો કલમ ૧૧ હેઠળ કહી બાબત લાવવા માટે વધુ કંઈ જરૂરી ન હોય, તો કેસ કલમ ૩૨ ની બહાર છે."

તેવી જ રીતે, નિહાર બેરા વિ. કાદર બક્ષ મોહમ્મદ, એ.આઈ.આર. ૧૯૨૩ કલકત્તા ૨૯૦ માં નિર્ણયનો સંદર્ભ આપતી વખતે, એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે, ઉલ્લેખો (દસ્તાવેજમાં કરવામાં આવેલા કથનો) પુરાવાનો ભાગ બનશે નહીં, સિવાય કે આવી વ્યક્તિ જીવંત હોય ત્યારે ઉલ્લેખ(ઓ) કરનાર વ્યક્તિ(ઓ) ને કોર્ટ સમક્ષ લાવવામાં આવે. હાલના કેસમાં પણ, એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે, સ્પેશિયલ કેસ નં. ૪/૨૦૦૯ ના આરોપીઓ જેઓએ કબૂલાતનામા કર્યા હતા, તેઓ જીવંત વ્યક્તિઓ છે, અને તેમની તપાસ કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી, તેમના

કબૂલાતનામા સ્વીકારવાનો પ્રશ્ન ઉભો થતો નથી. આ સંબંધમાં, વિદ્વાન વકીલે ઉપરોક્ત ચુકાદામાં નોંધાયેલા નીચેના તારણો પર આધાર રાખ્યો હતો:

"બીજી જગ્યાએ, સબઓર્ડિનેટ જજ કે જેણે નાનુ (કાનુનો પુત્ર અને બે વાદીઓનો ભાઈ) દ્વારા પ્રતિવાદીની તરફેણમાં નિષ્પાદિત મુક્તિ દસ્તાવેજમાંના ઉલ્લેખો પર આધાર રાખ્યો હતો તેના ચુકાદા સામે વિનંતી કરવામાં આવી છે. નિઃશંકપણે તથ્ય એ છે કે નાનુએ મુક્તિ દસ્તાવેજ નિષ્પાદિત કર્યો હતો તે એક વ્યવહાર બનાવે છે જે વિવાદમાંના પ્રશ્નની તપાસના હેતુ માટે સુસંગત છે. પરંતુ દસ્તાવેજમાંના ઉલ્લેખો પુરાવાનો ભાગ બનતા નથી. તે એવા વ્યક્તિ દ્વારા કરવામાં આવેલા દાવા છે જે જીવંત છે અને જેને કોર્ટ સમક્ષ લાવી શકાયા હોત જો દવાના પક્ષકારોમાંથી કોઈએ તેવી ઈચ્છા રાખી હોત. આ તફાવત વારંવાર નજરઅંદાજ કરવામાં આવે છે અને જ્યારે દસ્તાવેજને વ્યવહારના પુરાવા તરીકે પુરાવામાં સ્વીકારવામાં આવે છે ત્યારે પક્ષકારો ઘણીવાર તેમાંના ઉલ્લેખોને સુસંગત પુરાવા તરીકે સંદર્ભિત કરવા માટે વલણ ધરાવે છે."

૩૩. હાથ પરના મુદ્દા પર વિચાર કરતાં પહેલાં, અહીં એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૧૧ ને ઉદ્ઘૃત કરવી જરૂરી છે. તે મુજબ નીચે મુજબ પુનઃઉત્પાદિત કરવામાં આવે છે:—

"૧૧. અન્યથા સુસંગત ન હોય તેવા તથ્યો ક્યારે સુસંગત બને છે – અન્યથા સુસંગત ન હોય તેવા તથ્યો, સુસંગત છે– (૧) જો તેઓ કોઈ વિવાદિત તથ્ય અથવા સુસંગત તથ્ય સાથે અસંગત હોય; (૨) જો તેઓ પોતે અથવા અન્ય તથ્યોના જોડાણમાં કોઈ વિવાદિત તથ્ય અથવા સુસંગત તથ્યનું અસ્તિત્વ અથવા અનાસ્તિત્વ ખૂબ સંભવિત અથવા અસંભવિત બનાવે છે.

ઢષ્ટાંતો

(એ) પ્રશ્ન એ છે કે, શું એ એ અમુક દિવસે કલકત્તા ખાતે ગુનો કર્યો હતો.

તથ્ય એ છે કે, તે દિવસે, એ લાહોર ખાતે હતો તે સુસંગત છે.

તથ્ય એ છે કે, ગુનો આચરવામાં આવ્યો તે સમયની નજીક, એ તે સ્થળથી દૂર હતો જ્યાં તે આચરવામાં આવ્યો હતો, જે તે આચર્યો હોવાનું ખૂબ અસંભવિત, ભલે અશક્ય નહીં, બનાવશે, તે સુસંગત છે.

(બી) પ્રશ્ન એ છે કે, શું એ એ ગુનો કર્યો હતો.

સંજોગો એવા છે કે ગુનો એ, બી, સી અથવા ડી દ્વારા જ આચરવામાં આવ્યો હોવો જોઈએ. દરેક તથ્ય જે દર્શાવે છે કે ગુનો બીજા કોઈ દ્વારા આચરી શકાયો ન હોત અને તે બી, સી અથવા ડી દ્વારા આચરવામાં આવ્યો ન હતો તે સુસંગત છે."

ઉપરોક્ત કલમ ૧૧ નું અવલોકન દર્શાવે છે કે, "વિવાદિત તથ્યો" સાથે અસંગત તથ્યો સુસંગતતાના ક્ષેત્રમાં સમાવિષ્ટ છે. તેવી જ રીતે, તથ્યો જે "વિવાદિત તથ્ય" નું અસ્તિત્વ અથવા અનાસ્તિત્વ ખૂબ સંભવિત અથવા અસંભવિત બનાવે છે, તેને પણ સુસંગતતાના ક્ષેત્રમાં સમાવિષ્ટ કરવામાં આવ્યા છે. જ્યાં સુધી હાલના વિવાદનો સંબંધ છે, આરોપી-સામાવાળાઓના વિદ્વાન વકીલની દલીલ એ છે કે, સ્પેશિયલ કેસ નં. ૪/૨૦૦૯ માં આરોપીઓ (સાદિક ઇસરાર શેખ, આરીફ બદરુદ્દીન શેખ અને અંસાર અહમદ બાદશાહ) દ્વારા અનુક્રમ નં. ૬૪ થી ૬૬ ના સાક્ષીઓ સમક્ષ કરવામાં આવેલા કબૂલાતનામા, સદર કબૂલાતનામાને સકારાત્મક રીતે સુસંગતતાના ક્ષેત્રમાં લાવશે, કારણ કે સદર કબૂલાતો સ્પેશિયલ કેસ નં. ૨૧/૨૦૦૬ ના આરોપીઓની દોષિતતા સાથે સ્પષ્ટપણે અસંગત હશે. આરોપી-સામાવાળાઓના કહેવાથી એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે, ઉપરોક્ત અનુમાન સ્વીકારવામાં ભલે કંઈક અંશે તફાવત હોય તો પણ, સ્પેશિયલ કેસ નં. ૪/૨૦૦૯ માં આરોપીઓ (સાદિક ઇસરાર શેખ, આરીફ બદરુદ્દીન શેખ અને અંસાર અહમદ બાદશાહ) દ્વારા કરવામાં આવેલા કબૂલાતનામા, સ્પેશિયલ કેસ નં. ૨૧/૨૦૦૬ માં આરોપી-સામાવાળાઓની દોષિતતાનું અસ્તિત્વ ખૂબ અસંભવિત બનાવવા માટે ખૂબ આગળ વધશે. આ રીતે જોતાં, આરોપી-સામાવાળાઓનું પ્રતિનિધિત્વ કરતા વિદ્વાન વકીલના હાથે ભારપૂર્વક દલીલ કરવામાં આવી હતી કે, સ્પેશિયલ કેસ નં. ૪/૨૦૦૯ માં આરોપીઓ (સાદિક ઇસરાર શેખ, આરીફ બદરુદ્દીન શેખ અને અંસાર અહમદ

બાદશાહ) દ્વારા કરવામાં આવેલા કબૂલાતનામાને અનુક્રમ નં. ૬૩ થી ૬૬ ના સાક્ષીઓ મારફતે સાબિત કરવા માટે આરોપી-સામાવાળાઓને પરવાનગી આપવામાં હાઈકોર્ટ સંપૂર્ણપણે ન્યાયોચિત હતી.

૩૪. અમે એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૧૧ હેઠળ આરોપી-સામાવાળાઓના હાથે ઉઠાવવામાં આવેલી દલીલ પર અમારું વિચારપૂર્વકનું ધ્યાન આપ્યું છે. સ્પેશિયલ કેસ નં. ૪/૨૦૦૮ માં આરોપીઓ (સાદિક ઇસરાર શેખ, આરીફ બદરુદ્દીન શેખ અને અંસાર અહમદ બાદશાહ) દ્વારા કરવામાં આવેલા કબૂલાતનામાની સુસંગતતા વિષે ચોક્કસપણે કોઈ શંકા હોઈ શકે નહીં, કારણ કે તેઓ સ્પેશિયલ કેસ નં. ૨૧/૨૦૦૬ માં આરોપી-સામાવાળાઓ સામે ફરિયાદપક્ષ દ્વારા ઉભો કરાયેલા કેસની અસંગતતા સ્પષ્ટપણે દર્શાવશે. આવી પરિસ્થિતિમાં, એ બાબતે પણ કોઈ શંકા રહેશે નહીં કે, ફરિયાદપક્ષનો કેસ ખૂબ અસંભવિત બની જશે. જોકે, અમારા મતે એકમાત્ર ગંભીર ચિંતા એ છે કે, શું સદર પુરાવો ગ્રાહ્ય છે, જેમ કે આરોપી-સામાવાળાઓ દ્વારા ઉભો કરાયેલો કેસ છે, અનુક્રમ નં. ૬૩ થી ૬૬ ના સાક્ષીઓ મારફતે. જ્યાં સુધી બાબતના હાલના પાસાનો સંબંધ છે, એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૬૦ નો સંદર્ભ આપી શકાય છે, જે નીચે મુજબ ઉદ્ઘૂત કરવામાં આવે છે:—

"૬૦. મૌખિક પુરાવો પ્રત્યક્ષ હોવો જોઈએ – મૌખિક પુરાવો, તમામ કેસોમાં, ગમે તે હોય, પ્રત્યક્ષ હોવો જોઈએ; એટલે કે;

જો તે એવા તથ્યનો સંદર્ભ આપે છે જેને જોઈ શકાયું હોત, તો તે એવા સાક્ષીનો પુરાવો હોવો જોઈએ જે કહે છે કે તેણે તે જોયું હતું;

જો તે એવા તથ્યનો સંદર્ભ આપે છે જેને સાંભળી શકાયું હોત, તો તે એવા સાક્ષીનો પુરાવો હોવો જોઈએ જે કહે છે કે તેણે તે સાંભળ્યું હતું;

જો તે એવા તથ્યનો સંદર્ભ આપે છે જેને અન્ય કોઈ ઇન્દ્રિય દ્વારા અથવા અન્ય કોઈ રીતે અનુભવી શકાયું હોત, તો તે એવા સાક્ષીનો પુરાવો હોવો જોઈએ જે કહે છે કે તેણે તે ઇન્દ્રિય દ્વારા અથવા તે રીતે અનુભવ્યું હતું;

જો તે અભિપ્રાય અથવા તે અભિપ્રાય ધરાવવાના આધારોનો સંદર્ભ આપે છે, તો તે એવા વ્યક્તિનો પુરાવો હોવો જોઈએ જે તે આધારો પર તે અભિપ્રાય ધરાવે છે:

શરતે કે સામાન્ય રીતે વેચાણ માટે મૂકવામાં આવેલા કોઈ પણ ગ્રંથમાં વ્યક્ત કરાયેલ નિષ્ણાતોનો અભિપ્રાય, અને તે આધારો જેના પર આવા અભિપ્રાયો ધરાવવામાં આવ્યા છે, તેવા ગ્રંથની રજૂઆત દ્વારા

સાબિત કરી શકાશે જો લેખક મરણ પામ્યો હોય અથવા મળી શકતો ન હોય, અથવા પુરાવો આપવા માટે અસમર્થ બન્યો હોય, અથવા જેને વિલંબ અથવા ખર્ચની એવી માત્રા વગર સાક્ષી તરીકે બોલાવી શકાય તેમ ન હોય જેને કોર્ટ અયોગ્ય ગણે છે:

વધુમાં શરતે કે, જો મૌખિક પુરાવો દસ્તાવેજ સિવાયની કોઈ ભૌતિક વસ્તુના અસ્તિત્વ અથવા સ્થિતિનો સંદર્ભ આપે છે, તો કોર્ટ, જો યોગ્ય લાગે તો, તેના નિરીક્ષણ માટે આવી ભૌતિક વસ્તુની રજૂઆતની જરૂરિયાત રાખી શકશે."

ઉપરોક્ત કલમ ૬૦ નું અવલોકન શંકાને કોઈ અવકાશ આપતું નથી કે, તથ્યના સંબંધમાં મૌખિક પુરાવો પ્રાથમિક સ્વરૂપનો હોવો જોઈએ. તે પ્રાથમિક સ્વરૂપનો પુરાવો હશે, જો તે ઉપર ઉદ્ધૃત કલમ ૬૦ માં "પ્રત્યક્ષ" તરીકે વર્ણવેલ તથ્યોની સ્થિતિને સંતોષે છે. પ્રત્યક્ષ/પ્રાથમિક પુરાવાના દ્રષ્ટાંતરૂપ કિસ્સાઓ, કલમ ૬૦ માં પોતે વ્યક્ત કરવામાં આવ્યા છે. જ્યારે તે એવા તથ્યને સ્પર્શે છે જેને જોઈ શકાય છે, ત્યારે તે એવી વ્યક્તિનું કથન હોવું જોઈએ જેણે પોતે તે જોયું છે; જ્યારે તે એવા તથ્યનો સંદર્ભ આપે છે જેને અનુભવી શકાય છે, ત્યારે તે એવી વ્યક્તિનું કથન હોવું જોઈએ જેણે તે અનુભવ્યું છે; અને જ્યારે તે અભિપ્રાયને સ્પર્શે છે (અથવા તે આધાર જેના પર તે અભિપ્રાય પર પહોંચવામાં આવ્યું છે), ત્યારે તે એવી વ્યક્તિનું કથન હોવું જોઈએ જે પોતે આવા અભિપ્રાય પર પહોંચી છે. અલગ

રીતે કહીએ તો, મૌખિક પુરાવો સાંભળેલી વાતો હોઈ શકે નહીં, કારણ કે તે વિવાદિત તથ્ય (અથવા સુસંગત તથ્ય) નો પરોક્ષ/ગૌણ પુરાવો હશે.

૩૫. આરોપી-સામાવાળાઓ દ્વારા જેના પર આધાર રાખવા માટે માંગવામાં આવી છે તે કબૂલાતનામાની સત્યતા નક્કી કરવા માટે, એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૬૦ ની મંજૂરીની શરતોમાં એ અનિવાર્ય છે કે, સ્પેશિયલ કેસ નં. ૪/૨૦૦૯ ના આરોપીઓ (સાદિક ઇસરાર શેખ, આરીફ બદરુદ્દીન શેખ અને અંસાર અહમદ બાદશાહ), જેઓએ સદર કબૂલાતનામા કર્યા હતા, તેઓએ કલમ ૧૧ હેઠળ અમારા દ્વારા તેની સુસંગતતાની પુષ્ટિ કરવામાં આવ્યાના પરિણામે, અસરોકારક આધાર માટે કોર્ટ સમક્ષ પોતે જ જુબાની આપવી જોઈએ. સાદિક ઇસરાર શેખ, આરીફ બદરુદ્દીન શેખ અને અંસાર અહમદ બાદશાહ દ્વારા કરવામાં આવેલા કબૂલાતનામા માત્ર "આવા તથ્યના અસ્તિત્વ વિષેનું કથન" બનશે તે દર્શાવવામાં આરોપી-સામાવાળાઓના વિદ્વાન વકીલ દ્વારા કરવામાં આવેલા સૂક્ષ્મ તફાવતની અમે પુષ્ટિ કરીએ છીએ. તે પ્રત્યક્ષ/પ્રાથમિક પુરાવો રહેશે નહીં. તે સ્પષ્ટપણે "સાંભળેલી વાતોના નિયમ" ની ક્ષતિમાં આવશે. એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૧૧ હેઠળ સુસંગત બનવા માટે, આવું કથન "તથ્યના અસ્તિત્વ વિષેનું કથન" હોવું જોઈએ, અને "તેના અસ્તિત્વ વિષેનું કથન" નહીં. તેથી, અમારા વિચારપૂર્વકના મત મુજબ, જ્યારે આરોપી-સામાવાળાઓ માટે સાદિક ઇસરાર શેખ, આરીફ બદરુદ્દીન શેખ અને અંસાર અહમદ બાદશાહ દ્વારા કરવામાં આવેલા કબૂલાતનામા પર આધાર રાખવો ગ્રાહ્ય છે, ત્યારે તેમના માટે માત્ર કબૂલાતનામા કરનાર વ્યક્તિઓ મારફતે જ તેમ

કરવાનું ખુલ્લું છે. એવિંડન્સ એક્ટની કલમ ૬૦ માં સમાવિષ્ટ મંજૂરીનું પાલન કરીને, એવિંડન્સ એક્ટની કલમ ૬૦ માં સમાવિષ્ટ વ્યક્ત પ્રતિબંધને ધ્યાનમાં રાખીને, અનુક્રમ નં. ૬૩ થી ૬૬ ના સાક્ષીઓ મારફતે કબૂલાતનામા સાબિત કરવા માટે આરોપી-સામાવાળાઓ માટે ખુલ્લું નથી. બાબતના ઉપરોક્ત ઢ્રષ્ટિકોણને ધ્યાનમાં રાખીને, આરોપી-સામાવાળાઓના વિદ્ધાન વકીલના હાથે રજૂ કરવામાં આવેલી દલીલ સ્વીકારવી અમારા માટે શક્ય નથી કે, તેઓને અનુક્રમ નં. ૬૩ થી ૬૬ ના સાક્ષીઓ મારફતે કબૂલાતનામા સાબિત કરવાની પરવાનગી આપવી જોઈએ.

૩૬. અમારા દ્વારા ઉપર તારવવામાં આવેલા તારણના સંબંધમાં, એવિંડન્સ એક્ટની કલમ ૩૨ ની કસોટી પર પણ, આરોપી-સામાવાળાઓના વિદ્ધાન વકીલના હાથે રજૂ કરાયેલી રજૂઆત સાથે કામ કરવું જરૂરી છે. ઉપરોક્ત કલમ ૩૨ નીચે મુજબ પુનઃઉત્પાદિત કરવામાં આવે છે:-

"૩૨. કેસો જેમાં મરણ પામેલી અથવા મળી શકતી નથી, વગેરે વ્યક્તિ દ્વારા સુસંગત તથ્યનું કથન સુસંગત છે - સુસંગત તથ્યોના કથનો, લેખિત કે મૌખિક, જે મરણ પામેલી, અથવા જે મળી શકતી નથી, અથવા જે પુરાવો આપવા માટે અસમર્થ બની છે, અથવા જેની હાજરી વિલંબ કે ખર્ચની એવી માત્રા વગર મેળવી શકાતી નથી જે, કેસના સંજોગો હેઠળ, કોર્ટને અયોગ્ય લાગે છે તેવા વ્યક્તિ દ્વારા કરવામાં આવ્યા હોય, તે નીચેના કેસોમાં પોતે સુસંગત તથ્યો છે:-

(૧) જ્યારે તે મરણના કારણને સ્પર્શે છે – જ્યારે કથન વ્યક્તિ દ્વારા તેના મરણના કારણ વિષે, અથવા વ્યવહારના એવા સંજોગો વિષે કરવામાં આવ્યું હોય જેના પરિણામે તેનું મરણ થયું, એવા કેસોમાં જેમાં તે વ્યક્તિના મરણનું કારણ પ્રશ્નાસ્પદ બને છે.

આવા કથનો સુસંગત છે પછી ભલે તેને કરનાર વ્યક્તિ, જ્યારે તે કરવામાં આવ્યા હતા ત્યારે, મરણની અપેક્ષા હેઠળ હતી કે નહીં, અને કાર્યવાહીનું સ્વરૂપ ગમે તે હોય જેમાં તેના મરણનું કારણ પ્રશ્નાસ્પદ બને છે.

(૨) અથવા વ્યવસાયના સામાન્યક્રમમાં કરવામાં આવ્યું હોય – જ્યારે કથન આવી વ્યક્તિ દ્વારા વ્યવસાયના સામાન્યક્રમમાં કરવામાં આવ્યું હોય, અને ખાસ કરીને જ્યારે તેમાં વ્યવસાયના સામાન્યક્રમમાં અથવા વ્યાવસાયિક ફરજના પાલનમાં તેના દ્વારા રાખવામાં આવેલી ચોપડીઓમાં કરાયેલી કોઈ નોંધ અથવા ચાટીનો સમાવેશ થાય છે; અથવા તેના દ્વારા નાણાં, માલસામાન, જામીનગીરીઓ અથવા કોઈ પણ પ્રકારની મિલકત મેળવ્યાની લેખિત કે સહી કરાયેલી પહોંચનો; અથવા તેના દ્વારા લખાયેલા કે સહી કરાયેલા વેપારમાં વપરાતા

દસ્તાવેજનો; અથવા તેના દ્વારા લખાયેલા કે સહી કરાયેલા સામાન્ય રીતે તારીખ ધરાવતા પત્ર અથવા અન્ય દસ્તાવેજની તારીખનો.

(૩) અથવા કરનારના હિત વિરુદ્ધ હોય: જ્યારે કથન તે કરનાર વ્યક્તિના નાણાકીય કે માલિકીના હિત વિરુદ્ધ હોય, અથવા જ્યારે, સાચું હોય તો તે તેને ફોજદારી પ્રોસિક્યુશન અથવા નુકસાનીના દાવા માટે ખુલ્લો કરશે અથવા ખુલ્લો કર્યો હોત.

(૪) અથવા જાહેર હક કે રિવાજ, અથવા સામાન્ય રસની બાબતો વિષે અભિપ્રાય આપે છે – જ્યારે કથન આવી કોઈ વ્યક્તિનો, કોઈ જાહેર હક કે રિવાજ અથવા જાહેર કે સામાન્ય રસની બાબતના અસ્તિત્વ વિષે અભિપ્રાય આપે છે, જેના અસ્તિત્વ વિષે, જો તે અસ્તિત્વ ધરાવતી હોત તો, તે વાકેફ હોવાની સંભાવના હોત, અને જ્યારે આપું કથન આવા હક, રિવાજ કે બાબત વિષે કોઈ વિવાદ ઉભો થયો તે પહેલાં કરવામાં આવ્યું હતું.

(૫) અથવા સંબંધના અસ્તિત્વને સ્પર્શે છે – જ્યારે કથન લોહીના, લગ્નના કે દત્તક વિધાનના કોઈ સંબંધના અસ્તિત્વને સ્પર્શે છે એવી વ્યક્તિઓ વચ્ચે કે જેમના લોહીના, લગ્નના કે દત્તક વિધાનના સંબંધ

વિષે કથન કરનાર વ્યક્તિ પાસે જ્ઞાનના ખાસ સાધનો હતા, અને જ્યારે કથન વિવાદમાંનો પ્રશ્ન ઉભો થયો તે પહેલાં કરવામાં આવ્યું હતું.

(૬) અથવા કૌટુંબિક બાબતો સંબંધિત વિલ અથવા દસ્તાવેજમાં કરવામાં આવ્યું હોય – જ્યારે કથન મરણ પામેલી વ્યક્તિઓ વચ્ચેના લોહીના, લગ્નના કે દત્તક વિધાનના કોઈ સંબંધના અસ્તિત્વને સ્પર્શે છે, અને કોઈ વિલ અથવા દસ્તાવેજમાં કરવામાં આવ્યું હોય જે કૌટુંબિક બાબતો સંબંધિત છે જેની સાથે આવી કોઈ મરણ પામેલી વ્યક્તિ સંબંધ ધરાવતી હતી, અથવા કોઈ કૌટુંબિક વંશાવળીમાં, અથવા કોઈ કબરના પથ્થર, કૌટુંબિક ચિત્ર, અથવા અન્ય વસ્તુ પર જેના પર આવા કથનો સામાન્ય રીતે કરવામાં આવે છે, અને જ્યારે આપું કથન વિવાદમાંનો પ્રશ્ન ઉભો થયો તે પહેલાં કરવામાં આવ્યું હતું.

(૭) અથવા કલમ ૧૩, કલમ (૧) માં દર્શાવેલ વ્યવહાર સંબંધિત દસ્તાવેજમાં હોય. – જ્યારે કથન કોઈ દસ્તાવેજ, વિલ અથવા અન્ય દસ્તાવેજમાં સમાવિષ્ટ હોય જે એવા કોઈ પણ વ્યવહાર સંબંધિત છે જેવો કલમ ૧૩, કલમ (૧) માં દર્શાવેલ છે.

(૮) અથવા અસંખ્ય વ્યક્તિઓ દ્વારા કરવામાં આવ્યું હોય અને પ્રશ્નાસ્પદ બાબત માટે સુસંગત લાગણીઓ વ્યક્ત કરે છે – જ્યારે કથન અસંખ્ય વ્યક્તિઓ દ્વારા કરવામાં આવ્યું હતું, અને પ્રશ્નાસ્પદ બાબત માટે સુસંગત તેમના તરફની લાગણીઓ કે છાપો વ્યક્ત કરી હતી.

ઢષ્ટાંતો

(એ) પ્રશ્ન એ છે કે, શું એ ની બી દ્વારા હત્યા કરવામાં આવી હતી; અથવા એ એવા વ્યવહારમાં મળેલી ઇજાઓથી મરણ પામે છે જેના સામાન્યક્રમમાં તેના પર બળાટકાર થયો હતો. પ્રશ્ન એ છે કે, શું તેના પર બી દ્વારા બળાટકાર કરવામાં આવ્યો હતો; અથવા

પ્રશ્ન એ છે કે, શું એ ને બી દ્વારા એવા સંજોગો હેઠળ મારી નાખવામાં આવ્યો હતો કે એ ની વિધવા દ્વારા બી સામે દાવો માંડી શકાય.

પોતાના મરણના કારણ વિષે એ દ્વારા કરવામાં આવેલા કથનો, જે અનુક્રમે હત્યા, બળાટકાર અને વિચારણા હેઠળના નાગરિક અન્યાયનો સંદર્ભ આપે છે, તે સુસંગત તથ્યો છે.

(બી) પ્રશ્ન એ ની જન્મ તારીખ વિષે છે.

મરણજનાર સર્જનની ડાયરીમાં વ્યવસાયના સામાન્યક્રમમાં નિયમિતપણે રખાતી નોંધ, જે દર્શાવે છે કે, આપેલા દિવસે તેણે એ ની માતાની સારવાર કરી હતી અને તેને પુત્રનો જન્મ થયો હતો, તે સુસંગત તથ્ય છે.

(સી) પ્રશ્ન એ છે કે, શું એ આપેલા દિવસે કલકત્તામાં હતો.

મરણજનાર સોલિસિટરની ડાયરીમાં વ્યવસાયના સામાન્યક્રમમાં નિયમિતપણે રખાતું કથન કે, આપેલા દિવસે, સોલિસિટર નિર્દિષ્ટ વ્યવસાય પર તેની સાથે વિચારવિમર્શ કરવાના હેતુથી કલકત્તામાં દર્શાવેલા સ્થળે એ ને મળ્યા હતા, તે સુસંગત તથ્ય છે.

(ડી) પ્રશ્ન એ છે કે, શું વહાણ આપેલા દિવસે મુંબઈ બંદરેથી ઉપડ્યું હતું.

વેપારી પેઢીના મરણજનાર ભાગીદાર દ્વારા લખાયેલો પત્ર, જેના દ્વારા તે ભાડે લેવાયું હતું, લંડનમાં તેમના પત્રવ્યવહાર કરનારાઓને જેમને માલ મોકલવામાં આવ્યો હતો, જે દર્શાવે છે કે વહાણ આપેલા દિવસે મુંબઈ બંદરેથી ઉપડ્યું હતું, તે સુસંગત તથ્ય છે.

(ઈ) પ્રશ્ન એ છે કે, શું અમુક જમીન માટે એ ને ભાડું ચૂકવવામાં આવ્યું હતું.

એ ના મરણજનાર એજન્ટનો એ ને પત્ર, જેમાં કહેવાયું છે કે તેણે એ ના ખાતા પર ભાડું મેળવ્યું હતું અને તેને એ ના ઓર્ડર પર રાખ્યું હતું, તે સુસંગત તથ્ય છે.

(એફ) પ્રશ્ન એ છે કે, શું એ અને બી કાયદેસર રીતે પરણેલા હતા.

મરણજનાર પાદરીનું કથન કે તેણે તેઓના લગ્ન એવા સંજોગો હેઠળ કરાવ્યા હતા કે વિધિ ગુનો બનશે, તે સુસંગત છે.

(જી) પ્રશ્ન એ છે કે, શું એ, એક વ્યક્તિ જે મળી શકતી નથી, તેણે અમુક દિવસે પત્ર લખ્યો હતો. તથ્ય એ છે કે તેના દ્વારા લખાયેલો પત્ર તે દિવસની તારીખ ધરાવે છે, તે સુસંગત છે.

(એચ) પ્રશ્ન એ છે કે, વહાણ ભાંગી પડવાનું કારણ શું હતું.

કેપ્ટન દ્વારા કરાયેલો વિરોધ, જેની હાજરી મેળવી શકાતી નથી, તે સુસંગત તથ્ય છે.

(આઈ) પ્રશ્ન એ છે કે, શું આપેલો રસ્તો જાહેર રસ્તો છે.

ગામના મરણજનાર મુખી એ દ્વારા કરાયેલું કથન કે રસ્તો જાહેર હતો, તે સુસંગત તથ્ય છે.

(જે) પ્રશ્ન એ છે કે, ચોક્કસ બજારમાં અમુક દિવસે અનાજનો ભાવ શું હતો. પોતાના વ્યવસાયના સામાન્યક્રમમાં મરણજનાર વાણિયા દ્વારા કરવામાં આવેલું ભાવનું કથન એક સુસંગત તથ્ય છે.

(કે) પ્રશ્ન એ છે કે, શું એ, જે મરણ પામ્યો છે, તે બી નો પિતા હતો.

એ દ્વારા કરવામાં આવેલું કથન કે બી તેનો પુત્ર હતો, તે સુસંગત તથ્ય છે.

(એલ) પ્રશ્ન એ છે કે, એ ની જન્મ તારીખ કઈ હતી.

એ ના મરણજનાર પિતાનો મિત્રને પત્ર, જે આપેલા દિવસે એ ના જન્મની જાહેરાત કરે છે, તે સુસંગત તથ્ય છે.

(એમ) પ્રશ્ન એ છે કે, શું, અને ક્યારે, એ અને બી પરણેલા હતા.

સી, બી ના મરણજનાર પિતા દ્વારા યાદી-ચોપડીમાં આપેલી તારીખે એ સાથે તેની પુત્રીના લગ્નની નોંધ, તે સુસંગત તથ્ય છે.

(એન) એ દુકાનની બારીમાં પ્રદર્શિત ચીતરેલા વ્યંગચિત્રમાં વ્યક્ત કરાયેલા આક્ષેપ માટે બી સામે દાવો માંડે છે. પ્રશ્ન વ્યંગચિત્રની સમાનતા અને તેના આક્ષેપકારી સ્વરૂપ વિષે છે. આ મુદ્દાઓ પર પ્રેક્ષકોના ટોળાની ટિપ્પણીઓ સાબિત કરી શકાશે."

આરોપી-સામાવાળાઓના વિદ્વાન વકીલના જણાવ્યા મુજબ, કલમ ૩૨ વ્યક્તિના મરણના કારણ સંબંધિત, અથવા વ્યક્તિના મરણમાં પરિણમેલા વ્યવહારના સંજોગો સંબંધિત સાંભળેલી વાતોના પુરાવાને સ્પષ્ટપણે કાયદેસર બનાવે છે. ઉપરોક્ત રજૂઆત સાચી હોવા છતાં, અમારા માટે તેને હાલના કેસ સુધી લંબાવી શકાય તેવી સ્વીકારવી શક્ય નથી.

૩૭. કલમ ૩૨ નું અવલોકન દર્શાવે છે કે, વ્યક્તિના મરણના કારણ સંબંધિત અથવા તેના મરણમાં પરિણમેલા સંજોગો સંબંધિત પુરાવા આપતી વખતે, ત્યારપછી મરણ પામેલી વ્યક્તિ દ્વારા, અથવા જે વ્યક્તિઓ મળી શકતી નથી તેમના દ્વારા, અથવા જેઓ પુરાવા આપવા માટે અસમર્થ બન્યા છે તેમના દ્વારા, અથવા જેઓની હાજરી વિલંબ વગર મેળવી શકાતી નથી તેમના દ્વારા કરવામાં

આવેલા કથનો, લેખિત કે મૌખિક, પુરાવામાં રજૂ કરવા ગ્રાહ્ય છે. એ સ્પષ્ટ છે કે, જ્યારે પ્રશ્ન વ્યક્તિના મરણના કારણ સંબંધિત હોય, અથવા તેના મરણમાં પરિણમેલા વ્યવહારના સંજોગો સંબંધિત હોય ત્યારે ગૌણ પુરાવો ગ્રાહ્ય છે. પરંતુ આવી ગ્રાહ્યતા, માત્ર એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૩૨ માં સ્પષ્ટપણે ગણાવેલી તાકીદની સ્થિતિઓ સુધી જ લંબાશે. એવી પરિસ્થિતિઓ જેમાં એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૩૨ હેઠળ ગૌણ પુરાવો ગ્રાહ્ય છે તેમાં ત્યારપછી મરણ પામેલી વ્યક્તિઓ દ્વારા કરવામાં આવેલા કથનો, અથવા મળી શકતી ન હોય તેવી વ્યક્તિઓ દ્વારા કરવામાં આવેલા કથનો, અથવા પુરાવા આપવા માટે અસમર્થ બની હોય તેવી વ્યક્તિઓ દ્વારા કરવામાં આવેલા કથનો, અથવા વિલંબ કે ખર્ચની માત્રા વગર મેળવી શકાતી ન હોય તેવી વ્યક્તિઓ દ્વારા કરવામાં આવેલા કથનોનો સમાવેશ થાય છે. જ્યાં સુધી હાલના વિવાદનો સંબંધ છે આમાંની કોઈ પણ તાકીદની સ્થિતિ અસ્તિત્વ ધરાવતી નથી. સ્પેશિયલ કેસ નં. ૪/૨૦૦૯ માં કબૂલાતનામાના લેખકો (સાદિક ઇસરાર શેખ, આરીફ બદરુદ્દીન શેખ અને અંસાર અહમદ બાદશાહ) ખૂબ જ ઉપલબ્ધ છે અને તેમની હાજરી આરોપી-સામાવાળાઓ દ્વારા તેમના વતી બચાવપક્ષના સાક્ષીઓ તરીકે રજૂ કરવા માટે મેળવી શકાય છે. બાબતના ઉપરોક્ત દ્રષ્ટિકોણને ધ્યાનમાં રાખીને, અમારા માટે એ સ્વીકારવું શક્ય નથી કે, આરોપી-સામાવાળાઓ કબૂલાતનામા (સાદિક ઇસરાર શેખ, આરીફ બદરુદ્દીન શેખ અને અંસાર અહમદ બાદશાહ દ્વારા કરાયેલા) ના સંબંધમાં અનુક્રમ નં. ૬૩ થી ૬૬ ના સાક્ષીઓના કથનોના પુરાવા નોંધીને પુરાવો આપવા માટે, એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૩૨ પર આધાર રાખી શકે છે.

૩૮. અહીં એ પણ નોંધવું આવશ્યક છે કે, સાદિક ઈસરાર શેખ, આરીફ બદરુદ્દીન શેખ અને અંસાર અહમદ બાદશાહ દ્વારા કરવામાં આવેલા કબૂલાતનામાના બદલે, અનુક્રમ નં. ૬૩ થી ૬૬ ના સાક્ષીઓના કથનો નોંધવા માટે એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૩૨ ને ગ્રાહ્ય બનાવવા માટે, આરોપી-સામાવાળાઓના વિદ્વાન વકીલે ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૦ પર ભારપૂર્વક આધાર રાખ્યો હતો. ઉપરોક્ત અનુચ્છેદ ૨૦ અહીં પુનઃઉત્પાદિત કરવામાં આવે છે:-

"૨૦. ગુનાઓ માટે દોષસિદ્ધિ સંબંધમાં રક્ષણ-

(૧) કોઈ પણ વ્યક્તિને ગુનો તરીકે આરોપિત કૃત્ય કરતી વખતે અમલમાં હોય તેવા કાયદાના ઉદ્ધંધન સિવાય કોઈ ગુના માટે દોષસદ્ધ કરી શકાશે નહીં, કે ગુનો કરતી વખતે અમલમાં હોય તેવા કાયદા હેઠળ લાદી શકાયા હોત તેનાથી વધુ શિક્ષાને પાત્ર કરી શકાશે નહીં.

(૨) કોઈ પણ વ્યક્તિ પર એક જ ગુના માટે એક કરતાં વધુ વખત પ્રોસિક્યુશન ચલાવી શકાશે નહીં અને શિક્ષા કરી શકાશે નહીં.

(૩) કોઈ પણ ગુનાના આરોપી વ્યક્તિને પોતાની વિરુદ્ધ સાક્ષી બનવા માટે મજબૂર કરી શકાશે નહીં."

અનુચ્છેદ ૨૦ ના ઉપ-અનુચ્છેદ (૩) પર આધાર રાખીને, આરોપી-સામાવાળાઓના વિદ્વાન વકીલની દલીલ એવી હતી કે, કોઈ પણ આરોપીને પોતાની વિરુદ્ધ સાક્ષી બનવા માટે મજબૂર કરી શકાતો ન હોવાથી, સાદિક ઇસરાશેખ, આરીફ બદરુલ્લાહ શેખ અને અંસાર અહમદ બાદશાહને સમન્સ પાઠવવાનું અને તે દ્વારા તેઓને પોતાની વિરુદ્ધ સાક્ષી બનવા મજબૂર કરવાનું આરોપી-સામાવાળાઓ માટે ખુલ્લું રહેશે નહીં. તે અર્થમાં, એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે, કબૂલાતનામાના લેખકોને સ્પેશિયલ કેસ નં. ૨૧/૨૦૦૬ ના મુકદ્દમા દરમિયાન, પુરાવો આપવા માટે અસમર્થ વ્યક્તિઓ અને/અથવા જેઓની હાજરી જુબાની માટે મેળવી શકાતી નથી તેવી વ્યક્તિઓ ગણવા જ જોઈએ.

૩૯. આરોપી-સામાવાળાઓના વિદ્વાન વકીલના હાથે કરવામાં આવેલી દલીલ, જેમ કે અગાઉના ફકરામાં નોંધવામાં આવી છે, એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૧૩૨ હેઠળ આવી વિચિત્ર પરિસ્થિતિમાં પોતાને જણાતા સાક્ષીને પૂરા પાડવામાં આવેલા રક્ષણને ધ્યાનમાં રાખીને આરોપી-સામાવાળાઓ માટે સ્પષ્ટપણે ઉપલબ્ધ નથી. એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૧૩૨ અહીં ઉદ્ઘૃત કરવામાં આવે છે:-

"૧૩૨. ઉત્તર અપરાધી ઠેરવશે તેવા આધારે જવાબ આપવાથી સાક્ષીને મુક્તિ નથી - કોઈ પણ દાવામાં અથવા કોઈ પણ સિવિલ કે ક્રિમિનલ પ્રોસીડિંગમાં વિવાદિત બાબત માટે સુસંગત કોઈ પણ બાબત વિષેના કોઈ પણ પ્રશ્નોનો ઉત્તર આપવાથી સાક્ષીને એ આધારે

મુક્તિ અપાશે નહીં કે આવા પ્રશ્નનો ઉત્તર અપરાધી ઠેરવશે, અથવા પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ રીતે અપરાધી ઠેરવવાનું વલણ ધરાવશે, આવી સાક્ષીને, અથવા તે આવી સાક્ષીને કોઈ પણ પ્રકારની શિક્ષા કે જપ્તી માટે ખુદી કરશે, અથવા પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ રીતે ખુદી કરવાનું વલણ ધરાવશે:

શરતે કે

શરતે કે આવો કોઈ ઉત્તર, જે આપવા માટે સાક્ષીને મજબૂર કરવામાં આવશે, તે તેને કોઈ ધરપકડ કે પ્રોસિક્યુશનને પાત્ર કરશે નહીં, અથવા કોઈ પણ ક્રિમિનલ પ્રોસીડિંગમાં તેની સામે સાબિત કરી શકાશે નહીં, આવા ઉત્તર દ્વારા ખોટો પુરાવો આપવાના પ્રોસિક્યુશન સિવાય."

વધુ કંઈ પણ કહ્યા વિના, અમે એ નોંધવામાં સંતુષ્ટ છીએ કે, એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૧૩૨ સાદિક ઇસરાર શેખ, આરીફ બદરુદ્દીન શેખ અને અંસાર અહમદ બાદશાહ દ્વારા કરવામાં આવેલા કબૂલાતનામાને સાબિત કરવા માટે ગૌણ પુરાવો આપવાની પરવાનગી મેળવવા માટે, આરોપી-સામાવાળાઓના વિદ્વાન વકીલ દ્વારા અપનાવવામાં આવેલી દલીલના આધારને સ્પષ્ટપણે નકારે છે.

તદ્વનુસાર, અમે આથી અમારા દ્વારા ઉપર તારવવામાં આવેલા તારણનું પુનરાવર્તન કરીએ છીએ, એટલે કે, સ્પેશિયલ કેસ નં. ૪/૨૦૦૯ માં આરોપીઓ (સાદિક ઈસરાર શેખ, આરીફ બદરુદ્દીન શેખ અને અંસાર અહમદ બાદશાહ) દ્વારા કરવામાં આવેલા કબૂલાતનામા પુરાવામાં, અનુક્રમ નં. ૬૩ થી ૬૬ ના સાક્ષીઓના કથનો મારફતે સાબિત કરી શકાતા નથી. એ જણાવવાની જરૂર નથી કે, કબૂલાતનામાના લેખકો (સાદિક ઈસરાર શેખ, આરીફ બદરુદ્દીન શેખ અને અંસાર અહમદ બાદશાહ) ને આરોપી-સામાવાળાઓ દ્વારા બચાવપક્ષના સાક્ષીઓ તરીકે રજૂ કરી શકાય છે, કારણ કે તેમના કથનો એપિડન્સ એક્ટની કલમ ૧૧ હેઠળ સુસંગતતાના ક્ષેત્રમાં આવશે. અને જો સાદિક ઈસરાર શેખ, આરીફ બદરુદ્દીન શેખ અને અંસાર અહમદ બાદશાહ સ્પેશિયલ કેસ નં. ૨૧/૨૦૦૬ માં બચાવપક્ષના સાક્ષીઓ તરીકે ઉપસ્થિત થાય છે, તો ઉપર ઉદ્ધૃત કલમ ૧૩૨ હેઠળ સાક્ષીને ઉપલબ્ધ રક્ષણ તેમને પણ લંબાશે, જો સ્પેશિયલ કેસ નં. ૨૧/૨૦૦૬ માં બચાવપક્ષના સાક્ષીઓ તરીકે ઉપસ્થિત થવા દરમિયાન તેમને પૂછવામાં આવેલા પ્રશ્નોના ઉત્તર આપવા માટે મજબૂર કરવામાં આવે તો.

૪૦. MCOCA ની જોગવાઈઓના સંદર્ભમાં પણ હાથ પરના મુદ્દાની તપાસ કરવી જરૂરી છે. અનુક્રમ નં. ૬૩ થી ૬૬ ના સાક્ષીઓના કથનની સુસંગતતા સંબંધિત વિવાદને MCOCA ની કલમ ૧૮ ના સંદર્ભમાં સમજવો પડશે. અમે હવે MCOCA ની કલમ ૧૮ ના વ્યાપ અને અસર પર અમારું નિર્ધારણ નોંધીશું. ઉપરોક્ત કલમ ૧૮ અહીં ઉદ્ધૃત કરવામાં આવે છે:

"કલમ ૧૮ – પોલીસ અધિકારી સમક્ષ કરાયેલી કેટલીક કબૂલાતો ધ્યાને લેવી-- (૧) કોડમાં અથવા ઇન્ડિયન એવિડન્સ એક્ટ, ૧૮૭૨ (૧૮૭૨ નો ૧) માં કંઈ પણ હોય તેમ છતાં, પરંતુ આ કલમની જોગવાઈઓને આધીન રહીને, સુપ્રિન્ટેન્ડેન્ટ ઓફ પોલીસના દરજ્જાથી નીચેના ન હોય તેવા પોલીસ અધિકારી સમક્ષ કોઈ વ્યક્તિ દ્વારા કરવામાં આવેલી અને આવા પોલીસ અધિકારી દ્વારા લેખિતમાં અથવા કાસેટ, ટેપ કે સાઉન્ડ ટ્રેક જેવા કોઈ યાંત્રિક સાધનો પર નોંધાયેલી કબૂલાત જેમાંથી અવાજ કે છબીઓ પુનઃઉત્પાદિત કરી શકાય છે, આવી વ્યક્તિ અથવા સહ-આરોપી, મદદગારી કરનાર અથવા કાવતરાખોરના મુકદ્દમામાં ગ્રાહ્ય રહેશે:

શરતે કે, સહ-આરોપી, મદદગારી કરનાર અથવા કાવતરાખોર પર આરોપી સાથે એક જ કેસમાં સંયુક્ત રીતે આરોપ મૂકવામાં આવ્યો હોય અને મુકદ્દમો ચલાવવામાં આવ્યો હોય.

(૨) કબૂલાત મુક્ત વાતાવરણમાં એ જ ભાષામાં નોંધવામાં આવશે જેમાં વ્યક્તિની પૂછપરછ કરવામાં આવી છે અને તેના દ્વારા વર્ણવવામાં આવી છે.

(૩) પોલીસ અધિકારી, ઉપ-કલમ (૧) હેઠળ કોઈ પણ કબૂલાત નોંધતા પહેલાં, તેને કરનાર વ્યક્તિને સમજાવશે કે તે કબૂલાત કરવા માટે બંધાયેલ નથી અને જો તે તેમ કરશે તો, તેનો ઉપયોગ તેની સામે પુરાવા તરીકે થઈ શકે છે અને જો આવી વ્યક્તિની પૂછપરછ કર્યા પછી, તેને સંતોષ ન થાય કે તે સ્વેચ્છાએ કરવામાં આવી રહી છે તો આવો પોલીસ અધિકારી આવી કોઈ કબૂલાત નોંધશે નહીં. સંબંધિત પોલીસ અધિકારી, આવી સ્વેચ્છિક કબૂલાત નોંધ્યા પછી, આવી કબૂલાતના સ્વેચ્છિક સ્વરૂપ સંબંધિત પોતાના વ્યક્તિગત સંતોષ વિષે કબૂલાતની નીચે લેખિતમાં પ્રમાણિત કરશે, તેની તારીખ અને સમય મૂકીને.

(૪) ઉપ-કલમ (૧) હેઠળ નોંધાયેલી દરેક કબૂલાત જે વિસ્તારમાં આવી કબૂલાત નોંધવામાં આવી હોય તેના પર હકુમત ધરાવતા ચીફ મેટ્રોપોલિટન મેજિસ્ટ્રેટ અથવા ચીફ જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટને તુરંત મોકલવામાં આવશે અને આવા મેજિસ્ટ્રેટ સદર પ્રાપ્ત નોંધાયેલી કબૂલાત સ્પેશિયલ કોર્ટને મોકલશે જે ગુનાની સંજ્ઞાન લઈ શકશે.

(૫) જે વ્યક્તિની કબૂલાત ઉપ-કલમ (૧) હેઠળ નોંધવામાં આવી હતી તેને ચીફ મેટ્રોપોલિટન મેજિસ્ટ્રેટ અથવા ચીફ જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ પણ રજૂ કરવામાં આવશે જેમને અયોગ્ય વિલંબ વગર લેખિત અથવા યાંત્રિક સાધન પર નોંધાયેલા કબૂલાતના મૂળ કથન સાથે ઉપ-કલમ (૪) હેઠળ કબૂલાત મોકલવાની જરૂર છે.

(૬) ચીફ મેટ્રોપોલિટન મેજિસ્ટ્રેટ અથવા ચીફ જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટ આ રીતે રજૂ કરાયેલા આરોપી દ્વારા કરવામાં આવેલા કથનને, જો કોઈ હોય તો, ચોકસાઈપૂર્વક નોંધશે અને તેની સહી મેળવશે અને શારીરિક ત્રાસની કોઈ ફરિયાદના કિસ્સામાં, વ્યક્તિને અસિસ્ટન્ટ સિવિલ સર્જનના દરજ્જાથી નીચેના ન હોય તેવા મેડિકલ ઓફિસર સમક્ષ તબીબી તપાસ માટે રજૂ કરવા નિર્દેશ આપવામાં આવશે."

MCOCA ની કલમ ૧૮ નોન-ઓબસ્ટેન્ટે કલોઝ મારફતે, એવિડન્સ એક્ટની કલમો ૨૫ અને ૨૬ માં સમાવિષ્ટ મંજૂરીને રદબાતલ કરે છે, કબૂલાતને ગ્રાહ્ય ગણીને, ભલે તે પોલીસ અધિકારી (ડેપ્યુટી કમિશનર ઓફ પોલીસના દરજ્જાથી નીચેના ન હોય) સમક્ષ કરવામાં આવી હોય. તેથી, ભલે એવિડન્સ એક્ટની કલમો ૨૫ અને ૨૬ પોલીસ અધિકારી સમક્ષ, અથવા પોલીસ કસ્ટડીમાં હોવા દરમિયાન કરવામાં આવેલા કબૂલાતનામાને અગ્રાહ્ય ઠેરવે છે, MCOCA ની કલમ ૧૮ સદર જોગવાઈઓને રદબાતલ કરે છે અને આવા કબૂલાતનામાને ગ્રાહ્યતા

પ્રદાન કરે છે, જે MCOCA ની કલમ ૧૮ ના ક્ષેત્રમાં આવે છે. જોકે એ ઉલ્લેખ કરવો સુસંગત છે કે, MCOCA ની કલમ ૧૮ આવા કબૂલાતનામાને માત્ર "આવી વ્યક્તિ, અથવા સહ-આરોપી, મદદગારી કરનાર અથવા કાવતરાખોરના મુકદ્દમા" માટે ગ્રાહ્ય બનાવે છે. કારણ કે MCOCA ની કલમ ૧૮ એવિડન્સ એક્ટની કલમો ૨૫ અને ૨૬ માં દર્શાવેલા નિયમનો અપવાદ છે, તેને ચુસ્તપણે અને તેના હેઠળ કલ્પના કરાયેલા મર્યાદિત હેતુ માટે અર્થઘટન કરવું પડશે. કબૂલાતનામાની ગ્રાહ્યતા સ્પષ્ટપણે ગ્રાહ્યતાના હેતુઓ માટે એવિડન્સ એક્ટની કલમો ૨૫ અને ૨૬ ને રદબાતલ કરતી ગણાશે, પરંતુ તેને કાયદાકીય રીતે આરોપી-કબૂલાત કરનાર પોતે, અને સહ-આરોપી (મદદગારી કરનાર અથવા કાવતરાખોર) સુધી મર્યાદિત રાખવી પડશે. આરોપી-સામાવાળાઓના વિદ્વાન વકીલની એવી દલીલ નથી કે અનુક્રમ નં. ૬૪ થી ૬૬ ના સાક્ષીઓ સમક્ષ કબૂલાત કરનાર વ્યક્તિઓ (સાદિક ઇસરાર શેખ, આરીફ બદરુદ્દીન શેખ અને અંસાર અહમદ બાદશાહ) સ્પેશિયલ કેસ નં. ૨૧/૨૦૦૬ માં સહ-આરોપી (મદદગારી કરનાર અથવા કાવતરાખોર) સાથે પોતે આરોપીઓ છે. તેથી તે સ્પષ્ટ છે કે, MCOCA ની કલમ ૧૮ હેઠળ કબૂલાતનામાને ગ્રાહ્ય બનાવતા ઘટકો હાલના કેસના તથ્યોમાં સંતોષાતા નથી. તે બાબત માટે MCOCA ની કલમ ૧૮ ને એ જ રીતે જોવી પડશે, જેમ અમે ઉપર ટાડા ની કલમ ૧૫ નું અમારું વિશ્લેષણ નોંધ્યું છે. બાબતના ઉપરોક્ત દ્રષ્ટિકોણને ધ્યાનમાં રાખીને, અમારા માટે એ તારણ કાઢવું અનિવાર્ય છે કે, MCOCA ની કલમ ૧૮ એ સ્પેશિયલ કેસ નં. ૪/૨૦૦૯ માં આરોપીઓ (સાદિક ઇસરાર શેખ, આરીફ બદરુદ્દીન શેખ અને અંસાર અહમદ બાદશાહ) દ્વારા કરવામાં આવેલા

કબૂલાતનામાની હાથ પરના કેસ સાથે સુસંગતતાનો આધાર બની શકે નહીં. તેથી જ્યાં સુધી સ્પેશિયલ કેસ નં. ૨૧/૨૦૦૬ નો સંબંધ છે ત્યાં સુધી અનુક્રમ નં. ૬૩ થી ૬૬ ના સાક્ષીઓની ગ્રાહ્યતા સ્વીકારવી અમારા માટે શક્ય નથી.

૪૧. MCOCA સ્પેશિયલ કોર્ટના તારીખ ૧.૮.૨૦૧૨ ના હુકમને રદબાતલ કરવામાં હાઈકોર્ટ પર જે વિચારણાઓ ભારે પડી હતી, જેના દ્વારા અપીલકર્તા-સામાવાળાઓની અનુક્રમ નં. ૬૩ થી ૬૬ ના સાક્ષીઓને બચાવપક્ષના સાક્ષીઓ તરીકે સમન્સ પાઠવવાની અરજ અસ્વીકાર કરવામાં આવી હતી, તે હાઈકોર્ટ દ્વારા (તારીખ ૨૬.૧૧.૨૦૧૨ ના વાદગ્રસ્ત હુકમના) પેરા ૨૯ માં રેખાંકિત થાય છે. ઉપરોક્ત પેરા ૨૯ નો સુસંગત ભાગ અહીં પુનઃઉત્પાદિત કરવામાં આવે છે:

"૨૯. – આવા તર્કની અસંગતતા અહીં જ પૂરી થતી નથી. જો સંબંધિત ડેપ્યુટી પોલીસ કમિશનરો 'આવી કબૂલાતોમાં જણાવેલી હકીકતો સાચી હતી કે નહીં' તે જણાવવાની સ્થિતિમાં ન હોય તે તેમની જુબાની ગ્રાહ્ય ન રાખવા માટેનો યોગ્ય આધાર હોય, તો MCOCA સ્પેશિયલ કેસ નંબર ૪/૨૦૦૯ માં તેમની જુબાની કેવી રીતે આપી શકાય? તેઓ, તે કેસમાં તેમ જણાવવાની સ્થિતિમાં કેવી રીતે હોઈ શકે? આ સમસ્યા તમામ કબૂલાતોમાં આવશે, કારણ કે કબૂલાતમાં જણાવેલી હકીકતોની સત્યતા કબૂલાત કરનારને જ જ્ઞાત હશે, અને જે વ્યક્તિ સમક્ષ તે કરવામાં આવી છે તેને નહીં. આવી

વ્યક્તિ માત્ર એ જ હકીકતનો પુરાવો આપે છે કે કબૂલાત કરવામાં આવી હતી, અને અદાલત જ નક્કી કરે છે કે કબૂલાત કરવામાં આવી હોવાની હકીકત સાચી છે કે કેમ અને કબૂલાતમાં જણાવેલી હકીકતો પણ સાચી છે કે કેમ. કબૂલાતને તેમાં જણાવેલી હકીકતોની સત્યતાના સંજોગોવશાત્ પુરાવા તરીકે ગણવામાં આવે છે અને અદાલત જ નક્કી કરે છે કે આપેલા કેસમાં કબૂલાતમાં જણાવેલી હકીકતો પર વિશ્વાસ મૂકવો કે નહીં. તે અદાલત દ્વારા પુરાવો રજૂ કર્યા પછી કરવાનો પુરાવાની મૂલવણીનો વિષય છે. તેથી, આવી દલીલોમાં કોઈ સત્ત્વ નથી, જે આ અદાલત સમક્ષ સામાવાળા-રાજ્ય દ્વારા યોગ્ય રીતે જ જતી કરવામાં આવી છે.... "

અગાઉના કેટલાક ફકરાઓમાં અમારા વિચાર-વિમર્શમાં, અમે MCOCA ની કલમ ૧૮ ની લાગુ પડવાની સીમા લાવ્યા છીએ. એ બાબતનો પુનરોચ્ચાર કરવાની જરૂર છે કે MCOCA ની કલમ ૧૮ એ લિમિટેશન એક્ટ નહીં પરંતુ ઇવિડન્સ એક્ટની કલમો ૨૫ અને ૨૬ નો અપવાદ છે, માત્ર એવા આરોપી (અથવા સહ-આરોપી - મદદગારી કરનાર કે કાવતરાખોર) સામેના મુકદ્દમામાં જ જેણે કબૂલાત કરી હોય. સદર મુકિતનો વિસ્તાર અન્ય એવા મુકદ્દમાઓ સુધી કરવામાં આવ્યો નથી કે જેમાં કબૂલાત કરનાર વ્યક્તિ આરોપી ન હોય. કારણ કે MCOCA ની કલમ ૧૮ ની વૈધતા અમારી સમક્ષ પડકારનો વિષય નથી, તેથી અમારે MCOCA ની કલમ ૧૮ ની અસરનું અર્થઘટન કરવું અનિવાર્ય છે.

૪૨. આરોપી-સામાવાળાઓના વિદ્વાન કાઉન્સિલ હસ્તે રજૂ કરવામાં આવેલી બીજી એક રજૂઆત જે નોંધ લેવા યોગ્ય છે તે ઇવિડન્સ એક્ટની કલમો ૩૫ અને ૮૦ પર આધારિત હતી. પૂર્વોક્ત કલમો ૩૫ અને ૮૦ નીચે મુજબ ઉદ્ઘૂત કરવામાં આવે છે:-

"૩૫. ફરજ પાલન દરમિયાન કરવામાં આવેલી જાહેર નોંધણી અથવા ઇલેક્ટ્રોનિક નોંધણીની સુસંગતતા -વિવાદિત હકીકત અથવા સુસંગત હકીકત દર્શાવતી કોઈ જાહેર અથવા અન્ય સત્તાવાર પુસ્તક, રજિસ્ટર અથવા નોંધણી અથવા ઇલેક્ટ્રોનિક નોંધણીમાંની નોંધ, જે કોઈ સરકારી સેવકે પોતાની સત્તાવાર ફરજ બજાવતી વખતે કરી હોય, અથવા જે દેશમાં આપું પુસ્તક, રજિસ્ટર, અથવા નોંધણી કે ઇલેક્ટ્રોનિક નોંધણી રાખવામાં આવે છે તે દેશના કાયદા દ્વારા ખાસ સોંપાયેલી ફરજના પાલનમાં અન્ય કોઈ વ્યક્તિ દ્વારા કરવામાં આવી હોય, તો તે પોતે એક સુસંગત હકીકત છે."

૮૦. પુરાવાની નોંધણી તરીકે રજૂ કરાયેલા દસ્તાવેજો અંગેનું અનુમાન

-

જ્યારે પણ કોઈ ન્યાયિક કાર્યવાહીમાં અથવા પુરાવો લેવા માટે કાયદા દ્વારા સત્તાધિકૃત કોઈપણ અધિકારી સમક્ષ કોઈ સાક્ષી દ્વારા આપવામાં આવેલા પુરાવાની, અથવા પુરાવાના કોઈપણ ભાગની નોંધણી અથવા ચાલી તરીકે, અથવા કાયદા અનુસાર લેવાયેલા કોઈપણ કેદી અથવા આરોપી વ્યક્તિના નિવેદન કે કબૂલાત તરીકે તાત્પર્યિત થતો, અને કોઈપણ ન્યાયાધીશ અથવા મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા, અથવા પૂર્વોક્ત કોઈપણ અધિકારી દ્વારા સહી કરાયેલો હોવાનું તાત્પર્યિત થતો કોઈ દસ્તાવેજ કોઈ અદાલત સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવે છે, ત્યારે કોર્ટ અનુમાન કરશે –

કે તે દસ્તાવેજ અસલ છે; જે સંજોગો હેઠળ તે લેવામાં આવ્યો હતો તે અંગેના તેના પર સહી કરનાર વ્યક્તિ દ્વારા કરવામાં આવ્યા હોવાનું તાત્પર્યિત થતા કોઈપણ નિવેદનો સાચા છે, અને આવો પુરાવો, નિવેદન કે કબૂલાત યોગ્ય રીતે લેવામાં આવી હતી."

૪૩. બચાવપક્ષના સાક્ષીઓ તરીકે ક્રમ નંબર ૬૩ થી ૬૬ વાળા સાક્ષીઓની રજૂઆતની વ્યવહાર્યતા નક્કી કરવાનો પ્રયાસ કરતી વખતે, પૂર્વોક્ત સાક્ષીઓને બચાવપક્ષના સાક્ષીઓ તરીકે શા માટે તપાસવા માગે છે તે સમજવું મહત્વપૂર્ણ છે. બાબતના આ પાસાં અંગે MCOCA સ્પેશિયલ કોર્ટે (તેના તારીખ ૧.૮.૨૦૧૨ ના હુકમના) ફક્ત ૫ માં વિચારણા કરી છે જેમાં આરોપી-સામાવાળાઓનું પ્રતિનિધિત્વ કરતા કાઉન્સિલની રજૂઆત નીચે મુજબ દર્શાવવામાં આવી હતી:

"કબૂલાતમાં, ૨૦૦૫ પછી મુંબઈમાં થયેલા વિસ્ફોટોનો સંદર્ભ છે. તેમણે એક ઉદાહરણ આપતાં જણાવ્યું હતું કે એવા કેસમાં જ્યાં એવો આરોપ છે કે '**A**' એ વિસ્ફોટ કર્યો છે અને તે પોતાની નિર્દોષતા સાબિત કરવા માટે અન્ય કોઈ મુકદ્દમામાં આરોપી '**B**' ના દસ્તાવેજો માટે અરજ કરી રહ્યો છે. '**B**' એ બીજા કેસમાં પોતાનો વાંક સ્વીકારી લીધો છે અને તેણે '**A**' ના કેસમાં વિસ્ફોટ કર્યો હોવાનું પણ સ્વીકાર્યું છે. '**A**' નિર્દોષ છે અને તેણે વિસ્ફોટ કર્યો નથી. આ સંજોગોમાં શું '**A**' ને ફાંસી આપી શકાય? તેઓ રજૂઆત કરે છે કે કબૂલાતો એ કોર્ટના દસ્તાવેજો છે અને આરોપીઓ તેના પર નિર્ભર રહેવા માંગે છે."

તેવી જ રીતે, હાઈકોર્ટે (તારીખ ૨૬.૧૧.૨૦૧૨ ના વાદગ્રસ્ત હુકમમાં) તેની સમક્ષના અપીલકર્તાઓની (અહીંના આરોપી-સામાવાળાઓની) વતી કરવામાં આવેલી રજૂઆતોની નોંધ ફકરા નંબર ૩૦ માં નીચે મુજબ લીધી હતી:

"ફરીથી, કબૂલાતમાં સમાવિષ્ટ હકીકતોની સત્યતા, અને કબૂલાત અસ્તિત્વમાં છે તે હકીકત વચ્ચે તફાવત રહેલો છે. અપીલકર્તાઓ પર જે ગુનાનો આરોપ મૂકવામાં આવ્યો છે તે ગુનો અન્ય કોઈએ કર્યો હોવાની કબૂલાત કરી છે તે હકીકત પોતે જ સુસંગત છે. વાસ્તવમાં,

આવી કબૂલાતનો પુરાવો આપવામાં આવે તે પહેલાં કોર્ટે કબૂલાત સત્ય છે કે નહીં તે કેવી રીતે નક્કી કરવાનું છે તે સમજવું મુશ્કેલ છે. એ નોંધવું રસપ્રદ છે કે, જો કે વિદ્વાન એડવોકેટ જનરલ દ્વારા એવી કેટલીક દલીલો રજૂ કરવામાં આવી હતી કે 'જે ગુના માટે અપીલકર્તાઓ પર આરોપ મૂકવામાં આવી રહ્યો છે તે જ ગુના માટે અન્ય કોઈએ કબૂલાત કરી છે તે હકીકત, જ્યાં સુધી આવી કબૂલાતની સત્યતા સાબિત કરવાનો પ્રયાસ કરવામા ન આવે ત્યાં સુધી, પોતે જ જરાય સુસંગત નથી,' પરંતુ ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષ વિદ્વાન સ્પેશિયલ પબ્લિક પ્રોસિક્યુટરનું એવું વલણ નહોતું. વાસ્તવમાં, વાદ્યસ્ત હુકમ પોતે જ નોંધે છે કે સ્પેશિયલ પબ્લિક પ્રોસિક્યુટરનો વાંધો એ હતો કે જો ૨૦૦૯ ના MCOCA સ્પેશિયલ કેસ નંબર ૪ માં આરોપીઓની કબૂલાત અપીલકર્તાઓ સામેના કેસના રેકૉર્ડ પર લાવવામાં આવે, તો તે આરોપીઓના વાંક સાથે અસંગત હશે (હુકમનો ફકરા નંબર ૬). ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષ સ્પેશિયલ પબ્લિક પ્રોસિક્યુટરની આ ચોક્કસ રજૂઆત હતી કે અપીલકર્તાઓ વર્તમાન કેસમાં સદર કબૂલાત રેકૉર્ડ પર લાવવા માંગતા હતા, કારણ કે આવી કબૂલાતો અપીલકર્તાઓના વાંક સાથે અસંગત હશે."

આરોપી-સામાવાળાઓની વતી રજૂ કરવામાં આવેલી રજૂઆતો પરથી સ્પષ્ટપણે ફલિત થાય છે કે, સ્પેશિયલ કેસ નંબર ૪/૨૦૦૯ માં આરોપીઓએ

કરેલી કબૂલાતોનો સ્વીકાર એ હકીકત સ્થાપિત કરવા માટે કરવા માંગવામાં આવે છે કે, ૧૧.૭.૨૦૦૬ ના રોજ મુંબઈ સબર્બન રેલવેની લોકલ ટ્રેનોના સાત અલગ-અલગ પ્રથમ વર્ગના ડબ્બાઓમાં થયેલા સાત બોમ્બ વિસ્ફોટો માટે અહીંના આરોપી-સામાવાળાઓ જવાબદાર નથી, પરંતુ સ્પેશિયલ કેસ નંબર ૪/૨૦૦૯ ના આરોપીઓ (સાજિક ઇસરાર શેખ, આરિફ બદરુદ્દીન શેખ અને અંસાર અહમદ બાદશાહ) હતા જેમણે તે અંગે અગાઉથી જ કબૂલાત કરી લીધી હતી. તેથી તે સ્પષ્ટ થાય છે કે, આરોપી-સામાવાળાઓનો હેતુ કબૂલાતનામું નોંધાયું હોવાની માત્ર હકીકત પર નિર્ભર રહેવાનો નથી. હેતુ ક્રમ નંબર ૬૩ થી ૬૬ વાળા સાક્ષીઓ સમક્ષ કરવામાં આવેલા કબૂલાતનામાની સત્યતાના આધારે દોષિતતાના દોષમાંથી મુક્તિ મેળવવાનો છે. એ ધ્યાનમાં રાખવું જરૂરી છે કે આરોપી-સામાવાળાઓ દ્વારા તેમના બચાવમાં રજૂ કરવા માંગતા સાક્ષીઓ (ક્રમ નંબર ૬૪ થી ૬૬ વાળા સાક્ષીઓ), સાજિક ઇસરાર શેખ, આરિફ બદરુદ્દીન શેખ અને અંસાર અહમદ બાદશાહ દ્વારા કરવામાં આવેલા કન્ફેશનલ સ્ટેટમેન્ટ્સની સત્યતા કે અસત્યતાની ખાતરી આપી શકતા નથી. ખરેખર જેમણે આવી કબૂલાતો કરી છે તે વ્યક્તિઓ જ તેમ કરી શકે છે. કારણ કે ક્રમ નંબર ૬૩ થી ૬૬ વાળા સાક્ષીઓ સમક્ષ કરવામાં આવેલા કન્ફેશનલ સ્ટેટમેન્ટ્સની સત્યતા એ જ હાંસલ કરવાનો મુખ્ય હેતુ છે, તેથી અમારો એવો અભિપ્રાય છે કે માત્ર જેમણે કન્ફેશનલ સ્ટેટમેન્ટ્સ કર્યા હતા (સાજિક ઇસરાર શેખ, આરિફ બદરુદ્દીન શેખ અને અંસાર અહમદ બાદશાહ) તેઓ જ તેની ખાતરી આપી શકે છે. આ માત્ર ઈવિડન્સ એક્ટની જોગવાઈઓ હેઠળ જ થઈ શકે છે. તેના માટે આરોપી-સામાવાળાઓ, માત્ર તે વ્યક્તિઓ પર જ પોતાની આશા રાખી શકે છે

જેમણે કન્ફેશનલ સ્ટેટમેન્ટ્સ કર્યા હતા. ઇવિડન્સ એક્ટની કલમ ૬૦ ની મર્યાદાને ધ્યાનમાં લેતા ઉપર્યુક્ત માર્ગમાંથી છટકવાનો ચોક્કસપણે કોઈ ઉપાય નથી. પૂર્વોક્ત કલમ ૬૦ ની અસર, ઉપર સ્પષ્ટ અને ચર્ચિત કરવામાં આવી છે. મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય વતી અમારી સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવેલી રજૂઆતને સ્વીકારવા માટેનું આ પણ એક કારણ બનશે. સાધ્ય કરવાનો હેતુ અમારા દ્વારા સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યા હોવાના પૃષ્ઠભૂમિમાં, એ સ્પષ્ટ થાય છે કે, આ કેસના તથ્યો અને સંજોગોમાં કલમો ૩૫ અને ૮૦ આરોપી-સામાવાળાઓ માટે કોઈ ઉપયોગી થશે નહીં, કારણ કે અમે અગાઉ જ અહીં નિષ્કર્ષ કાઢ્યો છે કે, ક્રમ નંબર ૬૩ થી ૬૬ વાળા સાક્ષીઓને સમન્સ મોકલી શકાય નહીં, કારણ કે ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષ તેમનો પુરાવો "વિવાદિત હકીકતો" અથવા "સુસંગત હકીકતો" ના સંદર્ભમાં ગ્રાહ્યતાના ક્ષેત્રમાં આવશે નહીં.

જી. સામસામેના પક્ષકારોનું પ્રતિનિધિત્વ કરતા વિજ્ઞાન કાઉન્સિલ દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી રજૂઆતોના આધારે ચકાસાયેલ ઇવિડન્સ એક્ટ અને MCOCA ની જોગવાઈઓ પર આધારિત વિવિધ ઢ્રજિકોણ અને પરિપ્રેક્ષ્યમાંથી, અમારા માટે એ નિષ્કર્ષ કાઢવો અનિવાર્ય છે કે, આરોપી-સામાવાળાઓ દ્વારા સાધ્ય કરવા માટે માંગવામાં આવેલા ચોક્કસ હેતુ માટે, તેઓને ક્રમ નંબર ૬૩ થી ૬૬ વાળા સાક્ષીઓને બચાવપક્ષના સાક્ષીઓ તરીકે સમન્સ કરવાની પરવાનગી આપી શકાય નહીં.

૪૫. અહીં ઉપર નોંધવામાં આવેલા કારણોસર, અમને સંતોષ થાય છે કે, હાઈકોર્ટ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલ તારીખ ૨૬.૧૧.૨૦૧૨ નો વાદગ્રસ્ત હુકમ રદ કરવા પાત્ર છે. તે તદનુસાર આથી રદ કરવામાં આવે છે. એવું ઠેરવવામાં આવે છે કે, સ્પેશિયલ કેસ નંબર ૨૧/૨૦૦૬ (જેની કાર્યવાહીમાંથી વર્તમાન અપીલ ઉદ્ભવી છે) માં જેઓ આરોપી/સહ-આરોપી નથી તેવા સ્પેશિયલ કેસ નંબર ૪/૨૦૦૮ ના આરોપીઓ (સાજિક ઇસરાર શેખ, આરિફ બદરુદ્દીન શેખ અને અંસાર અહમદ બાદશાહ) એ કરેલા કન્ફેશનલ સ્ટેટમેન્ટ્સને પુષ્ટિ આપવા માટે ક્રમ નંબર ૬૩ થી ૬૬ વાળા સાક્ષીઓને રજૂ કરવાનું આરોપી-સામાવાળાઓ માટે ખુદ્દું નથી.

૪૬. અપીલ મંજૂર કરવામાં આવે છે.

બી.બી.બી.

અપીલ મંજૂર.

This judgment has been translated using AI Tool

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

